Kultuurileht

Hind 4 krooni | Number 11(2530) | Reede, 22. aprill 1994

Eesti kultuuripoliitika kontseptsioon

Vt. 17.—23. lk.

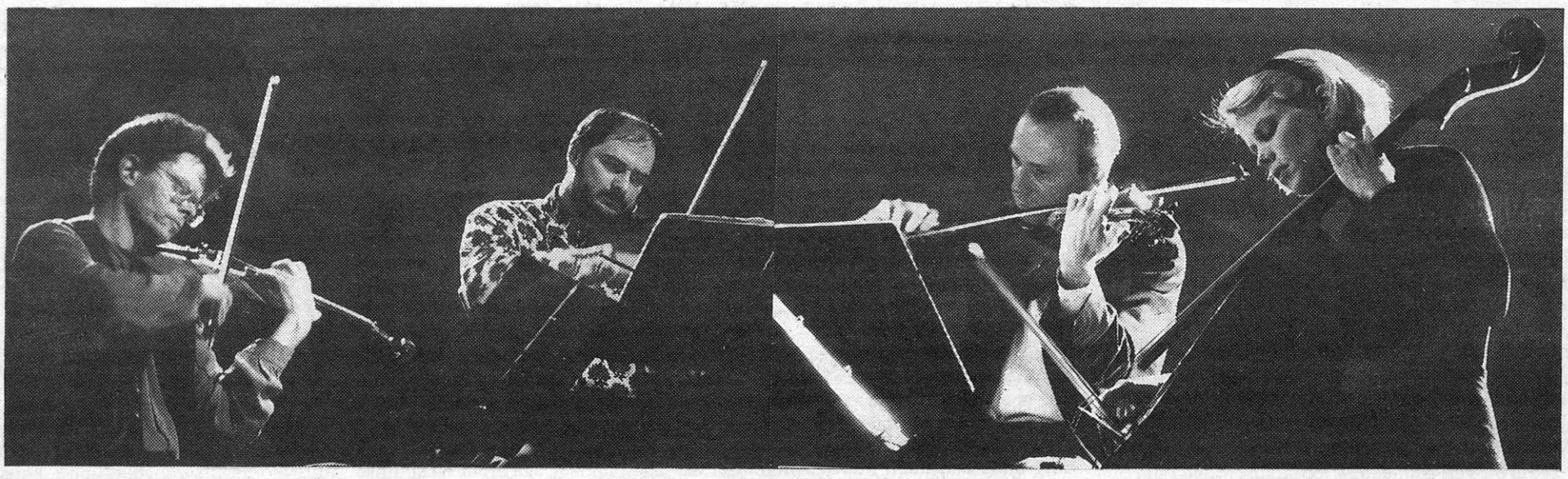

KRONOS kvarteti kontsert Estonia Kontserdisaalis 16. aprillil klassikalisele keelpillikvartetile omase professionaalsuse ja rockansambli imaagoga vastas ootustele. Foto: Kalju Suur

Kui rääkida võhikule asjadest, mis tema arust eeldavad haritust või kompetentsust, nii et tal tekib mõte: ka mina saan millestki aru, ja seega kõditada tema enesearmastust, on rääkija juurde saanud ühe austaja ja asi ühe "mõistja".

Kui akadeemilisi keelpille virtuoosselt käsitsevad andekad muusikud esinevad klassikalise muusika kõige elitaarsema sordi jaoks kujunenud koosseisu — keelpillikvartetina — ja jätavad demokraatliku "tänavamoega" esinemisriietuse, oma seisundile traditsiooniliselt vastavate rituaalide pilamise, rockikontsertliku helivõimendus- ja valgusrežiiga, viidetega popi ja rocki iidolitele ning palju muuga võimaluse kõige laiemal publikul äratundmisrõõmu kogeda, tunneb viimane, et teda on kutsutud osa saama millestki, mis veel mõni aeg tagasi oli mõistetav vaid vähestele asjassepühendatuile, — kunstmuusikast, ja kvarteti liikmed tunnistatakse omameesteks.

Säärased võrdlused tulevad mõttesse, kui püüda hinnata maailma parimaks kammeransambliks tunnistatud KRONOS kvarteti (USA) tegevuse eetilisi aspekte. Ansambli liikmeid ja nende väärtsaavutusi riivamata võib seda väga üldisel tasandil vist siiski teha, kuulub ju KRONOS maailma parimana kahtlemata ajastu päristunnuste hulka. Mida tähendab siis see, vist Uuest Maailmast alguse saanud, kunsti püüd pilvedelt alla laskuda?

Mart Jaansoni artikkel
"KRONOS kvartett ja Hea Tahe" järgneb 11. leheküljel.

"Eesti kunst 1994" on osa tervikust

"Ülevaatenäitused on viimastel aastatel palju paksu verd tekitanud ja see on pannud korraldajaid pidevalt nende tavasid muutma, et sellistele näitustele tähelepanu või tõmme tekitada." Selleaastasest kevadnäitusest kirjutab Heie Treier 6. leheküljel.

- ***Eesti Kirjanduse Selts määrab oma kohta Eesti kultuurimaastikul.***
- ***Noor kriitik Aadu Hurt vaidleb noore Uku Masinguga. Vt. 13. lk.***

Homme avab Rakvere Teater taas oma uksed

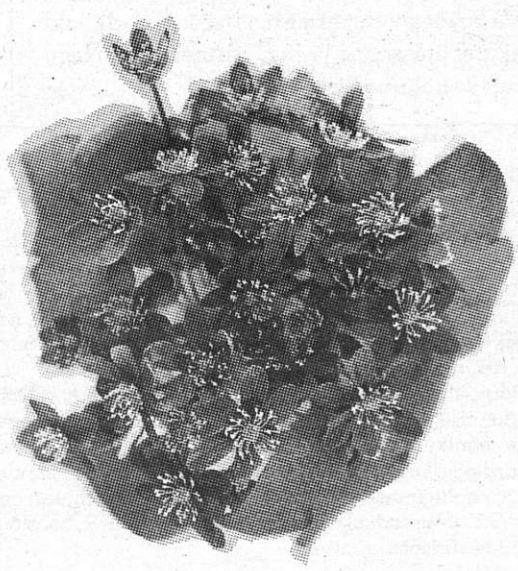

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline
Raamatukogu

Saateks uuele kultuuripoliitika kontseptsioonile

PAUL-EERIK RUMMO,
kultuuri- ja haridusminister

Koos Eesti taasiseseisvumisega ning eemaldumisega nõukogulikest ühiskonnasuhetest ja tavadest tekkis ka terav vajadus riikliku kultuuripoliitika taasmõtestamiseks ja ümberkujundamiseks.

Nagu paljud muud protsessid, nii toimusid muutused selleski vallas esialgu üsna kaootiliselt ja koordineerimatult. Riigikogu ja põhiseadusliku valitsuse töölerakendumine ning ministeeriumide reformimine tegid võimalikuks asuda asjade juurde süsteemselt ja põhjalikult.

Kultuuri- ja Haridusministeerium annab siinjuures avalikkusele tutvumiseks kokkuvõtte ühe oma töösuuna senistest tulemustest. Tegemist on riikliku kultuuripoliitika kontseptsiooni võimalike alustega.

Ükski seesugune asi ei saa ega tohigi põhineda ainult vagadel soovidel ja unistustel, vaid tingimata ka olukordade kainel hinnangul. Seepärast moodustab tekstist suhteliselt suure osa ülevaade lähtesituatsioonist: millises seisus eriti materiaalses, organisatsioonilises ja õiguslikus mõttes oleme kultuurisüsteemi üle võtnud. Samas tuleb määratleda põhimõtteline liikumissuund ning kavandada järjestikused sammud, millega jõuda olemasolevast uue tee otsale. Seda kõike püüabki esitada täna avaldatav.

See ei ole veel ammendav, töö jätkub. Mõned siin puuduvad teemakontsentrid on läbitöötamisel. Eriti puudutab see neid alasid, kus kultuurisfäär (kitsamas mõttes) ja haridussfäär kõige tihedamalt kokku puutuvad; professionaalse kunstikaadri ja kultuurimänedžeride järelkasv, kunstide õpetamine üldkoolides, vastavate huvialakoolide staatus jms.

Ootame asjahuviliste hinnanguid ja ettepanekuid juuresolevas tekstis toodule. Meie eesmärgiks ja ülesanne on siin toodud seisukohtadest lähtudes töötada välja juba kompaktsem dokument ja esitada see valitsusele kui Eesti lähemate aastate riikliku kultuuripoliitika alusdokumendi projekt.

Olgu veel kord rõhutatud, et tegemist on nimelt kultuuripoliitika, mitte kultuurikontseptsiooniga. Kultuur sünnib ühiskonna süvastruktuurides kultuuritahteliste isikute ideede ning tegude kaudu, kultuuriprotsessid on oma sügavamalt olemuselt vägagi looduslike protsesside moodi. Väide, et kultuuri tekitab riik oma kontseptsioonide alusel, meenutaks kaunikesti seda kukke, kes arvas, et päikesetõusu kutsub esile tema kiremine.

Küll aga saab ja peabki riik määratlema oma suhte neisse protsessidesse, nende osalise suunatavuse määra, laadi ja vahendid (seadusandluse kujundamine, eelarve jaotamine jne.) ning siis vastavalt ka toimima. Vastuvõetav elukorraldus saab kujuneda vaid üksikisikute, ühiskonna ja riigi partnerluses. Nagu kõiges, nii ka kultuuri alal.

Kultuuripoliitika kontseptsiooniga tahab riik määratleda oma rolli kultuuriprotsessis

Äsja valmis Eesti Vabariigi Kultuuri- ja Haridusministeeriumis kultuuripoliitika kontseptsiooni projekt, mis on tänases "Kultuurilehes" ka täies mahus avaldatud.

Projekt on mõeldud üldiseks aruteluks; selle on koostanud Kultuuri- ja Haridusministeeriumi töötajad Epp Eelmaa, Ebe Nõmberg, Alar Ojalo, Enn Rekkor, Reet Remmel, Harri Taliga, Jaan Tamm, Tiiu Valm ja Kaia Varrak.

Minister **Paul-Eerik Rummo** sõnul ei vaja kultuur kontseptsiooni, seda vajab riik, et määratleda oma rolli kultuuriprotsessis. Kontseptsioon peab Rummo sõnul aitama välistada riigi surve kultuurile ning tagama sellele vajaliku toe. Rummo nentis, et tegemist on üleminekuprojektiga ning normaalses ühiskonnas on riigi sekkumine kultuuriprotsessi veel väiksem.

Kunstide ja kultuuripoliitika osakonna juhataja **Harri Taliga** ütles, et kontseptsiooni väljatöötamisest võttis osa kogu osakond ning see on mõeldud arutelu aluseks. Enamik projekti koostajaid jagas eelmisel nädalal selle kohta ka lähemat teavet.

Rahvakultuuri nõunik **Alar Ojalo** sõnas, et rahvakultuuris määrab haldusreform rohkem kui mõnes teises valdkonnas. Seepärast on olulised nii haldustoetuste saamine, kultuuri eriürituste (osaline) finantseerimine, koolitus ja metoodika ning üritustele raha taotlemine. Ojalo sõnul läheb raha taotlemise kord karmimaks ning ürituste korraldajad peavad taotluse esitama juba kuni 1,5 aastat varem.

Muusikanõunik **Reet Remmel** juhtis tähelepanu sellele, et siiani puuduvad Eestis nii muusikainfokeskus oma maa loomingu koondamiseks kui ka interpreetide ühendus nende huvide kaitseks. Remmeli sõnul ei pea riik õigeks hoida enda valduses ka pillifondi (ligi 60 üksust), mis tuleks üle anda riigipangale. Läbirääkimised selles osas käivad.

Kunstinõunik **Ebe Nõmberg** pidas ühtviisi oluliseks nii kunsti järjepidevuse säilitamist, selle uuenemist kui ka integreerimist rahvusvahelisse kunstiellu. Nõmberg lisas, et riik peaks toetama ka suuremaid *non-profit* üritusi, samuti toetama kunstnikke tugiraha ja stipendiumidega.

Filminõunik **Enn Rekkor** ütles, et filmi osa uues kontseptsioonis on tegelikult eesti filmi päästmise programm ning kui kaua eesti film praegustes tingimustes veel elab, pole teada. Riik ei toeta enam "Tallinnfilmi", vaid konkreetseid filmiprojekte. Rekkori sõnul valmib selle aasta keskel ka kinoseadus ning kaugemas plaanis on Eesti Filmiinstituudi asutamine.

Muinsuskaitseameti peadirektor **Jaan Tamm** teatas, et tema asutuse töös on teravdunud omanikuprobleem. Riik annab üha rohkem ja meelsamini erakätesse kultuuriväärtusi. Riigi Muinsuskaitseameti ülesanne on reguleerida riigi ja omaniku suhteid ning lahendada küsimus, kuidas üht või teist objekti säilitada. Ometi on muinsuskaitseobjekte, mis omanikku ei leia, ning nende eest peab riik hoolt kandma.

Muuseumide nõunik **Kaia Varrak** leidis, et Eesti muuseumide potentsiaal pole laiale muuseumidevõrgule vaatamata leidnud veel täielikku rakendamist. Kuid muuseumidel on olemas eeldused muutuda teadustöökeskusteks. Riigi ülesanne on teadustöö finantseerimine. Oluline on ka muuseumide sihtprogrammide loomine, mis on küll kallis, aga vajalik selleks, et meie muuseumides ei oleks nii palju "surnud" materjale.

Raamatukogude nõunik **Tiiu Valm** pidas oluliseks eri raamatukogutüüpide koostööd ja teaduslike keskraamatukogude loomist, et kaotada tarbetu, kuid kallis info dubleerimine. Valmi sõnul on kõik raamatukogud tähtsad ning nende finantseerimine on praeguse aja võtmesõna.

Kultuuripoliitika kontseptsiooni projekt algab tänase "Kultuurilehe" 17. leheküljel. Tegijad ootavad elavat arutelu.

Mida arvavad kultuuriinimesed

"Kultuurileht" tegi sel nädalal kiirküsitluse: kas kultuuriinimesed teavad, et on valminud uus kultuuripoliitika kontseptsioon, kas nad oleks tahtnud ka ise selle koostamises osaleda ning mida nad uuelt kontseptsioonilt ootavad.

Rahvusraamatukogu direktriss **Ivi Eenmaa**: "Pole kuulnudki. Kahtlemata on sellist kontseptsiooni vaja, et konkretiseerida põhimõisted, arengusuunad ja rõhuasetused, mis võimaldaksid kultuuril, haridusel ja teadusel ellu jääda. Loodan, et kontseptsioon ei ole vormis "peaks parandama, peaks tõstma" jne. Kui projekt suudab kirjeldada kultuuri seisundit, seda, kus oleme ja kuhu tahame minna, siis väärib see kindlasti arutamist. Kuigi ma ei kahtle raamatukogude osa koostaja Tiiu Valmi kompetentsuses, oleks ma siiski hea meelega selle väljatöötamisel osalenud."

Kunstnik **Ando Keskküla**: "Ma kuulsin raadiost, et selline asi on valmis saanud. Aga ma ei usu, et see teid või meid aitab."

Eesti Raadio peadirektori k.t. **Paul Himma**: "Ei ole kuulnud midagi kultuurikontseptsiooni väljatöötamisest, ammugi siis selle valmimisest."

Kirjanduskriitik **Märt Väljataga**: "Ei tea midagi, aga ma olen kohemaid nõus sellise kontseptsiooni kirjutama. Igaühele oma! Muusikateatri osa jääks mõistagi kõige lõppu, sest seal jäävad ju aariad ära, kui laev ei käi. No ei oska laulda..."

Heliloojate Liidu esimehe k.t. **Raimo Kangro**: "Andku jumal andeks, aga ei ole küll kuulnud. Kahtlemata oleks tahtnud ise kaasa rääkida, sest kultuur puudutab ikka kultuuri loojaid ka. Et selle tähtsa ettevõtmise kompetentsus oleks õigel tasemel, võinuks tegijailt endilt üht-teist küsidagi."

Kunstiteadlane **Sirje Helme**: "Ma ei tea sellest midagi, aga mulle on suureks üllatuseks, et selline kontseptsioon on just nüüd valmis saanud."

Eesti Teatriliidu esimees **Mikk Mikiver**: "Kontseptsioonist ma palju ei tea ja poleks soovinud väljatöötamises osaleda. Sellest dokumendist ma eriti midagi ei looda ega arva, sest ei usu, et niisugune kontseptsioon midagi muudab või väga oluline on. Mulle tundub palju olulisem, et vastavad instantsid annaksid endale aru, missugune on kultuuripoliitika. Kontseptsioonis võib küll teha palju ilusaid sõnu vajalike asjade arendamisest ja toetamisest, aga olgu see kaheteistkümnel, kahekümnel või kahesajal leheküljel — kui puudub praktiline kasutamisvõimalus, siis on sellest vähe abi. Praktiliselt on kultuuripoliitika see, mis annab raha ja võimalused. Kui on olemas normaalne kultuuripoliitika, siis pärast võiks igaüks valdkonniti ehitada oma kontseptsiooni."

Eesti Kooriühingu aseesimees **Paul Raud**: "Sõna tean küll, aga mis selle taga võiks olla, pole kuulnudki. Loogiline olnuks selle väljatöötamises osaleda küll. Kultuurilõik, mida meie edendame, on ju kaunis suur ja keegi teine sellega ei tegele."

Eesti Autorite ühingu esimees **Kalev Rattus**: "Ei ole midagi kuulnud. Hea meelega tutvuksin selle kontseptsiooniga."

Kunstiteadlane **Harri Liivrand**: "Ei, ma pole sellest midagi kuulnud. Aga eks ministeeriumitöötajad peavad ju oma olemasolu õigustama."

Eesti Muusikaakadeemia rektor **Peep Lassmann**: "Nii konkreetselt kuulen kultuurikontseptsioonist esimest korda. Aga saan aru, et ajalehes avaldamisega ongi see arutelule antud ja nüüd peaksid kõigi kultuurivaldkondade esindajad arutelus ka tõesti aktiivsed olema."

Kultuuriajakirjanik **Kärt Hellerma**: "Jah, juuksuri juures kuulsin sellest midagi. "Õhtulehe" töötaja rääkis."

"Vikerkaare" peatoimetaja **Toivo Tasa**: "Lähem teave puudub. Kui kontseptsiooni loomise taga seisab minister Paul-Eerik Rummo, siis suhtun asjasse suurte lootustega, kui aga ministeeriumi ametkond, siis suure huviga."

Riigikogu kultuuri- ja hariduskomisjoni liige **Vardo Rumessen:** "Kultuurikontseptsioon tuleks ministril esitada ametisse astudes kui plaan, mida ta kavatseb ellu viia. On ju loomulik, et järgmine minister esitab oma nägemuse. Kahjuks on ministeerium viimase poolteise aasta jooksul püüdnud hoiduda kultuuripoliitiliste otsuste langetamisest.

Kultuurikontseptsioon, mis määraks prioriteedid, on mõistagi hädavajalik. Riigikogu ainsa muusikuna oleksin selle ettevalmistamises hea meelega osalenud, kui seda oleks vajalikuks peetud. Kahjuks on Kultuuri- ja Haridusministeerium suhtunud muusikaprobleemide lahendamisse äärmiselt ükskõikselt. Olen seda küsimust ka koalitsioonis korduvalt tõstatanud, aga sellest on mööda mindud."

Eesti Kinoliit nõuab ringhäälingu seaduse eelnõu arutelu peatamist

Eesti Kinoliidu üldkogu nõuab ringhäälingu seaduse eelnõu arutelu peatamist ning Eesti filmispetsialistide ja rahvusvaheliste ekspertide kaasamist ringhäälingu seaduse väljatöötamisse, kuna antud eelnõu ei arvesta rahvuskultuuri prioriteetsust, nagu seda praktiseeritakse analoogilistes normatiivaktides teistes Euroopa riikides.

Kinoliidu üldkogu leidis, et antud seaduseelnõust on välja jäetud kõige olulisem ja Euroopa toimivatele meediamudelitele iseloomulikum filmikultuuri finantseerimise mehhanism. Arenenud Euroopa riikide kogemusi arvestades suunatakse märgatav osa reklaamiaja müügirahadest riigi(rahvus)televisiooni, millest omakorda kuni 30 protsendi ulatuses filmide sihttellimuste, koostööde ja eelmüükide finantseerimiseks.

Eesti Kinoliit on korduvalt pöördunud Kultuuri- ja Haridusministeeriumi ja minister Paul-Eerik Rummo poole palvega kaasata ringhäälingu seaduse projekti väljatöötamisse filmiala spetsialiste. Filmitegijate huvi ringhäälingu seaduse vastu on igati põhjendatud, arvestades, et üle 50 protsendi kõikidel telekanalitel edastatavast programmist moodustavad filmid. Televisioon on filmikunsti jaoks üks olulisem väljund.

Üldkogu nentis, et ringhäälingu seaduse eelnõu on juba läbinud esimese lugemise ja sellesse parandusettepanekute esitamise viimane tähtaeg oli 18. aprill. Kahjuks sai kinoliidu juhatus selle eelnõu esimest korda enda kätte tutvumiseks alles 8. aprillil ja sedagi mitteametlikus korras.

Eesti Kinoliit on sunnitud informeerima oma koostööpartnereid, rahvusvahelisi ja rahvuslikke audiovisuaalse meedia organisatsioone Euroopa Nõukogu liikmesriikides olukorrast, mis ohustab vastava ala üldkehtivaid euroopalikke printsiipe ühes EN liikmesriigis, Eesti Vabariigis.

"Me juhime Riigikogu liikmete ja eelnõu autorite tähelepanu veel kord sellele, et film on põhiline osa TV programmides. Me ei saa käsitleda üht seaduseelnõu ilma, et arutaksime terviklikult meediapoliitika suundumusi meie riigis. Teeme ettepaneku moodustada Riigikogu juurde meediakomisjon, mille tööprotsessi oleksid kaasatud ka Eesti filmispetsialistid," öeldakse Eesti Kinoliidu üldkogu pöördumises Riigikogu poole.

Pärnus osales 16. aprillil, oma 105. sünnipäeval, Charlie Chaplin isiklikult. Foto: Aksel Randmer

Pärnus tähistati Charlie Chaplini 105. sünnipäeva

Chaplini kunstifond ja AS Chaplin tähistasid 16. aprillil Pärnus Charlie Chaplini 105. sünnipäeva.

Keskpäeval saabus Pärnu Pangaväljakule sajandi alguse autoga Charlie Chaplin (kelles mõnigi vastuvõtja tundis ära Lauri Nebeli). Kesklinnast suunduti pasunakoori saatel rongkäigus Chaplini kunstikeskusse, kus algas sünnipäevapidu ja näidati Chaplini filme. Toimus laste joonistusvõistlus ja palju muud huvitavat.

AKSEL RANDMER

Saamid Eestis

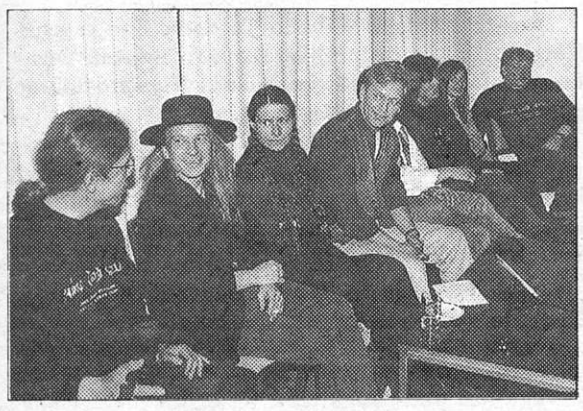

Selle nädala kolmel esimesel päeval mängis Saami Rahvusteater Norrast Pärnus, Viljandis ja Tallinnas **Inger Margrethe Olseni** *näidendit "Kägude kukkumise aegu".*

16. aprillil andis saami teatritrupp Teatriliidus pressikonverentsi, kus räägiti oma teatri tööst ja esitati joigusid.

Foto: Kalju Suur

Becketti kummaline maailm

Kolmapäeval, 13. aprillil, just Samuel Becketti 88. sünniaastapäeval esietendus Tartu Lasteteatris tema näidend "Lõppmäng" Kalev Kudu lavastuses, kes ise mängis ka ühte neljast osast — Clovi.

Teistes osades tegid kaasa Sven Antson, Enn Lillemets ja Maare-Marika Heinsoo. Kostüümid on kujundanud Kristi Jõesaar, muusikaseade on "Aphex Twini" loomingu põhjal Tõnis Kahult. Esietenduse järel arvas noor lavastaja ja näitleja Kalev Kudu: "Võtsin "Lõppmängu" lavastada just sellepärast, et selles on loodud totaalne ja suletud maailm, mis saab olla ainult siin ja praegu, antud juhul teatris. Becketti maailm on üldse kummaline, selles ei saa teha midagi lõpuni minemata, teadmata, mida kokkuvõtteks leiad ja koged. Becketti tegemist ei saa proovida, siin peab algusest peale teadma, kas ikka tõesti tahad Beckettit teha või mitte. Väga tähtis on ka trupi omavaheline sobivus." Eesti publiku ette jõudis Becketti absurditeater 1967. aastal, kui Mikk Mikiver lavastas Eesti Televisioonis tema "Krappi viimase lindi" (sama Draamateatris 1973 ja 1992). Meie kõigi aegade parim Becketti-lavastus on tänini Lembit Petersoni tehtud "Godot'd oodates" 1976. aastal Noorsooteatris.

Tartu Lasteteatri lavastust toetasid Tartu Vetelpäästeühing, Tartu Invaorganisatsioon ning Tartu Spetsialiseeritud Autobaas.

MAARJA LÕHMUS

Hämm (Sven Antson, vasakul) ja Clov (Kalev Kudu) Becketti "Lõppmängus".

Foto: Margus Nikopensius

Näitus Setumaast, tema rahvast ja kultuurist

Paaril aastal on meil setudest juttu tehtud põhiliselt seoses Eesti Vabariigi piiriprobleemidega. Palju vähem on räägitud setude põlvnemisest, setu folkloorist ja setu kultuurist. Just viimasele ongi pühendatud 8. aprillil Eesti Rahva Muuseumis avatud näitus "Seto maa, rahvas ja kultuur".

"See on üldse esimene suurem ja ülevaatlikum seda laadi näitus. Maakondade näitusi on varem olnud küll, aga mitte Setumaa oma. Kuigi näituse pealkiri on kõikehõlmav, on see tegelikult ikkagi setu etnograafia väljapanek," ütles näituse koostaja, ERM eesti etnoloogia osakonna teadur **Merike Toomas**. "Kõike ei ole siin loomulikult võimalik näidata, sest meie saal ei mahuta praegu kuigi palju. Eksponaadid pärinevad põhiliselt sajandivahetuse ajast. Näituse põhiteemaks on elatusalad. Nendest on meie näitusel kõige paremini eksponeeritud põllundus, kalastus ja potindus. Potindus oli eestlaste jaoks setude tuntumaid elatusalasid, ehkki see ei olnud setude endi jaoks kõige olulisem. Kust tuleb näiteks nimetus *potisetu*? Aga setud tegid vaata et terve Eestimaa jaoks potte ja kausse. Või kust tuleb sõna *setukas*? Setukas on vana ja vilets hobune, kelle setu ära ostis, et tema nahk nahakauplejale viia," seletas Merike Toomas.

Näituse avamisel olid ka setud.

Foto: Arp Karm

Näitus algab Petseri laadaga, mis on Setumaa elus tähtsamaid sündmusi. Edasi tuleb külaarhitektuur ja elamu — tekstide põhjal ja vanadel fotodel, mille autorid on **Armas Otto Väisänen, Eerik Laid** ja **Ilmari Manninen**. Rahvakunstile otse ei ole seekord tähelepanu pööratud. Rahvarõivastest on väljas ainult kombestiku juurde kuuluvad, näiteks pruudi ja peigmehe ning matuseliste rõivad. Veel saab näitusel teada, mis on kirmask ja muudki huvitavat.

Näitus "Seto maa, rahvas, kultuur" on lahti augusti lõpuni.

AIVO LÕHMUS

Porkunis on suvel laste folkloorifestival

4.—5. juunil saab Lääne-Virumaal Porkunis teoks 3—9-aastaste laste folkloorifestival. Seesugune üritus on Eestis esmakordne ja ainulaadne, eesmärgiks lastes folkloorihuvi äratamine ja säilitamine.

Laupäeval, 4. juunil on kolm kontserti. Rühmad esinevad 5-10-minutise kavaga. Õhtusel kontserdil haaratakse kaasa ka publik. Päev lõpeb lauludega järvel ja lõkke ümber. Festivali teisel päeval tulevad lastele külla Vetevana, Metsavana ja Kivivana. Väikesed folkloristid kuulevad palju huvitavat loodusest ja rahvauskumustest. Festivali idee autor on folkloorifestivali "Viru säru" eestvedaja **Maie Orav**, korraldaja Tamsalu vald, peaorganiseerija **Ülle Feršel.**

Osavõtuteateid oodatakse kuni 25. aprillini tel. (232) 43 309, Pilvi Lepiksoo (tööpäevadel) ja tel. (232) 30 918, Ülle Feršel (õhtuti), kirja teel: Ülle Feršel, Sääse 4—24, Tamsalu EE2300, Lääne-Virumaa.

Täiendavat infot saab ülalmainitud telefonidel.

Viljandimaal on rahvakultuuripäevad

Viljandimaal kestavad rahvakultuuri maakondlikud žanripäevad. Juba on toimunud laste lauluvõistlus, naisrahvatantsurühmade, sõna- ja näitekunsti, estraadiringide, koorimuusika ja rahvamuusika päev. Vokaalansamblite päevale aprillikuus on registreerunud 13 esinejat. Maakonna žanripäevades osalenud kollektiivide ringijuhid on kutsutud 30. aprillil maavanema vastuvõtule "Ugala" teatris.

30. aprillil kell 15 on "Ugalas" kevadkontsert, kuhu ootame esinema žanripäevadest osavõtnud parimaid kollektiive, kontserdi teises osas astuvad üles külalised väljastpoolt maakonda.

Loodame, et koos kultuurirahvaga võtavad sellest peost osa kõigi volikogude ja kultuurikomisjonide esimehed, vallavanemad ja linnapead. Loomulikult on oodatud kultuurielu kandjad ja juhid.

Laste- ja kooliraamatukogud Eestis, Lätis ja Leedus

26.—27. aprillini korraldab Eesti Lasteraamatukogu Eesti, Läti ja Leedu ühiskonverentsi "Õpilane, raamatukogu, informatsioon".

Eesmärgiks on vahetada naabermaade laste- ja kooliraamatukogude kolleegide töökogemusi ja luua uusi koostööprojekte. Konverentsile oodatakse ka külalisi Peterburist ja Põhjamaadest.

Konverentsi ettekanded tutvustavad lasteteeninduse nüüdisseisu laste- ja kooliraamatukogudes nii Eestis, Lätis kui ka Leedus, arutatakse kooliraamatukogu tähtsust õppeprotsessi toetava institutsioonina, käsitletakse raamatukogude seadusandlust. Räägitakse laste lugemisvarast tänases Eestis ning esitatakse lugejate eelistused eesti algupärases lastekirjanduses äsja selgunud "Nukitsamehe konkursi" tulemuste põhjal. Toimuvad vestlused, arutelud.

Konverents algab 26. aprillil kell 11 Eesti Rahvusraamatukogus.

26. aprillil kell 10 avatakse Eesti Rahvusraamatukogus Balti lasteraamatu näitus, kus pannakse välja Eesti, Läti ja Leedu lastekirjanduse 1993.a. trükitoodang.

Liivi Muuseum korraldas õpilasvõistluse

16. aprillil võttis Liivi Muuseum vastu koolinoori üle kogu Eestimaa. Toimus Juhan ja Jakob Liivi loomingu ning Juhan Liivi auhinna saanud luule esitamise VI õpilasvõistluse lõppvoor.

Tujukale kevadilmale vaatamata oli seekordne lõppvoor kõige osavõturohkem — osales 24 õpilast.

On meeldiv tõdeda, et lõppvooru jõudnute ettevalmistus on olnud põhjalik. Peaaegu puudusid viperused tekstidega. Ka esitatavate luuletuste valik oli hea, silmas oli peetud isikupära ja häälematerjali võimalusi. Tänavu esitati kõige sagedamini P.-E. Rummo "Ikka Liivist mõteldes". Võistluse ülimalt ühtlast taset iseloomustab seegi, et 22 etteastest andis žürii kohapunkte 11-le. Ometi oli siingi kindel juhtgrupp — **Evelin Gromov** (Nõmme gümnaasium), **Tiina Häng** (Saaremaa ühisgümnaasium) ja **Alo Naelapea** (Tallinna 20. keskkool), **Ivo Posti** (Tartu 7. keskkool) ja **Toomas Vint** (Viljandi 1. keskkool) ning võitja **Tiit Ojasoo** Pärnu 2. keskkoolist (võitjapreemia 300 kr.).

Anti välja kolm eriauhinda:

— Juhan Liivi nim. Alatskivi keskkooli auhind **Toomas Vindile.**

— Alatskivi valla volikogu auhind **Tiina Hängile.**

— Alatskivi valla auhind (nn. nooruse auhind) Rakvere 1. keskkooli triole (**Taavo Kivastik, Terko Jakobson, Marko Rillo**), kes esitasid oma kava räppides.

Järgmine Liivi ja liiviliku luule esitamise võistlus on 1995.a. aprillikuu kolmandal laupäeval.

MAIE NISU

Teaduspreemiate komisjon ootab ettepanekuid 30. aprillini

Läheneb Eesti Vabariigi teaduspreemiate ettepanekute esitamise tähtaeg. Kuni 30. aprillini saavad üksikteadlased ja teaduskollektiivid teha ettepanekuid 25 000-kroonise riigi teaduspreemia ja viie 10 000-kroonise aastapreemia kohta. Riigi teaduspreemia on ette nähtud pikaajalise tulemusliku teadustöö eest ja aastapreemiad eelmisel, 1993. aastal saavutatud silmapaistvamate teadustööde eest. Teaduspreemiad antakse kätte võidupühaks.

Teaduspreemiate komisjoni esimees, Teaduste Akadeemia president **Arno Köörna** ütles, et komisjonile on juba laekunud autasustamisettepanekuid Eesti teadlaste saavutuste kohta tehnikateadustes, täppisteadustes, filosoofias, arstiteaduses, samuti kirjandusteaduse ja kunstiajaloo alal. Peale ettepanekute esitamise lõppemist tehakse saabunud ettepanekud üldsusele teatavaks ning antakse huvilistele võimalus tutvuda autasule kandideerivate töödega ning esitada omapoolseid arvamusi.

Teaduspreemiate komisjon asub ettepanekuid kaaluma 4. mail.

VILLI EHATAMM,
teaduspreemiate komisjoni sekretär

Estetismi manifestatsioon galeriis "Vaal"

13. aprillil avati galeriis "Vaal" rühmituse "Neoeksprepost" portreede näitus. Kunstirühmitus "Neoeksprepost" asutati 1988. aastal ning nagu ütleb nende nimetus (uus-vana-enne-pärast) ei piira rühmituse liikmed ennast mingi kindla kunstivooluga, vaid ammutavad inspiratsiooni eri ajastute kunstist. Demonstreerides sajandilõpule iseloomulikku tolerantsi, on "Neoekspreposti" liikmed kuulutanud ennast eelkõige ilukummardajateks ja -tegijateks.

Käesoleval näitusel osalevad rühmituse asutajaliikmed **Andro Kööp** ja **Urmas Puhkan** ning **Ionel Lehari** ja **Ain Nurmela**. Nagu kunstnikud ise deklareerivad, on näituse eesmärk "...portree kui inimkeskse žanri olemasolu meenutamine meil valitsevas libedalt anonüümses abstraktsuses. Üldises mõttes on näituse eesmärk meenutada, et kõikide asjade mõõt on inimene."

Urmas Puhkan. "Moelooja AK" (1991, kollaaž).

Foto: Kalju Suur

Kogu näitus ja eriti selle avamine kujundasid hedonistliku, esteetiliselt nautleva meeleolu, mida vürtsitas omamoodi naerutav ja irooniline suhtumine toimuvasse. Mõnusa ironiline vihjega meid ümbritseva maailma amerikaniseerunud maitsele valmistasid kunstnikud avamisel nn. sooje portreesid (portreteeritava profiil või otsevaade pluss poolfabrikaadid — ajakirjadest väljalõigatud mitmesuguste kuulsuste suud, silmad, ninad jms.).

Irreaalsed maastikud reaalsele vaatajale

Galeriis "Sammas" on avatud Tarmo Roosimöldri maalide näitus.

1970. aastal sündinud kunstnik on õppinud aasta Tartu Ülikooli geoloogiaosakonnas, mis on otseselt mõjutanud ka tema maalide temaatikat: kõigil piltidel on valitsevaks kaugustesse ulatuvad mäemassiivid.

Roosimölder esitab oma kohati traditsioonilise kulissidesüsteemiga maastikumaali näol tõelist kitši. Magusate värvidega rafineeritult väljamaalitud maastikud jätavad tänu irreaalsele meeleolule vaatajale võimaluse flirdiks metafüüsikaga. Kitšimaigulised on ka tralfamadoorlastega (vt. Kurt Vonnegut "Tapamaja korpus viis") sarnanevad "budad", mis jällegi vihjavad millelegi, mis pole pärit siit maailmast.

Roosimöldri irreaalsed maastikud irreaalsete tegelastega on irreaalsed just nii palju, kui see meeldib reaalsele vaatajale. Eks ole ju sellistegi vahendite valdamine väärtus omaette.

Tükike taevast, killuke maad

14. aprillil avati Kristjan Raua Majamuuseumis Nõmmel Juta Vahtramäe ehete näitus "Tükike taevast, killuke maad".

Juta Vahtramäe kuulub meie ehtekunstnike vanemasse põlvkonda. Ta alustas oma loomingulist tegevust 1950. aastatel. Erilisel kohal eesti metallikunstis on tema kividega ehted, mis paistavad silma peene materjalitunnetuse ja vormitajuga.

Oma töödes on kunstnik kasutanud mitmesuguseid materjale, alates lihtsast põllukivist ning lõpetades väärtusliku briljandiga.

Käesolev, kunstniku kolmas personaalnäitus, annab ülevaate nii Juta Vahtramäe varasemast kui ka kõige uuemast, sel aastal valminud loomingust. Ka viimase aja töödes jätkab kunstnik väljakujunenud laadis, luues maakivist harmoneeruvas hõberaamistuses ehteid. Nende kõrval tõusevad esile filigraansed hõbedast rinnanõelad pärlmutterpanustega.

Näitus jääb avatuks 15. maini.

Uued näitused Mustpeade Majas

19. aprillil avati Tallinnas Mustpeade Majas kaks uut näitust.

Galeriis (Pühavaimu 9) esinevad lootustandvad talendid kunsti süvaõppega Pelgulinna keskkoolist. Põhiliselt maalide ja joonistuste autorite seas on nii vanemaid kui ka nooremaid õpilasi. Õpilastöid saab vaadata 6. maini. Galerii on avatud teisipäevast reedeni kl. 12—17.

Olavi saalis pole kunsti varem eksponeeritud. Esimesele katsele selles ruumis läheb **Ove Büttner**, kes on lõpetanud TKÜ ja esinenud mitmel isik- ja rühmanäitusel Eestis, Soomes ja Rootsis.

Ove Büttneri abstraktsed tööd otsivad värvide ja struktuuride abil looduse ja olemise rütme. Kuus suurt pilti esindavad mitmesuguseid võimalusi rahulikult sulavatest pindadest silmipimestavalt pulseeruvateni.

Näitus on avatud tööpäeviti kl. 11—18 kuni 19. maini.

MARI SOBOLEV

Vivaldi "Aastaajad" oodatud igal aastaajal

Tallinnas Mustpeade Majas kõlasid Vivaldi "Aastaajad" Elar Kuiva ja Vanalinna Barokkorkestri esituses. **Foto: Kalju Suur**

Kõik teavad, et Antonio Vivaldi "Aastaajad" on ülipopulaarne tsükkel, ehkki kontserdipraktika seda ei kinnita — teos kõlab meie saalides kaunis harva. See oli ka üks põhjusi, miks Mustpeade Maja Valget saali 15. aprilli õhtul kiputi lõhki ajama — kõlasid Vivaldi "Aastaajad".

Tähtsuseta polnud seegi, et soleeris meie paremaid barokkviiuldajaid (kauane hortuslane) **Elar Kuiv**, keda viimasel neljal hooajal sagedamini Rovaniemis kuulda võib, sest ta on ametis sealses 11-liikmelises orkestris.

Seekord esines ta **Vanalinna Barokkorkestri** ees — mõlemad teenisid rohke publiku tänu ja tunnustuse. Nii nagu "Concerto grosso" kontsertidel kombeks, täiendas muusikat ka sõnaline kommentaar, seekord **Tiia Järgilt.**

Muusikalektor Inglismaalt

9.—18. aprillini viibis Tallinnas pedagoogikaülikooli kutsel Nottinghami Ülikooli (TPÜ koostööpartner) andragoogika teaduskonna muusikalektor PHILIP OLLESON.

Philip Olleson pidas pedagoogikaülikoolis 10 tundi loenguid inglise muusikast, peatudes lähemalt XVI sajandi (Tallis, Byrd) ja XIX ning XX sajandi (Elgar, Delius, Vaughan Williams, Holst, Walton) heliloomingul. Külaline Suurbritanniast kohtus ka eesti muusikateadlastega, külastas Eesti Muusikaakadeemiat ning tegi lühivisiidi Tartusse, et sõlmida kontakte Tartu Ülikooliga. Olleson on lõpetanud Londoni Kuningliku Muusikakolledži ja Cambridge'i Ülikooli. Ta on spetsialiseerunud peamiselt XVIII sajandi lõpu, XIX sajandi alguse inglise muusikaloo uurimisele. Praegu on tema olulisemaks teemaks Samuel Wesley (1766—1837) looming ja muusikaline tegevus. Lähemal ajal on ilmumas Wesley kirjavahetus Ollesoni koostatuna ja kommenteerituna. Kuna Ollesoni huvisfääri kuulub ka ooper, kontakteerus ta Estonia Teatri inimestega, vaatas Britteni ooperi "Albert Herring" etendust ja jälgis "Sevilla habemeajaja" proovi.

Philip Ollesoni külaskäik Eestisse sai teoks tänu Briti Nõukogu finantseerimisele.

MARIS MÄNNIK

Ene ja Ants Üleoja dirigeerisid Torontos

22.—29. märtsini viibisid Torontos Ene ja Ants Üleoja. Kutsujateks ja lahketeks võõrustajateks segakoor "Estonia" eesotsas auväärse ja väsimatu doktor Roman Toiga.

Eesmärk oli anda lõplik viimistlus hästi omandatud laulupeorepertuaarile ja kontserdikavale. Viimases kõlas üheksa laulu suvisest repertuaarist, sh. Veljo Tormise nõudlik "Meelespea", kolm osa Urmas Sisaski "Eesti missast", René Eespere ja Mart Siimeri värsked lood.

Kontsert toimus 28. märtsil esinduslikus, moodsas ja väga hea akustikaga CBC (*Canadian Broadcasting Corporation*) Glenn Gouldi nimelises saalis. Koori juhatasid Roman Toi, Ene ja Ants Üleoja. Kaastegev oli kammerkoor Hilja Toomi juhatusel.

Arvukas, valdavalt eesti keelt kõnelev publik võttis kontserdi soojalt vastu. Järgmine kohtumine kooriga on suvel laulupeol.

"Klavertramp" pakub võimalusi kolmele pianistile

Tänapäeva massilevivahendite võidukäik jätab kontserdikülastajale ning ka kontserdil esinevale muusikule võimalusi, mida ei suuda edasi anda ei TV, raadio ega heliplaadid. Vahetu kontakt publikuga, improvisatsioon, üllatused, avatus — need märksõnad peaksid iseloomustama Rootsi pianistidest koosneva trio "Klavertramp" kontserte.

Tegemist pole kontserdiga selle harjumuspärases mõttes, see on pigem värvikas *show*, kus pianistid esinevad kas siis üksi või kõik kolm korraga ja nii mitmel klaveril, kui kontserdisaalis parajasti olema juhtub. "Klavertramp" pakub kõigile kolmele pianistile võimalusi ennast individuaalselt näidata, kuid samal ajal on see ka sulam, kus erineva muusikalise tagapõhjaga pianistid üksteist täiendavad, inspireerivad ning provotseerivad, muutes lõpptulemuse eriti omanäoliseks ja nauditavaks. Kontserdi oluliseks osaks on trio liikmete kommentaarid esitatava muusika kohta ning samuti aktiivne dialoog publikuga.

Ansambli looja **Jan Wallgren** on sündinud Norras, kuid kasvanud ja õppinud Stockholmis. Toetudes klassikalisele klaverikoolile ja maailmamuusika mõjudele, on ta kujundanud omanäolise stiili, mida trio kavades esindavad palad "Me saime C", "Kuus osa kuuele käele" jm. **Elise Einarsdotter** on ka ansambli "Tintomara" liige. Tema mängule on iseloomulik *jazz*koolitus, millele lisanduvad mõjutused rootsi folkloorist. Koos 1984.a. asutatud "Elise Einarsdotter Ensemble'iga" on teda viimasel ajal saatnud laialdane edu. Hiljuti anti nende viimasele heliplaadile "Senses" Rootsis plaadi aastauhind.

Trio "Klavertramp" esineb Eestis värvika show'ga mitmel klaveril.

Bengt Forsberg — kammermuusik, solist ja klaverisaatja — esindab trios klassikalise muusika liini. Pianisti mahukas repertuaaris on erilisel kohal klaveriteosed, mis mitmesugustel põhjustel on unustusehõlma vajunud ja pakuvad tänapäeva publikule rohkesti avastamisrõõmu. Lisaks muudele õnnestumistele on rahvusvaheline muusikakriitika pidanud Bengt Forsbergi koostööd sopran Anne Sofie von Otteriga Griegi laulude tõlgendamisel lihtsalt geniaalseks.

"Klavertramp" esineb 26. aprillil kell 19 Tallinnas Mustpeade Maja Valges saalis.

27. aprillil Tartu H. Elleri nim. muusikakooli saalis ning 28. aprillil Rakvere muusikakooli saalis.

LAURI AAV

Soomeugriline tähtpäev Uppsalas

Tänavu aprillikuus pühitseb Uppsala Ülikooli soome-ugri keelte õppetool saja aasta möödumist oma tegevuse algusest. Sündmuse tähistamiseks toimus Uppsala sümpoosion 20.—22. aprillini "Lapponica et Uralica", kus esinesid nelikümmend fennougristi nii kolmest soome-ugri rahvusriigist Soomest, Eestist ja Ungarist kui ka kaugemate keelesugulaste juurest — Komimaalt, Marimaalt, Udmurtiast ja Mordvamaalt —, samuti Venemaalt, Hollandist, Saksamaalt, Taanist ja loomulikult ka Rootsist.

Eesti teadlastest on ettekanded tartlastest professoritel Paul Alvrel, Ago Künnapil ja Tiit-Rein Viitsol, Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituudist juhtteadur Lembit Vabal ja Münchenis stipendiaadina viibival sektorijuhatajal Jüri Viikbergil ning Ajaloo Instituudist Marje Joalaiul, Uppsalast dotsent Raimo Raagil. Sümpoosionile oodatakse külalisena ka Eesti Vabariigi suursaadikut Rootsis Margus Laidret.

Ettekanded jagunevad temaatiliselt kolmeks: lapoloogia, uralistika ja **Karl Bernhard Wiklundi** elu ja tegevus. Kaks esimest teemat kajastavad Uppsala Ülikooli õppetooli rajaja Karl Bernhard Wiklundi põhilisi uurimisalasid. Seoses sümpoosioniga avati 19. aprillil Uppsala Ülikooli raamatukogus näitus, kus eksponeeritakse muu hulgas haruldasi käsikirjalisi saami ehk lapi materjale ülikooli raamatukogu kogudest. Samas on müügil näitusekataloog. Näitus jääb avatuks pikemaks ajaks pärast sümpoosioni.

Läheneva juubeli tähe all on Uppsalas tegutsetud kogu 1993./94. õppeaastal. Kaks korda kuus teisipäeva õhtuti toimuvad kõrgemad seminarid on pühendatud fennougristika ajaloole Uppsalas. Ettekannetes on valgustatud Uppsala fennougristide panust nii teaduses üldse kui ka õppetoolisiseselt, peale õppetooli kunagiste professorite ja juhatajate **Karl Bernhard Wiklundi** (1868—1934) ja **Björn Collinderi** (1894—1983) ka näiteks **Israel Ruongi** (oli esimene saami rahvusest saami keele professor), **Andrus Saareste** ja **Valter Tauli** oma, kusjuures mõni esineja on võinud vahendada oma mälestusi näiteks K. B. Wiklundist või B. Collinderist.

Eesti keelt õpetati Uppsala Ülikoolis esimest korda juba 1901/1902. õppeaastal, mil toimusid ühetunnised loengud üks kord nädalas, siis veel kaks tundi nädalas 1906 ja 1911.

Kuulajaid oli iga kord viis-kuus ja nende hulgas leidus nii mõnigi tähelepanuväärne või parasjagu intrigeeriv nimi.

Kõrgemas seminaris peetud ettekannete tekstid on kavas Uppsala Ülikooli soome-ugri keelte õppetooli uues teadustööde sarjas "Ursus" teise andena käesolevaks sügiseks pealkirja all "Finsk-ugriska institutionen i Uppsala 1894—1994" (nagu ettekanded on artiklidki rootsikeelsed). Samuti kavatsetakse ka trükis avaldada juubelisümpoosioni ettekannete tekstid.

Jaan Kaplinski valiti Kultuuride Maailma-akadeemia liikmeks

Kultuuride Maailma-akadeemia (*Académie Universelle des Cultures*) teatas, et on valinud oma liikmeks eesti luuletaja ja esseisti, parlamendiliikme Jaan Kaplinski.

Kultuuride Maailma-akadeemia asutati 1992. aastal filosoofi ja kirjaniku Elie Wieseli initsiatiivil ja sinna kutsuti tuntud kultuuriinimesi kogu maailmast (näit. Saul Bellow, Umberto Eco, Yehudi Menuhin, Salman Rushdie, Liv Ullmann jt.), kadunud Juri Lotman.

Akadeemia sekretariaat asub Pariisis Louvre'is. Akadeemia eesmärk on arendada oma liikmete vahel püsivat mõttevahetust, mille rikastamiseks pöördutakse rahvusvaheliste ekspertide poole, et tagada kõikide kultuuride ja inimõiguste austamine kõikjal.

Stipendiumide ja aastapreemia väljaandmisega püüab Akadeemia edendada mõttetööd ja tegusid eetika-, kultuuri- ja sotsiaalvaldkonnas.

1993. aasta detsembris toimus Pariisi Akadeemia istung teemal "Sekkumine".

MALLE TALVET, Pariis

Prantsuse kunst ja film Tartus

14.—15. aprillil korraldas Tallinna Kinomaja Tartu kinos "Illusioon" Prantsuse ja Eesti ühisdokumentalistikaprogrammi "Kunst ja film" näitamise.

Kaks päeva linastusid "Illusiooni" ekraanil filmid kunstist, kunstnikust, tema näost ja loomeprotsessist. Kaadritest jooksid läbi miljöö ja looming, mille taga seisavad van Gogh, Goya, Pablo Picasso, Simon Hantai, Joan Miró, Roman Opalka, Evald Okas, Eduard Viiralt jt.

"Dokumentaalfilme kunstist on külluses ning nad kõik on väga erinevad," selgitasid retrospektiivi koostajad Prantsuse Kultuurikeskusest. "Väga paljud valitud filmid on valminud telekanalite tellimusel või on tehtud eksperimentaalselt, see aga jätab välja mängufilmid, mis räägivad kas tõeliste või väljamõeldud kunstnike elust, maalimisest, lõuenditest, või kõik need filmid, mis on läbi imbunud režissööri salajasest dialoogist maalikunstiga." Seetõtu on valik veidi omavoliline, vatsid tegijad.

"Illusioonis" linastunud programm on tunduvalt hõredam kui terve retrospektiiv, kuhu kuulub 43 filmi. Prantsuse dokumentaalfilmide retrospektiivi üks komponent on "Illusiooni" direktori Helju Kommeri sõnutsi kunst ja teine kindlasti film ning programmi ühendab kunsti ja filmi vastastikuse seose loominguline lahtimõtestamine.

ILLAR LUHT

KALENDER

25. aprill

250 aastat tagasi (1744) suri rootsi füüsik ja astronoom **Anders Celsius** (sünd 27. nov. 1701), kes 1742.a. võttis kasutusele elavhõbedatermomeetri 100-kraadise skaala, mis on kasutusel tänini (kuigi ümberpööratult).

26. aprill

80 aastat tagasi (1914) sündis ameerika kirjanik **Bernard Malamud**, romaanide "Poesell", "Uus elu", "Remondimees", "Dubini elud" jt. autor. Eesti keeles on temalt ilmunud novellikogu "Idioodid kõigepealt" (1966). Suri 18. märtsil 1986.

65 aastat tagasi (1929) sündis Virumaal Porkuni vallas Kadila külas muusikateadlane ja helilooja **Harry Olt**, kes a-st 1944 elab Rootsis. Muusikateadlasena on koostanud Balti Instituudis eesti muusika fonoteegi ning avaldanud inglise keeles mitu eesti muusikat tutvustavat teost. Tema heliloomingusse kuuluvad lasteooper "Reinuvader rebane", kantaat "Surma laul", laulutsükkel "Mängumees" jm.

27. aprill

70 aastat tagasi (1924) sündis Tartus kirjanik ja tõlkija **Leo Metsar**. Lõpetas 1948 Tartu Ülikooli ajaloolasena, oli 1958—1963 ajalehe "Edasi" kirjanduskaastööline, seejärel vabakutseline. Kirjutanud romaanid "Unistused ei sure", "Päikesevanker", "Ripsmetušš", "Keiser Julianus", "Keiser Julianus Päevik". Rohkesti on tõlkinud tšehhi ja slovaki autoreid (Čapek, Hašek, Mnačko, Kundera jt.).

Leo Metsar

28. aprill

200 aastat tagasi (1794) sündis Hageris baltisaksa maalikunstnik **Otto Friedrich Ignatius**, kes õppis 1812—1817 kunsti Peterburis, Berliinis, Dresdenis ja Viinis. Tegutses lühikest aega Tallinnas, a-st 1820 oli aga Peterburis Ermitaaži maalija. Harrastas ka muusikat ja kirjandust. Suri 7. sept. 1824 Peterburis.

85 aastat tagasi (1909) sündis Tartumaal Vara vallas kirikuajaloolane ja orientalist, eesti nimekamaid teadlasi **Arthur Vööbus**. Lõpetas 1932.a. Tartu Ülikooli usuteaduskonna ja oli 1933-1940 Tartu Pauluse koguduse õpetaja. Oli 1944—1948 Saksamaa põgenikelaagreis, a-st 1948 USA-s Indianapolise eesti koguduse hooldaja-õpetaja ja 1982—1987 eksiilkiriku konsistooriumi assessor. Viljaka teadlasena avaldas ta rohkem kui 70 raamatut ja 250 teaduslikku artiklit. Rahvusvaheliselt tunnustatud süroloogina tegi ta 36 uurimisreisi Lähis-Ida aladele, tema süüria käsikirjade kogule (ligi 200 000 lehekülge uusi allikaid) tugineb Süüria käsikirjade uurimise instituut Chicagos (kannab Vööbuse nime). 1969.a. alustas Vööbus muulastele Eesti ajalugu tutvustavat sarja "Studies in the History of the Estonian People", algselt neljaköitelisena mõeldud sarjas ilmus 14 köidet. 1990.a. ilmus Torontos Karl Raudsepa sulest monograafia "Arthur Vööbus", 1909—1988". Suri 25. sept. 1988 Oak Parkis Chicago lähedal.

70 aastat tagasi (1924) sündis leedu näitleja ja lavastaja **Donatas Banionis**, kes on töötanud a-st 1941 näitlejana ja a-st 1981 ka peanäitejuhina Panevėžyse draamateatris. Meile on ta tuntud filmirollidega ("Keegi ei tahtnud surra", "Vaikne hooaeg", "Solaris", "Goya", "Mister McKinley põgenemine").

50 aastat tagasi (1944) sündis EV Riigikogu juhataja **Ülo Nugis**, kes Eesti taasiseseisvumisliikumisse tuli 1988.a. Eesti Töökollektiivide Liidu organiseerijana. Oli 1990—1992 ka EV Ülemnõukogu juhataja.

29. aprill

90 aastat tagasi (1904) sündis Viljandimaal Riidaja vallas maalikunstnik, graafik ja tarbekunstnik **Karin Luts**. Õppis 1922—1928 Tartu kõrgemas kunstikoolis "Pallas", täiendas end Pariisis ja Roomas. Lahkus 1944.a. Rootsi. Loonud figuraalkompositsioone, portreid, maastikumaale ja natüürmorte, kavandanud gobelääne (kuldmedal 1937.a. Pariisi maailmanäitusel), teatrikostüüme ja illustreerinud raamatuid. Suri 7. mail 1993 Stockholmis.

70 aastat tagasi (1924) sündis Tallinnas näitleja ja lavastaja **Heikki Haravee**, kes pärast Eesti Riikliku Teatriinstituudi lõpetamist on töötanud Lõuna-Eesti Teatris, Pärnu Draamateatris ja alates 1960. aastaist "Vanemuises".

30. aprill

90 aastat tagasi (1904) sündis Peterburi kubermangus Volossovo lähedal Vrudas graafik **Ella Mätik**, kes 1939.a. lõpetas kõrgema kunstikooli "Pallas" ning oli seejärel joonistusõpetaja Haapsalus ja Tartus. Teinud kivitrükis portreid ning kujutanud puu- ja linoollõikes ning akvatintas Tartu vaateid ja aguliselu. Suri 6. aug. 1943 Tartus.

70 aastat tagasi (1924) sündis Valgas luuletaja, prosaist, dramaturg ja publitsist **Uno Laht**, kelle hoiakud ning kujundirikas ja stiilikirev looming on ikka elevust tekitanud nii tema loomingu austajate kui ka kritiseerijate hulgas. Avaldanud luulekogud "Piimahambad", "Piimahambad (plombeeritud)", "Sinelitaskust seanahkse portfellini", "Suitsuangerjad ja kastemärjad roosid", "Linnupesa teraskiivris", "Ingel läheb apteeki... korralikus seltskonnas", "Mu kallis koduvillane provints", "Roosa müra", "Küürakas kaissukippuja", "Katastroika ehk Impeerium imendub musta auku", proosakogud "Bordelli likvideerimine", "Peost-suhujutte", huumorivalimiku "Paroodi-koodioodiaid", publitsistikaraamatu "Lahekudemised", näidendi "Atlandi heeringas" ning tõlkeid inglise (Naughton, Updike) ja vene (Majakovski, Jevtušenko, Voznessenski) keelest.

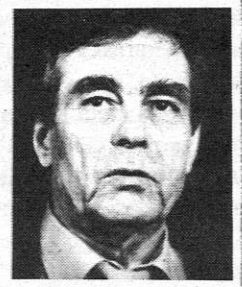

Uno Laht

VÄLISMAA

IBM peaks tooma Vatikani raamatukogu arvutiajastusse

New York. Vatikan kavatseb oma 500 aasta vanust raamatukogu, kus hoitakse maailma haruldasimaid raamatuid ja iidseid ürikuid, kohandada arvutiajastuga "International Business Machines Corpi" abiga.

Projektis on ette nähtud teha hinnalistest raamatutest uusima skaneerimistehnoloogiaga digitaalsalvestus ning säilitada nende koopiad ehedal kujul. Uurijad saavad aga raamatuid peagi lugeda arvutiekraanilt.

"Eriti vaimustab selle projekti puhul, et ainueksemplare raamatuist, mis leiduvad üksnes Vatikani raamatukogus, saab varsti elektroonilisel teel kasutada uurimiskeskustes ja ülikoolides, mis asuvad tuhandeid miile eemal," ütles Vatikani raamatukogu prefekt. Siiani oli töötajate ja ruuminappuse tõttu raamatukogu kasutamine rangelt piiratud.

XV sajandi keskpaiku paavst Nicolaus V asutatud Vatikani raamatukogus leiduvad sellised haruldused nagu Ptolemaiose "Almagesti" nime all tuntud peateose käsikiri, kaunilt illustreeritud Dante "Jumalik komöödia" ning neli vanimat Vergiliuse luulekogu väljaannet. Juba sajandeid on selles raamatukogus olnud maailma üks rikkamaid kollektsioone, milles on kuulus Heidelbergi pfaltskrahvi kogu, Cerulli Pärsia ja Etioopia käsikirjade kollektsioon ning kaks renessansi kõige uhkemat raamatukogu — [illegible] ninganna Kristiina oma. Praegu on raamatukogus üle 150 000 käsikirja ja umbes miljon köidetud raamatut, sealhulgas kaheksa tuhat neist välja antud trükikunsti leiutamise järgse esimese viiekümne aasta jooksul; leidub ka hinnalisi münte.

Projekti elluviimine võimaldab teadlastel hakata neid kasutama, ilma et lehitsedes kahjustataks vanu pudedaid köiteid. Peale selle saab kustunud kirjapilti arvutitehnika abil selgemaks muuta.

Kuulus Jaapani dirigent Seiji Ozawa on pärit Hiinast

Peking. Kirde-Hiina linna Shenyangi kinnitusel on kuulus Jaapani dirigent Seiji Ozawa tegelikult pärit nende linnast.

"Ozawa endine elukoht linnas, kus ta 1. septembril 1935 sündis, on hästi hoitud ning valmis teda ja tema perekonda vastu võtma," teatas linna esindaja.

Bostoni sümfooniaorkestri muusikaline juht ja Jaapani Filharmoonia dirigent Ozawa teadis, et tema vanemad on pärit Liadongi provintsist. Jaapani okupatsiooniaastatel (1931—1945) töötas tema isa seal hambaarstina.

Xinhua uudisteagentuuri teatel külastas Ozawa alles hiljuti seda linna, kaasas ema joonistatud kaart leidmaks oma sünnikohta.

Shenyangi linnavõimude sõnul leidiski ta oma sünnikodu. Tegemist on jaapani stiilis hoonega, mida praegu kasutatakse haigla haldushoonena. Maja seinal on aga nüüd väljas pronkstahvel kirjaga: "Maailmakuulsa dirigendi Seiji Ozawa sünnikoht".

Ozawa tähistab oma sünnipaiga taasleidmist kahe kontserdiga maikuus, dirigeerides kohalikku orkestrit.

Al Pacino kehastab uues filmis kindral Manuel Noriegat

Los Angeles. Sel aastal USA Filmiakadeemia auhinna võitnud Al Pacino kehastab Oliver Stone'i uues filmis Panama riigijuhti kindral Manuel Noriegat, teatas "Warner Bros" stuudio. Uue filmi võtted algavad septembris Floridas ja Panamas.

Stuudio sõnul on film "Noriega" näotutest sidemetest valitsuse, luureteenistuse ja kriminaalse allilma vahel. Film räägib Noriega võimuperioodist, kui ta, olles sidemetes USA luure- ja sõjaväeteenistusega, tegutses samal ajal ka rahvusvahelises uimastikaubanduses.

1989. aastal viis USA Panamasse oma väed, et taastada riigis demokraatia, kaitsta oma kodanikke ja vahistada Noriega. Panama endine liider viidi Miamisse, kus ta mõisteti narkootikumidega kaubitsemise eest vangi.

Oliver Stone on teinud vaidlusi tekitanud filmi. Tema käe all on valminud ka filmid "Salvador", "Sündinud 4. juulil" ning viimane film "JFK", mis räägib president John Kennedy mõrvaga seotud teooriatest.

Reuter—ETA

"Eesti kunst 1994" — osa tervikust

Ülevaatenäitused on viimastel aastatel palju paksu verd tekitanud ja see on pannud korraldajaid pidevalt nende tavasid muutma, et sellistele näitustele tähelepanu või tõmme tekitada. Läbi on proovitud juba kõikmõeldavad nipid, alates näituseruumi kujunduse muutmisest kuni žürii ja komplekteerimise printsiibi muutmiseni. Midagi pole aidanud. Ja nüüd siis on maandutud ikka sinnasamma, kust asi pihta hakkas: maal, graafika, skulptuur on ilusasti kõik koos, kujunduses domineerib perekondlikkuse põhimõte (kunstnikepaaride tööd üksteise kõrval samas seinas) ja terve näitus osutub keskmiselt keskpäraseks ilma tõusude või mõõnadeta. Mingit vürtsi seekord pole ja kõik paistavad olevat asjaga rahul.

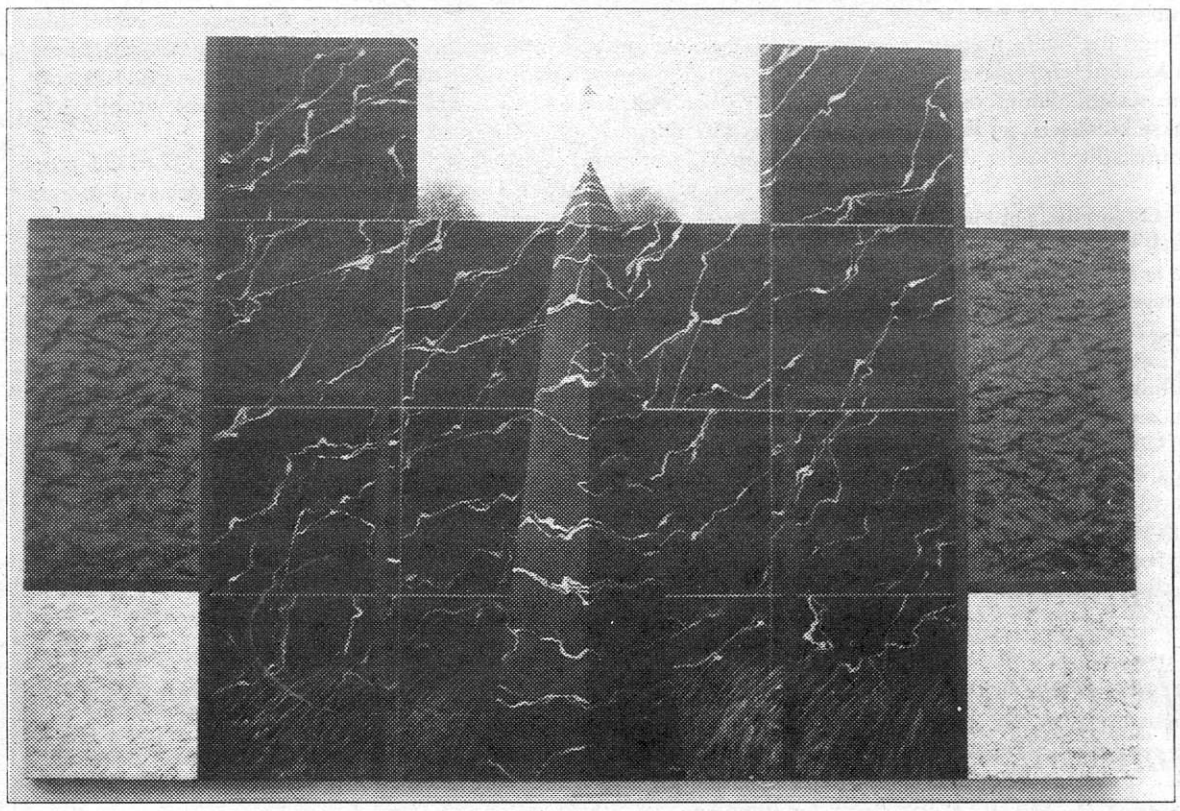

Andres Tolts. "Obelisk" (akrüül, lõuend, 1994). **Fotod: Kalju Suur**

Senise nelja ülevaatenäituse asemel aastas aetakse tänavu läbi nähtavasti üheainsaga pealkirja all "Eesti kunst 1994". Selline pealkiri tundub näitust vaadates küll ebaadekvaatsena. Esiteks sellepärast, et vähemalt pooled väljapandud tööd on loodud aastal 1993 ja mõned varem nähtud. Teiseks sellepärast, et mitmed tuntud kunstnikud üldse ei esine, kas siis meelega või kogemata. Pealegi on aasta ise veel ees, praegu ju alles aprill. Loodetavasti pole tegelik eesti kunsti spekter 1994. aastal siiski nii ühekülgne, nagu näitusel paistab.

Kunstihoones ringi liikudes on tunne, nagu oleks aeg seiskunud. Töid vaadates on võimatu määratleda seda, mis õieti toimub väljaspool Kunstihoone seinu, mis aastakäik parajasti jookseb või kus need tööd on tehtud. Heaks tooniks peetakse kunsti tegemist nagu väljaspool aega ja ruumi ja ränki probleeme, mille pärast muidugi igapäevaelus vaeveldakse — kas mingist ettekujutusest, et kunsti ei tohi "ära määrida" igapäevaelu sissetoomisega? Kunst peab esitama elu pühapäevapoolt või muresid hoolega metafooride sisse peidetuna, olema ohutu, süütu ja ebamoodne, peaga pilvedes. Kas tõesti saab kaasaskäimine tänapäeva maailma probleemidega olla vaid mingite tehnikameediumide (video, fotograafia, kompuutrid) vallas töötavate kunstnike mure? Viimased on ülevaatenäituselt just välja jäänud. Aga võib-olla esitan siin maalijatele ja graafikutele ülekohtuseid nõudmisi, sest ajas tagasi vaadates selgub, et just mittemaalijad ja mittegraafikud on varem Eestisse moodsamaid tuuli toonud, justkui peaks see jääma edaspidigi nende pärusmaaks.

1960—1970-ndatel tulid arhitektid ja disainerid või klaasikunstnikud (nagu Kaljo Põllu, kelle optööde näitus on Kunstihoone galeriis), 1980-ndate keskel plakatistid ja seejärel taas arhitektid, 1980-ndate lõpul moekunstnikud ja nüüd siis fotograafid. Mis seal salata, näiteks fotograafid ei näe mingit pinget selles, kui kunsti tehakse värvide segamise, joone tõmbamise või faktuuride otsimisega lõuendil. Neid erutab julm elu ise, idee, olme, milles elame, ja see räägib nende arvates meist ja meie kompleksidest rohkem, kui mis tahes graafiline leht seda suudab. Aga see kõik tähendab ka hoopis teistsugust mõtlemist, lugemust, teooriat jne. Ja nii peaks eesti maali- ja graafikakunst tänu võlgu olema kõigile eelnimetatud "autsaideritele", kes ei kuulu tsunfti, kuigi seda on vist kibe tunnistada. Miks aga just nemad on olnud erinevate lainetena eesliinil, selle fenomeni saladust hoiab enda teada tõenäoliselt ERKI ehk TKÜ (kunsti kõrghariduse monopol).

Olgu nagu on, näitusest kirjutades sooviksin alustada **Mare Mikofist**. Tema installatsioonskulptuurid "Hõberaamat" ja "Kuldraamat" jäid esimestena silma, kui käisin näituse ülesriputamise ajal Kunstihoonest korraks läbi, ning pidasin tema töid mõne senitundmatu, nähtavasti debüteerija omadeks. Peast jooksis läbi mõte, et lõpuks ometi riskib keegi meil langeda kolleegide halvakspanu ohvriks ja viljeleb padupostmodernset vormikõnet, mida väga puhtal kujul eesti kunstis ei leidugi (hiljuti demonstreeris seda siinmail soomlane Paavo Räbinä üliperfektse teostusega näitusel "Luumis"). Aga tööde autoriks osutus hoopis Mare Mikof, nagu näituse avamisel selgus. Erakordselt terase vaimu ja hea vaistuga skulptor, kes on siiamaani suutnud uuendada ka sellist jäigalt traditsioonilist žanri nagu portreeskulptuur. "Hõberaamat" ja "Kuldraamat" pole niisiis midagi muud kui Felix Dzeržinski elulugu ja Kazakevitši "Sinine vihik" ärritavalt akadeemilises ja luksuslikus draperiiserveeringus. Eks punast kalevit, kuldniiti ja muud postmodernistliku installatsiooni lemmikmaterjali ole varem järjekindlamaltki kasutanud **Tamara Ditman** (seekord on temalt kompositsioon "Toru"), kuid materjale esitatakse mingis destruktiivses kaoses, mis annab neile teistsuguse tähendusvarjundi.

Järgmisena sooviksin mainida **Marko Laimre** töid "Ceci n'est pas un saxophone" I ja II (segatehnika), mida näituse ülespanekul pidasin mõne tuntud kunstniku uue perioodi alguse töödeks. Tegemist on aga debütandiga, kes kasutab ära laialt tuntud ja palju tsiteeritud Magritte'i maali ideed. Üsna õnnestunult, peab ütlema (ajalehtedest punutud taustal kapitalismi hääletoru saksofon — kui kasutada 1950-ndate žargooni).

Ekspositsiooni tervikuna iseloomustab aga kõige paremini ehk sõna "professionaalsus". Eks ole sellel omadusel väärtus, eriti noores Eesti Vabariigis, kus kõikjal ollakse esialgu sunnitud olema iseõppijad või diletandid: nii äris kui poliitikas jm. Maaliväljapaneku paremikku kuuluvad aastaid tuntud kunstnike tööd: **Andres Toltsi** "Obelisk" (Toltsi on sel aastal lausa üle külvatud preemiatega, lisaks "Obeliskile" auhinnati ka tema sporditeemalisi töid), **Lembit Sarapuu** "Haldjate tants" (üsna sarapuulikult naljakalt ilmekas pilt), **Peeter Mudisti** "Koristavad — tähendab on" (Mudisti maalid on ikka täis nii lõputut armastust), **Mari Kurismaa** "Maja III" (arhitektuuridetail, millesse lõikab kosmiline romb, lüües segi arusaamise sügavusest, mahust, pinnalisusest), **Jüri Kase** "Nimeta" (taas ärapeidetud naisakt, erootika) jne. Aga siinkohal poleks enam mingit õigustust jätta nimetamata näiteks **Mari Roosvalti** või **Uno Roosvalti, Enn Põldroosi** ning **Vano Allsalu, Toomas Vinti**, kes jätkavad oma endises tuntud laadis ning arendavad seda edasi.

Graafikas, millesse tõid hiljuti uusi vorme ja värve nooremad jõud, valitsevad seekord nagu maaliski tuntud nimed. **Evi Tihemetsa** looming on muutunud üha mängulisemaks, mis mõjub sümpaatselt. Tema graafilised lehed sünnivad nagu muuseas, ilma piinade ja suurte heitlusteta — abstraktsed "Mäng halli paberiga" I—III (lito, värviline paber). **Sirje Eelma** on aga armunud Põhjalasse, ta katab oma lehel kujutatud lumehanged vastavalt töödeldud klaasiga ning tulemuseks on peaaegu ruumiline pilt, väga karge maastik, milles eristuvad justkui väikesed kristallid ("Lumine I", reljeeftrükk, töödeldud klaas 1993). Sirje Eelma töö kuulub suuremasse sarja, mis annab sellele ainult väärtust juurde. Vaikset endassepööratust edastavad sõnumina **Silvi Liiva** tööd "Udu", "Vastutuult", "Vaikus" (ofort), **Reti Saksa** väike "Näkk" (ofort). Valdavalt naiseliku graafikaväljapaneku keskel esitab teravamaid kujundeid **Benjamin Vasserman** — elektrisäde, lühiühendus, lõikav püramiid (triptühhon "Tõus", ofort, akvatinta, 1993).

Akvarell, mis juba traditsiooniliselt vaeslapse osas, jääb nüüdki tagasihoidlikult esindatuks, siin valitsevad **Kai-Mai Olbri** temperamentsed tumedamad abstraksed tööd ("Tuli ja tuhk", "Vari ja valgus", "Muld ja õhk"). Ehk teeb abstraktne laad Olbri huvitavamaks ja salapärasemaks kui figuratiivne?

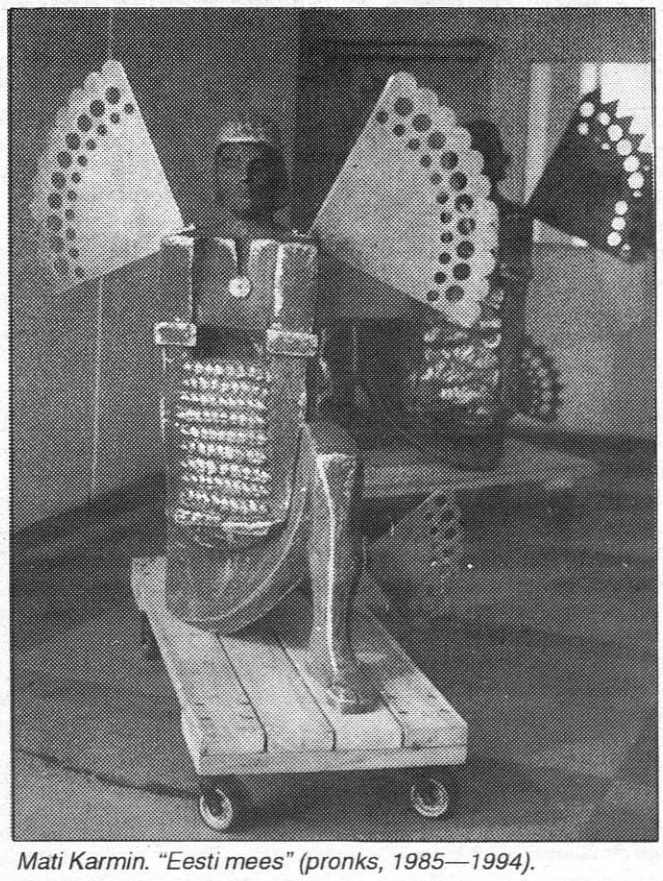

Mati Karmin. "Eesti mees" (pronks, 1985—1994).

Järg on skulptuuri käes. Traditsiooniline ülevaatenäitus tahab nähtavasti traditsioonilist kunstialade järjestust ka artiklis. Skulptuuri probleem ei näi olevat enam see, kumb meil nüüd valitseb, kas "kivi"- või "pronksiaeg". Pronksiröövid tunduvad olevat eilne sensatsioon, ajalehtki ei kirjuta neist enam. Olles omaenda loomingu suhtes korda saatnud juba mitu autodafeed, esineb **Mati Karmin** taas skulptorina, esitades pooltõsise, poolnaljaka patriootliku üleskutse "Eesti mees" ja "Eesti naine" (monumentaalpropaganda), kus raske füüsiline töö lendab lausa liblika kergusega. Suurem humorist **Simson Seaküllast** esitab aga nõutult sõrgasid laiutava erootilise talupoegliku lehma ("Kuldvasikas", pronks), mida eksponeeritakse küll kõigest tagasaalis, aga millest oleks saanud tekitada terve näituse puändi.

HEIE TREIER

"Savoy" kreedo

Karmi, salapärase lummaga looduse keskel, ebasõbralikus kliimas kasvanud põhjamaalase mõttelaad on ratsionaalne. See on olnud fataalne allumine eksistentsi diktaadile, vajadusele korraldada oma elulaad otstarbekalt, tasakaalus ümbritsevaga. Pelgaks pillavaks lustimiseks vormis ning materjalis pole siin kunagi küllaldaselt mängumaad jäänud. Praktiline meelelaad suhestab ilu loomulikul moel käepärasega. Kaunist nähakse lihtsas ja vähesega öeldakse palju. Ajad ning tavad pole põlistunud arusaamu nende olemuses kuigivõrd muuta suutnud. Need on kinnistunud põhjamaalase mällu koodina, mille **Alvar Aalto** on ühes mõtteavalduses vormist kui müsteeriumist, "mis väldib määratlusi, kuid annab inimestele hea enesetunde...", sõnastanud oma rakenduskunsti loova põhikreedona. Tema novaatorliku loometegevuse kaudu kujunes viimane 1930-ndatel, funktsionalismi triumfikümnendil, Soome tarbekunstis/disainis aksiomaatiliseks tõekspidamiseks. Aaltolik humaanne funktsionalism sidus materjali rakenduse ning eseme vormilahenduse pragmaatilise otstarbepärasusega niivõrd, kuivõrd see tulenes inimese tarvetest ja vastas tema psühholoogilistele vajadustele, väärtustades seejuures natuuripuhtuse, looduse väljendusrikkusest lähtuva alge.

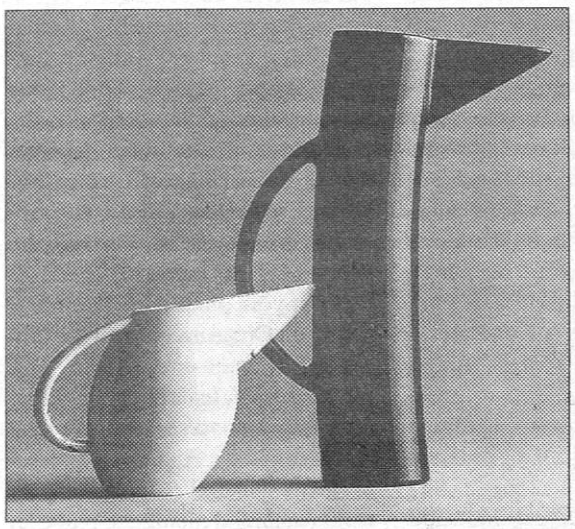

Kati Tuominen-Niittylä kannud Storybirds".

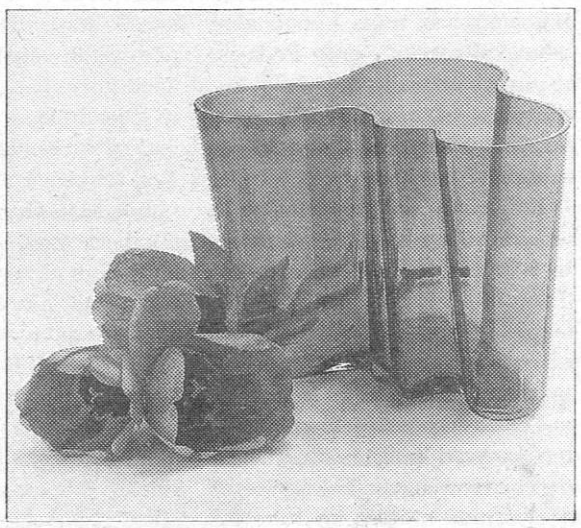

Alvar Aalto vaas "Savoy".

Nende kahe keskse kriteeriumi — inimene (Igamees) ning loodus (materjal, vormiarhetüüp) — toel arenes välja Soome tarbekunstile ja disainile omane vormikultuur, mis 1950. aastate rahvusvahelistel messidel vallutas maailma ning mille fluidum püsib tänini. Ükskõik kui teada-tuttav see meile ka poleks, jätkub igal taaskohtumisel selles piisavalt ainest silmale ning meeltele nautlemiseks.

"Arabia", Iittala, Nuutajärvi — need enam kui sajandivanuseid traditsioone esindavad nimed, keda esitab Hackmani kontserni näitus galeriis "Luum", ei vaja pikemaid kommentaare. Soome disaini vormikultuuri areng ja tema keraamika ning klaasikunsti ajalugu on nendest firmamärkidest lahutamatud. Piisab, kui nimetada **Kaj Francki, Tapio Wirkkalat, Timo Sarpanevat** ja **Alvar Aaltot**, kelle kuulus "Savoy" ("Aalto") vaas sariväljapanekus galerii aknal juhatab visiitkaardina sisse esindusekspositsiooni.

"Savoy" (1936) on sümbol. Selle tundliku, lainja vormi ajatus määramatuses väljendub tarbe ja ilu harmoonilise ühtsustaotluse klassikaline ideaal. Ideaal, mis väljapanekus ootuspäraselt resoneerib **Timo Sarpaneva** elegantselt proportsioneeritud vormide ning kujuga klaasnõude kollektsioonis "Marcel". Kordub **Kati Tuominen-Niittylä** kontsentreeritud, detailidest-dekoorist vaba, vormi esteetilisele toimele ülesehitatud kannude komplektis "Storybirds" ja **Fujiwo Ishimoto** ning **Oiva Toikka** minimalistlikes keraamilistes alustes. Lihtsate geomeetriliste vormikujundite ja materjali väärtuste eelistus on Soome kunstnikel juba juurdunud traditsiooniliste maitsemallide kaudu ning neile karakteerne tarbeeseme loomisel. **Dorrit von Fieandti** töödele lähedast, taimemotiividest kujundatud, dominantset dekoori või **Kerttu Nurmineni** maiustustekarikasarnast, barokselt volüümikat vormi kohtab suhteliselt harva. Kaunistusel on Soome tarbekunstis enamasti täita peenetundeline statisti roll, rõhutades kord oma finessiga eseme vormitervikut (**Pekka Paikkari, Pauli Vuorisalo**) või lisades sellele parajalt doseeritud annuse erutavat atraktiivsust (**Markku Salo**). Iga eseme — olgu see kainelt argipäevane kann või kauss või ainult dekoratiivset funktsiooni kandev objekt (**Oiva Toikka** "Täht") — terviklikus, kunstilises ideelahenduses jääb traditsiooniliselt prioriteet materjalile ning vormile, mille kooskõlades kordub üha uuesti savoylik, sõnaga määratlematu ning inimese olemisele mõnus põhjamaine müsteerium.

EBE NÕMBERG

Mängud Põhjala müütide teemadel

Keegi on leidnud õnnestunud kujundi postmodernistliku kunsti ja kultuuri kirjeldamiseks. Nüüdisaegset kunsti võrreldakse vana raamatuga, pärgamendiga, millelt vana tekst pole päriselt ja lõplikult maha kraabitud ning kuhu peale on kirjutatud uus. Ja nii hakkavad uue teksti ridade, tähtede, märkide ja sümbolite vahelt kumama vanade kirjete ja märkide virvendused, poolkustunud lausekatked, laialivalgunud laigud, mida tajutakse vihjete ja viidetena. Need ergutavad kujutlust ning uus tekst omandab kaotatud saladuste ja tähenduste vürtsise maigu.

Tahtmatult selgitab ja taastõlgendab nüüdiskunstnik kaudselt ja mittesamaselt poolkustunud, aga mõnikord ka kõige aktuaalsemaid üleküllastunud kultuuri eri alade tekste. Tänapäeva loomingus on saanud tavaks viidata mõistetele, sümbolitele, peegeldustele ja kajastustele. Kunstiarvustajad on hakanud rääkima loomingust kui kunsti- ja kultuurireeglitega mängimisest, Roland Barthes'i tõukel ka autori kadumisest, "surmast" ja võõrdumisest möödaniku teispoolsest, looduslikku ja kunstimaailma ühendavast kunstipärimusest.

Samas tundub mulle, et valitseva ajavaimu kõrval on siiski olemas ka teatav hingelis-kultuuriline vastasrind. Kui mitte avalik, siis vähemalt teatav varjatud, maskeeritud võimalus, mille puhul kunstnik ei mängi üldtunnustatud reeglite järgi.

Sellest teisest võimalusest lähtuvaid kunstnikke pole kuigi palju, ent nad pakuvad huvi oma erilise kunstitarmuga, mingi hingusega, mis avab nende loomingu salajase pühendumuse, osaduse looduse ja teispoolsuse olemisalustest. See annab tunnistust tõkke läbitavusest ja nende tungist pärimuse, kunstisaladuste, elu ja looja isikliku vaatepunkti võnkeliste moodustajate poole.

Ma ei ole teadlikult valinud öeldut ilmestama tuntud ja väljakujunenud, menukaid eesti kunstnikke. Sellel taustal on minu meelest tähelepanuväärne Tallinna Laste Loomingu Majas toimunud veel päris noore metallikunstniku Moonika Jõgi näitus. Näitusel oli kõlapinda ja hiljuti olid noore kunstniku tööd väljas ka Narva kunstigaleriis.

Näituse tuumaks olid kaheksa suurt graafilist lehte (värvilise guašštušiga tehtud sulejoonistust) ning rauast, vasest ja hõbedast lakooniline objekt, mis koos moodustavad ühtse kunstilise terviku. Jõgi looming on pühendatud Põhjamaa rahvaste müütidele. Vahendades müütide poeesiat plastiliste kujundite keelde, viitab kunstnik neile mitmetähenduslikult ning justkui üldtunnustatud reeglitest lähtudes tõlgendab neid omamoodi.

Müütilisus on inimteadvusele üldomane. Müüti võib määratleda konkreetse emotsionaalselt erutava ja tähenduselt erandliku, subjekti poolt läbielatava tegelikkusena. Igal inimesel, iseäranis kunstnikul on õigus luua oma isiklik müüt.

Paraku on nüüdiskunstis isiklik müüdiloome samuti allutatud postmodernistlike mängude üldtunnustatud reeglitele. Võib tungida "ellu" ja tõlgendada elusaid kilpkonnapoegi kui "kultuurimõtte kandjaid" ja samas kui rafineeritult iroonilisi ning absurdseid ehtekandjaid. Võib paigutada metsa suurejoonelised peeglitega metallobjektid ja märgata neis peituvat varjatud usulist mõtet. Võib eksponeerida tsellofaanpakendis värskeid roose Rahvusraamatukogu seintel ning saata neid värsside ja ebavärssidega. Postmodernistlikud isiklikud müüdid pole afektselt läbielatud tegelikkus, vaid kajastavad juhuslikku hajameelselt mängulist pilku kunagi olemas olnud ja nüüdseks kaotatud väärtuste, märkide,

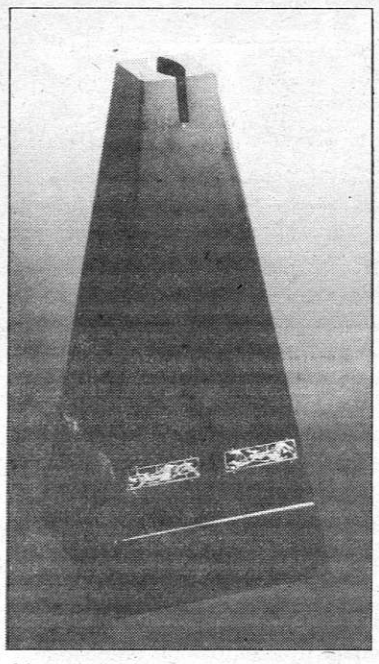

Moonika Jõgi. Objekt (raud, vask, hõbe, 1994).

sümbolite mälestuspildile — meie pilku võõrdunud kultuuri positsioonilt. Selline aja vaimust kantud vaade ei eelda afektset sisseelamist kajastatavate ja osundatavate ajastute, kultuuride, tsivilisatsioonide, nende märkide ja sümbolite tegelikku olemusse.

Pöördudes muinasgermaanlaste müütide, "Vanema Edda" ja "Noorema Edda", iiri saagade poeesia poole, elab Jõgi vastupidiselt oma ajale nii sügavalt Põhjala müüdi koesse, et jõuab ootamatult selle juurte ja ürglateteni, vanimate arhetüüpideni. Oma ekslemistel elu ja kunstilises kogemuses on ta need ise aimamisi tabanud. Põhjala müüdist saab talle eluline ehitusmaterjal isikliku visuaalse kosmogoonia loomisel. Osund muutub taasloodud elavaks tegelikkuseks, mis taastab müüdi enda sisemusest lähtudes selle vaimu ja hinguse.

Graafilistel lehtedel tungivad ähmaselt esile maagilised sümbolid, jumalate, hiiglaste ja kääbuste, loomade ja inimeste palged ja maskid, maa ja looduse vaimukujud. Tarmukalgendeid luues rütmimuster kord tiheneb, siis aga lõdvenedes lükkab esile visuaalse terviku sarnaselt saagade või iiri miniatuuride rõhutatud osadega.

Ehitades oma isiklikku müüti kosmosest, on Jõgi loonud kummalised märkkujundid, mis vahelduvad peaaegu eristamatult nagu nimed müüdis. Need on täidetud alateadvuslike ajenditega, võimsa tarmu puhangutega. Kunstnik pihustab ja hajutab need märgid graafiliste lehtede tarmuväljale. Üldises tähendus- ja mõttevoolus hakkavad need peegelduma ja kumama, kihistuma üksteise peale ja lõpuks saavutavad mingi teise elu. Peegeldustes pikendavad nad oma elu, täienedes tajus ja mõtestamises; tekitavad mõttekimpe, vastukõlasid ja helke, võnkeid ja viiteid. Mitte ainult kujundid, vaid ka kompositsioonide piirjooned ja nimetused — "Kaos", "Lõunatuli", "Põhjavaim", "Nägijatari kuulutus", "Karma loits" — on täis sugestiivsust, mis tekitab assotsiatsioone ja on loonud sisendusjõu. Nad mõjuvad loitsivalt nagu manatarga toimingud või ruunikirjade prohvetlik kõne.

Kihistades ja puistates graafilistele lehtedele tähendusi, vastukõlasid, võnkeid ja viiteid, koondab kunstnik nad objektiks. Minimalistliku väljenduslaadiga kaheosalisel objektil on äralõigatud tipuga püramiidi kuju (mustatud raud). Riituslikku ohvrialtarit meenutava alumise osa keskel on tuleanum, mida ümbritseb graafilistelt lehtedelt tuttavate märkkujunditega kaunistatud vaskriba. Püramiidi ülaosas, silmitsi jälgitava leegi kohal on orvad ja nendes samad fantastilised märkkujundite põimingud — valuhõbedast maod, loomad, vaimud ja jõud. Äralõigatud ülaosa sügavas pilus särab nähtamatu alkeemiku maagilise kristallina silm (hõbevalu).

Universaalsed geomeetrilised ja arhetüüpsed vormid — aluse ruut, anuma ring, püramiid — koondavad tarmu ümber Põhjala elupuu. Suhteliselt väikesemõõtmeline objekt jätab oma tasakaalustatuses monumentaalse mulje. Sulgenud objekti geomeetria arhetüüpsesse valemisse nimed, hääled, saatuse, jõudude, vaimude ja märkkujundite teod, hakkab kunstnik taas, järgides müüdi ja elu loomulikku seadust, pihustama, kihistama objekti osistesse mõtte-, peegeldus- ja võnkekimpe. Valuhõbedast panuste ja tuleanuma vaskäärise väljasaetud kujundite õhulisus seovad graafiliste lehtede mikrokosmose esmase korrastatuse makrokosmose ürgjõuga. Märkkujundite peaaegu eristamatut mütoloogilist paljusust ei ühenda üksnes graafiliste lehtede ja objekti kummaliste ning sugulaslike märksümbolite vastastikune kajastumine, vaid ka värv. Objekti värvid — punane (vask), must (raud), valge (hõbe) — ei oma ühisjooni mitte ainult graafiliste lehtede värvikõlaga, vaid ka arhetüüpsete, sajandite jooksul selginud värvisümbolitega.

Jõgi kui oma müütilis-kosmilise tarmukalgendi läbiulatuvas ja ajatus aegruumis rändaja on suutnud luua riituslikku, salajast pühendatud mõtet kandva objekti, mis on kui luuletaja endeline laul. Luuletaja, kes lõhkab keele kaudu algset aegruumi (O. Mandelštam).

Küllap ongi võimes ühendada oma vaimne iseolemine nüüdiskunsti suuniste ja reeglitega noore kunstniku loomingu veetlevus. Au ja kiitus talle.

OLGA KALJUNDI

Lihtinimene "Filosoofipäeval"

Madis Kõiv koos Priit Pedajasega on andnud meile uue teatrikogemuse. Muu hulgas selle, et näitleja (õigemini mõni näitleja, sest kuuldavasti on olnud ka rollist äraütlemisi) on koos vaatajaga (mitte liiga väheste vaatajatega) valmis pingutama ja koondama oma tähelepanu ka raskele filosoofilisele tekstile. See on midagi muud kui meil seni teadaolev intellektuaalne teater.

Vägisi tikub meelde Kaarel Irdi ütlemine "Ruja" ansambliga pikitud (Nürnbergi) "Protsessi" puhul, et seegi on hea, kui mõni noor inimene teada saab, et niisugune sündmus ajaloos olnud on. Siis tormati etendusele "Ruja" pärast, aga ka Kõivul ja Pedajasel on filosoofia ja filosoofide kõrval midagi kergemat ja ahvatlevamat varuks. Filosoofiline kiht isegi on nüüd "Filosoofipäevas" kergemini seeditavaks muutunud.

"Kokkusaamises" (esietendus 13. jaanuaril 1991) kujutas see endast valdavalt monoloogide või traktaatide vastastikust esitamist (Spinozat mängis Sulev Luik, Leibnizi Martin Veinmann). Ka olid need monoloogid lihtsureliku jaoks sedavõrd keerulised, et õigem või mõistlikum oli kuulata nende "muusikat", aimata rütmis ning helis ja näitlejate mängu nähtavas ja kuuldepildis meeleolusid, hoiakuid, suhtlemisvarjundeid. Ühesõnaga, alltekste. Mõnel hetkel võis paralleele tõmmata hea vöörkeelse teatri vaatamiskogemusega. Kokku võttes oli lavastus oma tähendustelt selge ja sedavõrd rikas, et huvi ei tarvitsenud hetkekski vaibuda.

"Filosoofipäev" on nii näidendina kui ka lavastusena osavamalt läbi komponeeritud. Siin vist polegi lõiku, mis argimõistusele päris üle jõu käib. Tsitaadid neljalt filosoofilt — Immanuel Kantilt (1724—1804), Johann Gottlieb Fichtelt (1762—1814), Martin Heideggerilt (1889—1976) ja Gottfried Wilhelm Leibnizilt (1646—1716) vaheldavad Kõivu enda loomuliku ja vaimuka kõnekeelega peaaegu märkamatult. "Kokkusaamisest" on säilinud järjepidevus: filosoofide dispuut osutub kultuurse suhtlemise ideaalmudeliks. Printsipiaalsus ja sallivus kehtivad ükskõik millistes olukordades.

"Filosoofipäevas" avab Kõiv sõna-sõnalt, seejuures lihtsalt ja arusaadavalt oma kaardid, saladuse, kuidas, millisel põhimõttel ta oma näidendeid "konstrueerib". Ta teeb seda Professori suu läbi vestluses sümpoosioni kolmest järgust: sellest, mis igaüht puudutab, kuid meelelisel tasandil; süvenenud jutustusest millestki olulisest ja —naljatamisest. Need kihid või järgud on Kõivu näidendites nii osava korrastusega segi aetud, et saadakse peen, paljukihiline struktuur. Traditsioonilistest draamareeglitest loobumine (ei hoolita aja ja ruumi ühtsusest, ei paista selget dramaturgilist liini ega tugevat konflikti jne.), see, mida nimetatakse "ebatavalisuseks", ongi Pedajast inspireerinud. Eriti näivad teda huvitavat mitmesugused monoloogid, mille pikkus ületab sageli klassikalise lubatavuse.

Kõige umbusku tekitava kõrval kerkibki küsimus, mis on see ahvatlus või tõmbenumber, mille pärast "Filosoofipäevaga" on jõutud niikaugele, et kõik kevadised etendused olid juba ammu välja müüdud. Ilmselt on põhjusi mitu. Maik Kõivu-Pedajase koostööst on suhu saadud. Levivad kuuldused näitlejate väga heast mängust. Ehk ka see, et ettevaatuse mõttes on lubatud mängida ainult kümme korda ja lohakas vaataja võtab ennast kokku. Ikkagi teistmoodi teater ja pealegi oma. Võib-olla on juba tärkamas vastukaal või -seis välismaiseupu-

Kulinaaria, filosoofia ja huumor vaigistavad Kanti lõunalauas poliitika. Foto: De Studio

tusele. Või ehk eelkõige see mõnusas vormis väljenduv mõnus mõtteviis, mis on Kõivule ja Pedajasele üldse omane. See, et "Filosoofipäeva" laia söögilaua tagant kedagi kõrgilt minema ei kihutata. Võid siingi võtta nii palju kui tahad ja suudad, sa ei p e a midagi teadma, oskama, otsustama. Aga söönuks saad ikka.

Kõik algab Draamateatri väikese saali fuajeest, kus hämara valguse ja vaikselt kostva Haydni taustal publik o n. (Siinse väikese mõnusa baari läbimüük olevat "Filosoofipäeva" etendusel tavalisest kaheksa korda suurem.) Siinsamas sundimatult vaatajate hulka kadudes istuvad oma laua taga, parukad kõrvale pannud, *studiosus*'ed ja uurivad punase veini kosutusel mingeid tekste. Loevad, diskuteerivad omavahel ja vastavad ka küsimustele kõrvalt. Hiljem näeme ja kuuleme neid (Ivo Uukkivi ja Dan Põldroosi) Kanti lõunalauas. Siis juba etiketi ja aukartuse kütkeis, aga mitte liiga, ikka sõnakate ja ninakatenagi.

Ka saalis ootab üllatus. Draamateatri väike lava näib korraga ebaharilikult suur. Hallid piludega seinad, mille vahelt kumab valgus, koonduvad kaugusse. Seal on kõrge ja lai mitme luugiga aken, mille taga hiljem avaneb linnapanoraam. Veel rohkem kui "Kokkusaamise" puhul (Mats Õuna kujundus) meenutab see vana Tallinna. Pedajase lavastuste atmosfääris on mänginud ruum ikka tähtsat osa. "Filosoofipäevas" torkab see eriliselt silma (kunstnik Pille Jänes). Asi ei piirdu atmosfääriga. Oma valgusepimeduse ja sügava perspektiiviga loob see ruum k u j u n d i ühtaegu suletud ja avatud maailmast. Siia piiritletud piiritlematusse koondub ka avatud aeg. Siinsamas, täpselt nädal pärast Prantsuse revolutsiooni juhtkuju rahvasõber Marat' tapmist 1793. aastal toimub Königsbergis, Preisi kuningate kroonimislinnas, nelja eri ajal elanud filosoofi eriskummaline kokkusaamine.

Miks kohtuvad just need neli saksa klassikut, selle võiks mõni filosoof ära seletada ("Kultuurilehel" ongi kavas selles asjas midagi ette võtta) ja järgmiste etenduste vaataja intellektuaalne emotsioon oleks sellevõrra suurem. Oma loos võin asuda ainult oma lõbude kallale.

Esiteks on näitekunsti seisukohalt siin suurepärane peapaar: Professor ja tema teener Martin, keda mängivad Roman Baskin ja Ain Lutsepp. Baskini Professor on iga toll filosoof, Lutsepa Martin "humorist". Humorist loomu poolest, nagu oli ka Mees "Kokkusaamises", aga mitte täpselt seesama mees. Küll tegelaskuju, inimene, kellest kiirgab sallivat, ühendavat olemist. Koomilisteks osutuvad Heideggeri mõtteterad Martini suus sageli sellepärast, et ta on lihtne mees, teener, kes ise ennast filosoofiks peab; teised, eesotsas härra Professoriga muidugi mitte. Selles segaduses peitub klassikaline komöödia efekt: vaataja on targem kui näidendi kõige targem tegelane. Seekord siis *Weltweise*, Immanuel Kant. Respekt Professori suhtes sellest ei kannata, kõik viitab kõrgele komöödiale.

Hämmastab, kui hästi näitlejad teavad, millest räägivad. Kõige lihtsamagi sõnastuse puhul ei juhtu seda ju eriti sagedasti. Siia lisandub veel midagi üllatavat. Tõsiteaduslik tekst võib omandada koomilise varjundi. On arusaadav, et see juhtub hetkel, kui teener Martin "patrab" transtsendentaalsest kujutlusvõimest ja vaataja samastub Professori üleolekuga. Aga terve mõistuse seisukohast on naljakad, see tähendab jätavad niisuguse mulje ka mõned tõsifilosoofide arutlused. "Filosoofia ei tähenda midagi muud kui mõtlemises aeg-ajalt paratamatu absurdsuseni jõudmist," on väitnud Kõiv ise ning "Filosoofipäevas" Pedajas ja näitlejad seda ka tõestavad. "Humoristlik mõtteteaduskriitika", võiks öelda lihtvaataja sel puhul.

Niisiis, Professori ja tema Teenri dialoogid on täis elu ja peent nalja. Need tegelased on mitmedimensioonilised, dünaamilised, mõõdukalt karakteersed. Martini puhul massiivsus, kannatlikkus ja südamlik kavalus, isu väikest segadust tekitada; Professori kannatamatus ja pedantsus. Isegi mitte pedantsus — korraarmastus. Saksapärane korraarmastus. Martini absoluutne muutumatus, Professori muutumine olenevalt seltskonnast.

Professori olek ja hääletoon varieeruvad vaevumärgatavalt sõltuvalt sellest, kas ta kamandab Martinit, väitleb geniaalse üliõpilase Johannesega, tervitab lõunale saabunud politseipresidenti või peab loengut jumaldavale auditooriumile. Siin ei ilmne mingeid rasvaseid, raskepäraseid kontraste, see on intelligendi kohanemine olukordadega.

Kuigi Leibnizi ajale sobivas kostüümis, kannab Martin Veinmanni Barokne härra oma rohelist parukat pidulikult käes ja "abstraheerib" end Professori unenäokujuks. Huvitav sisedialoog, mille esitavad kaks näitlejat kahelt filosoofilt. Oma kujutluste oponendi ja eelkäijaga ei ole Professor leebem kui geniaalse järglasega. Aga millegipärast (võib-olla Veinmanni Leibnizi loomuliku väärikuse ja ka tavamõistusele vastuvõetavamana tunduva teksti pärast) näib parukaga härra kimbutavat Kanti rohkem kui absoluutne idealist Fichte, kellelt laenatud Mina-monoloog võib paista vaata et napakas. Sulev Teppart mängibki oma Johannest kriitilise kahemõõtmelisusega. Monoloog kukub välja väga säravalt, aga vestluses Martiniga naabri kuke asjus ja põgusal kohtumisel preili Herbertiga poleks põhjust inimesedimensioonist hoiduda.

Neli filosoofi ei mängi niisiis ühes võtmes, aga kogusummas lehvib nende ümber ikkagi mõttetarkuse pühalik aura. Huumor ainult ilmestab ja soojendab seda. Irratsionaalsed, müstilised asjad võiksid puhta mõistuse kandjatele ehk suurematki kontrasti pakkuda. Merle Palmiste Maria von Herbert on uskumatult terve ja rõõmus neidis, et päris tõsiselt võtta tema hüpnootilist mõrvakatset, veel enam aga fanaatilist kiindumust Professorisse, kelle tõrjuvus preili jõkke viib.

Herr Professor ise keelab endas liigahtamast vähimalgi tundevärvingul, kuigi veetlev naisolevus talle nii liigutaval moel kätt ja südant pakub. Teksti järgi vahest polegi tegemist armastusstseeniga, seda originaalsem võiks see Pedajase käes sellisena välja kukkuda. Milline haruldus see oleks: huumori ja varjatud vägivalla kõrval ka tilgake sentimenti Kõivu filosoofilistesse mängudesse.

Sulev Luige hüpnoosikunstnik von Thun, keda professor tagaselja šarlataniks nimetab, võiks endast sugestiivsema jälje jätta. Nüüd sarnaneb ta liigagi oma "Salmonite" psühhoanalüütikuga. Ta on peenelt eemaletõukav, aga teine pool temast võiks ju olla mingitmoodi ligitõmbav.

Kulinaaria, filosoofia ja huumor vaigistavad Kanti lõunalauas poliitika. Professor on suurejooneline võõrustaja ja suverään, kes teab, et "tema riigis" valitseb vaimu-võim. Tulles teeb Tõnu Aava politseipresident, kes on just saabunud Poola jagamiselt, üsna kõlavat häält, aga professori lõunalauas ta ei laiuta. Noor tulihing Johannes kraaksatab korraks Prantsuse revolutsiooni toetuseks, aga üldiselt püsivad *studiosus*'tegi võimalikud poliitikakired sordiini all. Ja seitse käiku lõunalauas on tõesti ahvatlevad.

Ainult vastast vangimajast kostab kurb lätikeelne laul, mis polegi nagu laul, ja mida kuuleb, kui hästi kuulata. Balti rahvaste ajaloo leitmotiiv...

LILIAN VELLERAND

Lugu suurest nähtamatust

THÉÂTRE DE L'INVISIBLE PRANTSUSMAALT

Juba Abrahami aegadest peale lubab Jumal oma rahval vahetevahel kutsuda ellu Golemi — hiiglase, kes aitab inimesi kõige suuremas hädas. Praha juudi kogukonda ähvardab pagendamine, sest linna põhielanikkond süüdistab juute laste tapmises rituaalsetel eesmärkidel. Rabi Lew valmistab savist Golemi ja annab talle elu, kirjutades tema otsaette kolm püha kirjatähte.

Loo lavastaja ja ainus näitleja Bruno Abraham-Kremer mängib rabit, tema õpilast Vladimiri, imperaatorit, ühtaegu hirmuäratavat ja sümpaatset Golemit. Lava on tühi, mitte midagi peale mõne kuldse kausi ja madala pingi. Näitleja [illegible]dab klaveril Christine Chareyron. Ja mitte ainult klaveril, vaid ka kuldsetel kaussidel, kord nende vastu lüües, kord jälle mööda nende servi vedades tekib kummaline heli. See on kõik. Näitleja ümberkehastumisvõime ja mitmekülgsus on piiritu. Tempo prantslaslikult kiire. Imperaatori ja Golemi mängimiseks ronib näitleja pingile ja näib tõepoolest hiiglaslikuks kasvavat. Kui rabi Lew loob Golemi, suunab prožektor tagaseinale tohutu hernehirmutisega sarnaneva varju. Kui palju saab luua peaaegu olematute vahenditega! Ülikiiresti vahelduvad tegelased on kord koomilised nagu Vladimir, kes ei julge pimedas välja minna, kuigi rabi sõnul ei saa väljas olla pime, kui ingel Gabriel teed valgustab, kord eemaletõukavad nagu imperaator, kui ta juutide üle kohut mõistab, kord ühtaegu uhked ja abitud nagu rabi Lew oma enese vallandatud jõudude ees.

Pärast oma ülesande täitmist, juudi kogukonna päästmist, peab Golem kaduma. Linnas on õiglus taas jalule seatud, aga rabi naine leiab, et Golemit võiks kasutada ka majapidamistöödel. "Igal asjal on oma funktsioon," protesteerib rabi, "pühasid nõusid ei kasutata toidu tegemiseks, sama lugu on Golemiga." Aga teadagi, naised on ju põikpäised ja mehed nõrgad. Sellegipoolest ei saa Golemist eeskujulikku teenijat, sest ühel päeval keeldub ta kuuletumast, vastates peremehe käskudele hirmsa häälega: "Ei!" Ta hakkab tapma loomi ja inimesi, kisub juurtega välja puid. Aga ta armastab rabi tütart Evat.

Esimese hädaohu möödumise järel on laval juutide rõõmupidu. Näitleja tantsib ja laulab, keerutab ülestõstetud kätega mööda lava. Ta palvetab, laulab psalme, kiidab Jumalat. Ta kehastub väikeseks Evaks, [illegible] hiiglast, et too rabilt t[illegible]paluks. Temast saab Golem, kes hävitamishoos ühe noore armastaja tornist alla paiskab. Armastus on ehtne. Hädaoht on ehtne. Iga žest ja emotsioon on filigraansuseni välja töötatud.

"Golem, sa pead lahkuma, sa oled oma ülesande täitnud." "Ei! Ma ei taha surra. Anna mulle hing!" "Seda ei saa ma teha!" "ANNA MULLE HING!" Kord uinub Golem, pea armastatu süles. Rabi Lew kustutab tema otsmikult puhad kirjatähed. Golem sureb. "Kas Jumal ka Golemi viimselpäeval üles äratab?" küsib Vladimir. "Ei, seda teeb ta ainult inimestega. Golemil ei ole hinge, tema jääb igavest und magama."

Näitleja süütab Golemi mälestuseks küünla. Katab pingi valge rätikuga. Nüüd on see haud. Ta võtab taskust liiva ja laseb sellel voolata peost hauale. Christine Chareyron klaveri taga on oma läbipaistva haprusega pärit otsekui muust maailmast. Ja loomulikult ka tema käe alt voolavad helid. Aga teispoolsus on niigi kohal. Seda ka siis, kui näitleja kummardama tuleb, viibates kord oma partneri poole, kord kuhugi määramatusse.

Bruno Abraham-Kremer (pildil näitlejana "Golemi" lavastuses) oli Prantsuse kultuurikeskuses toimunud loengul-pressikonverentsil üllatunud "Golemi" heast vastuvõtust käsiloleval turneel Ida-Euroopa maadesse. Siit leidis ta kinnitust oma ideele, et sõnal on ka tähendusväline, maagiline jõud.

14. aprillil Nukuteatris toimunu on Eesti oludes midagi ebaharilikku. Ja ilmselt mitte ainult Eestis, sest lavastus sai ajakirjanduse auhinna ka 1991. aasta Cannes'i rahvusvahelisel näitlejate festivalil. Professionaalsusest ei maksa eraldi rääkidagi. Eestlasele pakkus huvi ka loo teema — tekib küsimus, miks peavad need olema just prantslased (Prantsuse juudid), kes juudi kultuuri nii ehedal kujul eesti rahvani toovad. Teiseks, Abraham-Kremeri enese sõnul tegeleb lavastus sellega, mis on elu põhiküsimus ja mis meis on kõige lihtsamat ja lapsemeelsemat. Ja see on miski, mis on eesti lavalt, ja kultuurist üldse, nii kaotsi läinud, et selle leidmine kusagilt on omamoodi lausa raputav elamus. Sellega seoses meenub esimesest "Kultuurilehe" numbrist loetuna Jaan Kaplinski artikkel, kus ta täiesti otse ja ilma teemale tavaliselt omaste filosoofiliste arutlusteta ütleb, et looma ei tohi kunsti nimel tappa, sest elu on tähtsam kui kunst. Ka inimese hinge ei tohi õhtust õhtusse ja lavastusest lavastusse kunsti nimel tappa. Ega labastada. Jällegi kahju, et võõras rahvas seda meile meelde peab tuletama. Igal juhul oli etendust vaadates tunne, et isegi Golemis, kellele Jumal ei luba anda hinge, sest tal puudub südametunnistus, on hinge tegelikult rohkem kui eesti kunstielus, mille kaks suurimat häbiplekki näiksid nagu olevat püüd olla lihtsalt inimene ja püüd elada rohkem kui kolmemõõtmelises ruumis.

Mõistetavaks sai ka see, miks on trupi nimi "Théâtre de l'Invisible", "Nähtamatu teater", kusjuures Nähtamatu on suure algustähega. Etendus mängib mingitele teistele keeltele kui visuaalsed-auditiivsed kunstid tavaliselt. Õigupoolest ei saagi aru, kas muutub see lugu üldse nähtavaks või jääbki nähtamatuks, minnes sellisena otse hingest hinge. Pidevalt on kohal paralleel — Jumal kui looja ja inimene kui looja. Kuivõrd saab inimene anda oma loodule hinge? Kuivõrd saab inimene luua eimillestki midagi? Kuivõrd saab luua etendust ainult keha ja hääle abil? Milline osa on sõnal, kas mõistmiseks on vaja osata keelt ja kui suur osa mõistmisest toimub mitteintellektuaalsetel tasanditel? Kõige aluseks on tühjus ja vaikus — millega neid täita, et midagi poleks üleliigset, ja et sellel täitmisel üldse mõtet oleks? Midagi säärast võib kohata Tartu Lasteteatri katsetuste puhul, aga neid vaadates saab publik tihtipeale aru vaid sellest, kui tore neil on omavahel koos loitsida, maagia ei jõua saali. Siin seevastu täitis ühe mehe ja sajandite sügavuse juudi kultuuri maagia saali pilgeni. Julgen uskuda, et see ületas ka keelebarjääri, mida ei saa öelda viimati Eestis käinud prantsuse teatritrupi esitatud "Maarja kuulutamise" kohta, mis suurele trupile ja iseenesest väga heale tekstile vaatamata jäi kuidagi ilmetuks ja hingetuks. Mis puutub kultuuribarjääridese, siis neist pole üldse mõtet rääkida, kui Prantsuse teater esitab lugu Praha juutidest eesti publikule. Sellistele kontaktidele sooviks küll suurt tulevikku.

KAIA SISASK

Vaadata võib

Näitlejapõlvkonnad kohtuvad. Jaan Tätte (Alex) ja Eve Kivi (Lulu).

"TULIVESI", "Tallinnfilm" ja "Faama Film", 1994, värviline, 98 minutit. Stsenaarium Ott Sandrak ja Hardi Volmer, režissöör Hardi Volmer, operaator Arko Okk, kunstnik Toomas Hõrak, muusika Olav Ehala, kostüümid Hannes Võrno, montaaž Marju Juhkum, direktor Mati Sepping.

Tegin pärast Hardi Volmeri filmi esilinastust väikese küsitluse. Kui tuntud filmilavastaja ütleb "hea", võib seda tõlgendada mitut moodi. Näiteks ka nii: "hea sellepärast, et pole parem minu filmist". Aga enamik vastajaid ütles üsna siiralt: "tore", "täitsa hea", "normaalne", "vaadata võib". Kui kodumaise filmi kohta öeldakse "vaadata võib", on tegemist juba päris korraliku kiitusega. Ehteestilises vaoshoituses.

Ei saa nõustuda Jaan Ruusiga, kes "Kuku" raadio filmikommentaaris ütles, et parem kah, kui Volmeri esimene mängufilm, pooletunnine "Igaühele oma" Stuttgardi festivalil ära kadus, kuna film ei olnud suurem asi. Kahju, kui see nii oli, sest kui seda nüüd kõrvuti "Tuliveega" vaadata saaks, võiks ennustada: kui Volmeri järgmine film on igas elemendis "Tuliveest" nii palju parem, kui "Tulivesi" on "Omast", ei tule meil oma Kaurismäkit enam kaua otsida.

Eesti kino(teatri)trupp on enamasti üks ja seesama, kord on ühed peaosas, siis jälle teised. Näod on samad, väike riik, vähe inimesi. Aga kui filmis on sellised kõrvalosad nagu Tõnu Kargi Julius ja Marko Matvere Villu või Andrus Vaariku episoodiline talumees kihutuskoosolekul, tuleb hoolega vaadata ka peaosalisi. Ja ennäe, Eerik Ruus ei ole filminäitleja Arvo Iho ega Jaan Tätte Kaljo Kiisa armust, nagu esialgu arvati. Koos Epp Eespäevaga võivad nad julgelt astuda helgesse tulevikku. Kiisa filmis, Volmer filmis, Urbla filmis...

Venelasest režissöör ja näitleja Vladimir Gaidarov lavastas Eestis 1930. aastal osalt Saksa raha ja saksa näitlejatega põnevusmelodraama salapiiritusevedajatest "Kire lained". Kui nüüd saaks sellega kõrvuti uuesti vaadata Volmeri "Tulivett", võiks hakata lausa uskuma, et filmikunsti ja -kultuuriga on meil kõik korras. Selles mõttes, et meil on olemas ja ekraanil samade ja väga kinematograafiliste teemade variatsioonid eri ajastutest. Tuleb veel ära oodata Jaan Kolbergi "Rummu Jüri" ja muster saaks valmis: seal on Neulandi "Hundiseaduste aegu" (1985) ja Palmi "Mineviku varjud" (1924), Volmeri "Tulivesi" ja Gaidarovi "Kire lained", Kolbergi "Rummu Jüri" ja Loobi "Jüri Rumm" (1929). Filmiuurijad, teie leib!

JAAK LÕHMUS

Kinoliit võttis aja maha

15. aprillil tuli kokku Kinoliidu üldkogu.

Kinoliidu esimees **Arvo Iho** *arvas kokku möödaläinud aasta pluss- ja miinuspooled. Plusspoolele jääb suur osa Kinomajas toimunust. Kinomaja on muutunud väärtfilmide näitamise paigaks. Kinoliidul on head suhted Eestis asuvate lääneriikide kultuuriesinduste ja saatkondadega; Kinomaja ruumides asuvad üürnikena kolm filmitootmis- ja kaks levifirmat, siin toimuvad loengud pedagoogikaülikooli audiovisuaalse kateedri tudengitele. Kinoliidus töötab jälle vahepeal suletud raamatukogu.*

Miinused: Kinoliitu pole võetud uusi liikmeid, eriti pole õnnestunud liigutada Eesti filmi sihtkapitaliga seonduvat. Kinoliit pole suutnud piisavalt kaasa rääkida seadusloomes ega tekitada Riigikogus oma lobby.

Kinoliidu vastutav sekretär **Madis Tramberg** *rääkis Kinoliidu materiaalsest olukorrast. Kinomaja üürib välja ruume, sisse toovad kohvik, kinosaal ja külaliskorter, kavas on avada pood, mis müüks kõike filmiga seonduvat.*

Tiina Lokk *rääkis enda juhitud AS Filmimax tegevusest. Aktsiaselts üürib Kinomaja saali; Kinomaja on muutunud sisuliselt väärtfilmide näitamise kohaks.* Europa Cinemas Fond *on otsustanud anda Kinomajale Eurokino staatuse.*

Enn Rekkor *Kultuuri- ja Haridusministeeriumist märkis, et kohe pärast Kultuurkapitali seaduse ettevalmistamist hakatakse ette valmistama filmikapitali seaduse eelnõu.*

"Freya-Filmi" juht **Tõnu Virve** *rääkis sõltumatute stuudiote seni lahendamata probleemidest.*

Eesti Televisiooni töötajate rahulolematust uue ringhäälingu seaduse eelnõuga väljendas **Raul Rebane**. *Ta arvas, et avalik-õiguslikul televisioonil peaks siiski olema reklaami edastamise õigus, kindel protsent reklaamisummadest tuleks aga eraldada kodumaise audiovisuaalse toodangu tarbeks.*

Hannes Lintrop *märkis seoses sellega, et kuna üle 50% televisiooni eetriajast võtab enda alla film, esitas Kinoliit kultuuriministrile soovi olla ringhäälingu seaduse eelnõu väljatöötamisse kaasatud. See lubadus anti, kuid tegelikult saadi eelnõu teksti näha alles 8. aprillil.* **Kinoliidu üldkogu võttis vastu pöördumise Riigikogu poole, milles nõuab ringhäälingu seaduse eelnõu arutelu peatamist (vt. lk. 2.)**

Valimistel sai Kinoliidu uueks esimeheks mängufilmide režissöör **Aare Tilk** *(s. 1961, filmid "Giordano", "Kalapäev", "Semm", "Tule tagasi, Lumumba").*

MARIS BALBAT

Oreli sisse minek

Eesti orelimuusika. Andres Uibo—orel. Eres CD 03

Kindlasti on paljudel plaadikapis kümneid "Eesti oreli" sarja heliplaate, mis tutvustavad Eestimaal paiknevate eri orelite mänguvõimalusi. Tänaseks on see sari paraku toppama jäänud, nagu vinüülplaaditööstus üldse. Seda meeldivam on kogeda, et kompaktplaadil on alguse saanud uus analoogne sari — "Eesti orelimuusika", mille raskuspunkt pole niivõrd eesti orelite, kui eesti heliloojate orelimuusika tutvustamisel. Kui ulatuslikuks see sari kujuneb, näitab ilmselt aeg, ent algus on tehtud ning küllap peegeldab see ka välisfirmade huvi meie originaalheliloomingu vastu. "Eresi" firmast tutvustuseks kohe niipalju, et plaatide väljalaskmine on nende tegevuse üks külg, teine on nootide kirjastamine ja turustamine. Seega on eesti muusika levivõimalused palju laiemad.

Andres Uibo ja "Eresi" vahel kujunesid kestvad sidemed juba neil päevil, kui ta täiendas end oreli erialal Lübecki Kõrgemas Muusikaülikoolis (prof. Hans Fagerhard). Uibo panus meie rahvusvahelisel tutvustamisel algas 1987. aastal, kui ta oli Tallinna rahvusvaheliste orelifestivalide initsiaatoriks. Edaspidi on ta olnud selle ettevõtmise kunstiline juht, mille eest talle anti ka Eesti Kultuurifondi aastapreemia.

Kõnesoleva heliplaadi teoste valiku kontseptsioon seisneb selles, et hõlmata ühel plaadil võimalikult suur ajaline läbilõige eesti orelimuusikast. Seetõttu leiamegi sellelt mitme põlvkonna heliloojate teoseid, Rudolf Tobiasest (1873—1918) Erkki-Sven Tüürini (1959), seega klassikutest potentsiaalsete klassikuteni. Salvestatud on heliplaat mullu novembris kolme päeva jooksul Niguliste kirikus "Rieger-Kloss" orelil, mis on ehitatud Tšehhoslovakkias 1981.a. (63 registrit, millest 49 on jaotatud nelja manuaali ning 14 asuvad pedaalis). Mängimistingimused on Nigulistes omapärased. Nimelt on kirikus väga pikk kaja (mõõtsin kella peal 13 sekundit) ning see asjaolu seab ettekande tempole ja esitatava muusika iseloomule erilised nõudmised. Samas annab selline reverberatsioon akustiliselt eriti suure ruumiefekti — muusikale tuleks nagu üks dimensioon juurde. Paradoksaalsel kombel on see suur ruum ilmastikumõjudele tämbriliselt üsna tundlik — salvestust tuli novembris korduvalt edasi lükata, kuni ilmad piisavalt külmaks läksid, muidu oleks kõlaerinevused liiga märgatavad olnud.

Arvo Pärdi *"Annum per annum" (1980) on sama vääriline avaakord plaadile kui* **Rudolf Tobiase** *Fuuga d-moll seda lõpetama. "Annum per annum" on sisuliselt orelimissa. Väga efektne on introduktsioonis kasutatud tehniline võte, kus orelpunktil pulseerival rütmikal lülitatakse oreli mootor välja, mistõttu õhk oreliviledest tasapisi ära kaob. See loob kummalise kaebliku eikuhugi hääbumise illusiooni, umbes nagu "Titanicu" põhjavajumine. Missa ise tugineb keskaegsele modaalsele rütmikale ning tema osad moodustavad omamoodi variatsioonide rea. Liikumisaktiivsus ja tämbriskaala kasvavad ja laienenevad pikkamisi kuni "Credoni", et siis jälle puhtasse kirgastumisse raugeda.*

Mõneti samasuguse ülesehitusega on ka **Erkki-Sven Tüüri** *"Spectrum I" (1989), kus korduv arpedžeeritud motiiv hakkab ühehäälselt arenema, kahehäälsuses toimub areng samal põhimõttel ning kolmandas järgus lisandub homofooniline faktuur, mis purustava akordiga juhib kahehäälsesse atonaalsusesse. Teema ja vaikuse vastandamine on suure ruumikajaga muidugi iseäranis mõjuv. Teos ei demonstreerinud niivõrd vastandlike algete sünteesi, kuivõrd just arengu ja üksteisesse ülekasvamise võimalusi.* **Igor Garšneki** *"Kolme seisundit" (1980) ei hakka ma siinkohal kvalitatiivselt analüüsima, küll tahaks seda teha ettekandelisest küljest. Uibo valitud lausa majesteetlik tempo annab muusikale aega jõudu koguda, et areneda teise osa salapärasesse fatalismi, mis Uibo registrivalikuga äärmisi helikõrgusi kasutades ka mõjule pääseb. Väga õnnestunud on organistil kolmanda osa kristallselge tämbrilahendus.* **Ester Mägi** *"Prelüüd koraaliga" on üles ehitatud range süsteemsuse ja vaba arenduslikkuse koosmõjule. Koraali konstruktiivsust läbistavad eesti rahvamuusika intonatsioonid, arpedžeeritud faktuur kasvatab omakorda pingeid.* **Rudolf Tobiase** *monumentaalne Fuuga d-moll oli tempoliselt võib-olla natuke närviline, ruumi-akustikat arvestades tõi see endaga kaasa mõningase pedaalifaktuuri ähmastumise, samas andis teosele kõikeläbistavat energiat.*

Sellel plaadil on oma üllatus **Andres Uibo** *enda "Kolme koraalimeditatsiooni" näol. Vähesed teavad, et heliloominguga on ta tegelnud 1970-ndate lõpul ja 1980-ndate algul mitmes rockansamblis mängides ("Hammasrattad", Rein Rannapi ansambel, "Synopsis", "Atrium"). Hiljem tekkis väike vahe, nüüd kavatseb Uibo heliloominguga tõsiselt tegelema hakata. Küllap tähistab "Kolm koraalimeditatsiooni" uue loominguetapi algust.*

IGOR GARŠNEK

Selgitati kohti kammerkoorimaastikul

9. aprillil toimus Tallinnas IV vabariiklik kammerkooride festival, võistlemas kümme kammerkoori, pooled A-, ülejäänud B-grupis. Meenutame: A-grupis sai II preemia Tallinna Kammerkoor, B-grupis võitis "Cantico" ja pälvis III preemia Paide kammerkoor. Kuna osavõtjaid oli tänavu tunduvalt vähem kui kahel eelmisel festivalil ning seekord jäid ka pooled võimalikud auhinnad jagamata, tuligi žürii — Olev Oja (esimees), René Eespere, Olari Elts ja Marje Tralla (Toomas Siitan peab loenguid Rootsis) — mõni päev hiljem "Kultuurilehe" toimetusse, et arutleda ilmnenud suundumuste üle ja selgitada oma hinnanguid. Lehte jõuavad sellest pikast jutust vaid killud, ent loodetavasti on asjaosalistel juba käes ka žürii retsensioonid.

OSAVÕTJAID PEAAEGU POOLE VÄHEM

O.O.: *Aktiivselt tegevad kammerkoorid olid enamasti kohal. Mõni üksik ehk ei teadvustanud enesele õigel ajal Kooriühingu saadetud informatsiooni; pean silmas Raekoja kammerkoori, kes reageeris, et oi, me ei teadnudki.*

O.E.: *Mitu tugevat kammerkoori on tegevuse lõpetanud. Osalt on selle taga majandusraskused, aga kammerkooride buum on ka üle minemas ja suund uuesti suuremate kooride poole. Selgi festivalil esines mitu koori maksimumkoosseisus, 32 lauljaga. Nende repertuaar ja kõla olidki segakoorilikud.*

R.E.: *Tundub, et käib omamoodi rahvaste rändamine: need, kes hiljuti tugevat kooritööd tegid, on siirdunud muudele aladele. Aga head kammerkoori suudab teha vaid tipptasemel dirigent ja mulle kui kõrvaltvaatajale tundub, et ega neid just palju olegi.*

O.O.: *Kunagised Treimanni või Eltsi koori lauljad tegutsevad edasi küll, aga juba kindlates projektides, mida ka tasustatakse. Nende kõrvalt hobi korras veel kammerkoori teha ei jää vist aega. Elu tahab elamist.*

ŽÜRIIST JA HINDAMISEST

O.O.: *Kooriühing pani mind žüriid koostama. Võtsin sihi leida inimesed, kes kuidagi ei sõltu neist, kes lavale tulevad — et ei oleks õpetaja-õpilase või semude suhet —, ja kelle kõrvale pakutav värskelt kõlaks. Teisest küljest pidasin oluliseks, et võistlejad žüriid usaldaksid, ja palusin sellepärast koorirahva suuri lemmikuid ja autoriteete, kes praeguse žürii liikmed kahtlemata on; Olari Elts pealegi eelmise festivali võitja, nii et järjepidevus on ka tagatud.*

R.E.: *Iga otsus eraldi võib mõneti subjektiivne olla, aga suhtumiste summa peaks pilti siiski objektiivselt peegeldama. Üritasime hinnata sisuliselt, sest formaalne järjestus oli juba punktide põhjal selge. Võime rahuga öelda, et koore üle ei hinnatud.*

M.T.: *Aga alla ka mitte. Rohkem auhinnalisi kohti seekord ei paistnud.*

O.O.: *Hinded olid tänavu tunduvalt madalamad, aga paraku olid ka ettekanded, eriti A-grupis, märgatavalt nõrgemad kui III festivalil.*

R.E.: *A-grupi tase paistis lausa kummaliselt nõrk: oleksin A-koorid peale Tallinna Kammerkoori B-gruppi paigutanud ja seal tundunuks nad tasavägised.*

O.E.: *Samas oli "Cantico" tasemelt võrdne seekord A-grupis osalenud kooridega. Hea üllatus! Tegelikult oligi A- ja B-grupi erinevus põhiliselt kohustusliku laulu valikus, kuna reglement otseselt ei nõudnud, et A-koorid peaksid tugevamad olema. Loogiliselt seda küll eeldati, mistõttu me neid ka rangemalt hindasime.*

R.E.: *Arvutasin huvi pärast välja Tallinna Kammerkoori keskmised hinded: kohustusliku laulu eest 78,8, eelvooru vabakava eest 82 ja finaali eest 79,5 punkti — nii et koolipoisi neli. Ja kui koolipoiss ongi neljaga klassi parim, ei ole ta ometi priimus... Priimuse koht jäigi seekord andmata. Ja kuna "Tarmeko" punktid jäid omakorda kaugele maha, tundus ebaõiglane tõsta nad III kohale; otsus anda neile ergutuspreemia on minu meelest täiesti põhjendatud. Žürii nimel võin öelda, et Kooriühing meil auhinnaraha kokku hoida ei palunud, aga ega võistlust korraldatud selleks, et raha jagada. Iga koor tahtis näha enese kohta kammerkooride maastikul ja seda nad nägid nii nagu meie ja kuulajadki. Põhimõtteliselt oli kasulik kogeda, et kahe aastaga on toimunud suur muutus, ja mitte positiivses suunas.*

DIRIGENTIDEST JA NATUKE MUUSTKI

R.E.: *Mind kui heliloojat huvitas rohkem kui koorispetsiifilised probleemid just interpretatsioon. Kahjuks leidsin, et dirigendid näevad faktuuris väga vähe, loevad seda loiult ja interpreteerivad üsna oma suva järgi: ei ole suurt vahet, kas tehakse Palestrinat või Brahmsi. Selles mõttes oli Tallinna Kammerkoor hea erand, kuigi küsitavusi oli neilgi: näiteks liialt romantiline legato Palestrina puhul. Üliselt panigi nördima see, et dirigendid on interpretatsioonilise töö tagaplaanile jätnud.*

O.O.: *Kooridel on praegu suund, et ruttu lugu selgeks — peaasi, et noodid õiged — ja süvenemiseks ei võeta aega. Mingi mulje ju saavutatakse ka, aga peentöö on täiesti tegemata.*

O.E.: *Muusikaliselt üks säravamaid oli "Cantico" etteaste: hästi koostatud repertuaar, huvitav interpretatsioon. Nende Mozart oli taidluskoori kohta kohe väga hea ja Rautavaara Lorca-süit ka õnnestunud.*

R.E.: *Erki Meister oli ka üks meeldivamaid dirigente, kuigi märgin, et temagi on koori ees veidi lohakas. Lohakust oli üldse väga palju: juba hääled antakse vaevukuuldavalt, mistõttu pool avatakti on lihtsalt must; ka lõpp jääb kinni löömata, üks lõpetab ühel, teine teisel ajal.*

O.E.: *Enamiku lugude lõpp ei õnnestunud, ei osatud hinnata pausi, mis peaks olema loo lõpus. Tihti asetub lõpuakordile fermaat ja sellest ei pidanud dirigendid enamasti kinni, nii jäid lõpud kuidagi poolikuks.*

M.T.: *Algustega on sama probleem, mis näitas, et laulja ei tunne üldse oma instrumenti ja mõtleb hirmuga, mismoodi see noot tuleb. Vähemalt nii kaugele peaks iga inimese arusaamine jõudma, et ta elementaarseltki suudab ennast aidata. Tublimad koorijuhid teevad küll juba päris kenasti hääleseadet, aga iga inimese silmade pööramine tema sisemusse on pikaldane töö, sest ollakse harjunud laulma ainult väljapoole. Põhiline, millest mõeldakse, on kõrgus, taktimõõt, pausid, intervallid. Sõna, mõte — need on teisejärgulised, ja see on kurb. Muuseas, igal pool mujal võetakse neid märksa tõsisemalt.*

O.E.: *Mujal võtavad lauljad, kes tunnevad vähegi tõsisemat huvi oma harrastuse vastu, ise hääleseade tunde, mis ei pruugi üldse olla seotud konkreetse kooriga. Nii nagu sellegi nimel töötatakse eraldi, et tulla proovi juba omandatud nooditekstiga. Kuigi ka meie koorilauljate suhtumine on juba muutuma hakanud, ootab põhiline veel ees.*

M.T.: *Kooride vokaalne küündimatus on suur probleem, mille all kannatab ka ettekande sisuline külg. Tenorile võib ju nasaalne laulmine tunduda lihtsam, aga on väga halb kuulata ja nivelleerib tulemuse täielikult ("Cantico" solist). "Mattone" kohta olen kirjutanud rõhutatud lapsehäälsus. Ilmselt püütakse sopranitelt titehäält nõudes kuidagi kõrgusi kätte saada, aga tulemus tekitab kuulajas lausa füüsilist piina. Selleks et mingit instrumenti hästi mängida, peab seda valdama. Muud väljapääsu ei ole ka koorilauljal.*

O.O.: *Ikkagi jääb peamine dirigendi teha ja neist üksikud mõistavad vajadust tegelda eraldi vokaaliga.*

R.E.: *Ühest dirigendi hoolimatuse avaldusest võiks veel rääkida: teadmata põhjusel antakse hääl kõrgemas hõlistikus kui noodis kirjas. Drastilisi vajumisi oli ka.*

O.E.: *Ka repertuaarivalik jäi natuke segaseks: mida ühe või teise loo puhul taheti näidata? Nii liigraskete teoste kui ka lühikeste lugude puhul, nagu viljandlastelt Saare vaimuliku rahvaviisi töötlus. Ka "Mattone" kavas oli küsitavusi.*

R.E.: *Neil oli lihtsalt maitseväärratusi, Valgre ilusad laulud on kõike muud kui konkursilood. Teisalt oli Poulenci "Salve Regina" "Tarmekole" nii raske, et lihtsalt ei saadud hakkama, mistõttu ka punktid lendasid. Sama juhtus Viljandi Kultuurikolledži kammerkoori ja Schützi teosega, mis on professionaalse koori lugu. Tegelikult on dirigendi aps niisugune teos üldse kavva võtta. Iga koor läheb mõne ajaga oma dirigendi nägu nii hädades kui voorustes, nii et kõik, mis kooridele öeldud, võivad nad oma peadirigendile edasi anda.*

O.E.: *Taidluskooris on dirigendil hoopis suurem ülesanne kui lood selgeks õpetada ja koor laulupeole viia — ta peab lauljaid üldse muusikalises mõttes harima. Seega peab just taidluskoori juht olema väga laialt haritud.*

R.E.: *Ega koorijuhte kuigi tihti kammer- või sümfooniakontsertidel näe. Kui tegeldakse ainult oma valdkonnas, võib muusikaline silmaring ühekülgseks jääda. Minu meelest tasub kooridirigentidel ja vokalistidel päris huviga jälgida instrumentalistide tegemisi, kellelt neil on palju õppida.*

KRONOS kvartett ja Hea Tahe

(Algus 1. lk.)

Kui lähtuda seisukohast, et kultuur on elujõuline siis, kui temas puudub elitaarsusse kapseldumise fenomen, jääb üle ainult rõõmustada: ehk algab aega, mil kõik kunstid ühinevad jälle sünkretistlikuks inimkogukonna elutunnetuse väljenduseks nagu kord väga ammu?

Või tähendab see Heast Uuest Ilmast pärinevat Head Tahet, sedasama, mis annab arengumaadele majandusabi, võitleb natsionalismi ja rassismi vastu, korraldab paraolümpiaid, kaotab sugudevahelisi erinevusi ja teeb muudki kultuurset, sellal kui primitiivse kultuuri reservaatides suureneb enesetappude arv?

* * *

KRONOS kvarteti Eesti-külaskäigule eelnes professionaalne ja mõjus kutsujapoolne reklaam. Juba mitu nädalat enne kontserti ilmusid lehtedesse ja tulpadele kuulutused, 25—100-kroonised piletid olid müügil ka Tartus, vahetult enne ilmusid suuremates päevalehtedes asjatundlikult ansamblit tutvustavad artiklid. Ühesõnaga, tehti kõik, et kontserdile minejal oleks selge ettekujutus kollektiivist, kellega kohtumine teda ees ootab.

Ja ühena seekord tõesti rohketest kontserdikülastajatest võin kinnitada: 16. aprilli õhtul Estonia Kontserdisaalis Eesti publikule esinenud KRONOS koosseisus DAVID HARRINGTON (viiul), JOHN SHERBA (viiul), HANK DUTT (vioola), JOAN JEANRENAUD (tšello) vastas täielikult kirjeldustele. Tõepoolest olid tajutavad "klassikalisele keelpillikvartetile omane professionaalsus ja rokkansambli imaago", kava valikus kajastus "laitmatu mängutehnika ja lai muusikaline silmaring". Viimased tsitaadid pärinevad kontserdi produtsendi Peeter Vähi 8. aprilli "Kultuurilehes" ilmunud artikli esimesest poolest (soovitan veel kord üle lugeda!), mis lõpeb autori tõdemusega, et ei suuda KRONOSt paigutada ühegi tuntud stiilimääratluse alla: KRONOS on KRONOS!

Lühidalt, see oli kontsert, mis pidi lepitama kõiki kõigiga, rahuldama kuningaid ja kerjuseid, sikke ja lambaid, vasemaid ja paremaid, intellektuaale ja "emotsionaale". Jääb ainult küsida, kas tekkis kollektiivne afektiseisund või koguni hingeline puhastumine, katarsis?

Minul kahjuks ei tekkinud. Pole kriitiku asi oma subjektiivseid elamusi või nende puudumist niisama lihtsalt avalikustada, kuid antud juhul peitub siin ehk midagi objektiivsetki. Lihtsalt öeldes: publiku hulgas võis olla ka neid, kes ei soovi, et pakutav oleks tingimata "täiuslik roog"; neid, kellele üldiselt ei meeldi ülipüüdlikkus; neid, kes peavad end ise rahvuse esindajaiks ega leia rahvamuusika esitamises midagi eksootilist; aga ka neid, kes ei lepi sellega, et nende "lauas sööb ka madalam seisus"; neid, kes peavad kuuldut-nähtut juba eelmise põlvkonna lõbustuseks ega arva, et muusika edasine areng peaks kulgema tingimata lihtsuse suunas; ja lõpuks neid, kelle arvates kontsert oli lihtsalt liiga pikk.

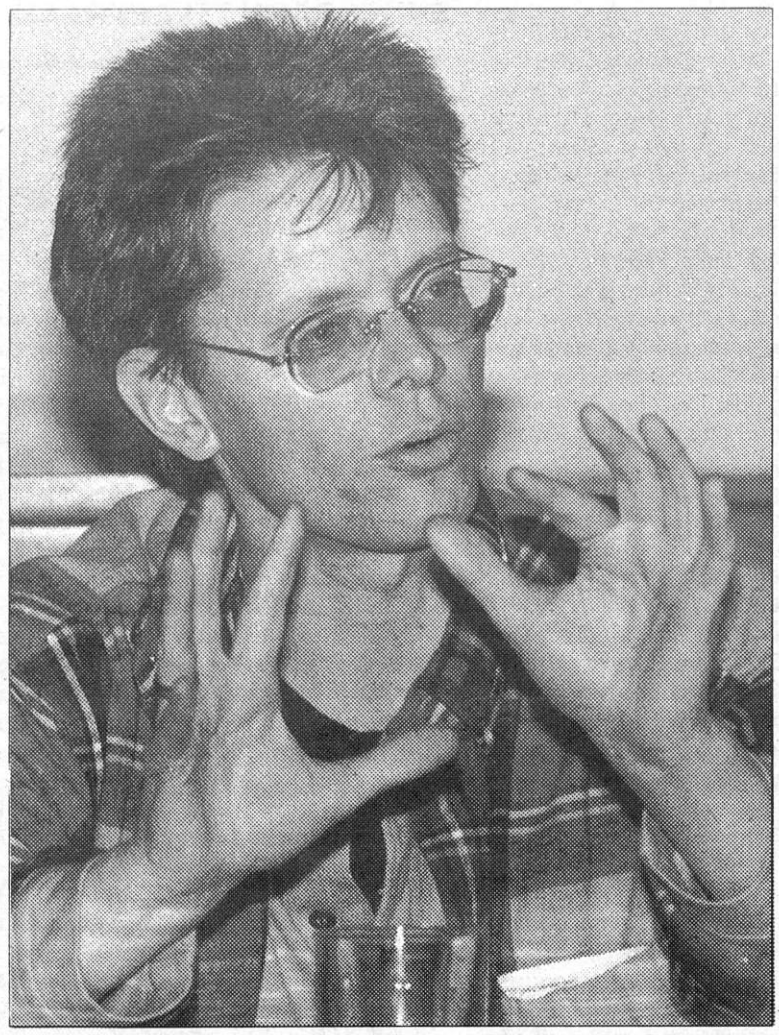

David Harrington: Meie kontorisse toob post iga päev kolm partituuri ja ikkagi on repertuaari leidmine suur töö, otsime kogu aeg uusi kontakte. Praegu mõtlen Veljo Tormisele — oleks väga huvitav, kui ta meile midagi kirjutaks. **Foto: Kalju Suur**

Kahjuks (või õnneks) ei saa kunagi, ka Kõige Parema Tahtmise korral olla kõigile meelepärane. Seepärast jätkem hetkeks kõrvale imaago ja püüdkem määrata kullaproovi. Ehk rääkigem tõesti suurepärase ansambli esitatud muusika leidlikkusest, paindlikkusest ja ühtsusest.

JOHN ZORNi (1953) "Cat O' Nine Tails" (Üheksaharuline nuut, 1988) on kavalehe andmeil inspireeritud sürrealistlikust multifilmimuusikast. Üksteise otsa hakitud fragmendid ja kujundid ei olnud eriti leidlikud, märkimisväärselt polnud seda ka nende ühendamise viis. Kokkuvõtteks jättiski teos mulje multifilmimuusikast, mille juurest puudub multifilm. Ei saanud aru, mida helilooja armastab: kui kõiki 51 kõlafragmenti ühepalju, siis ju mitte ainustki!?

HAMZA EL DINi (1928) teose "Escalay (Water-wheel)" (Vesiratas, 1989) mõjulepääsule mängis suuresti kaasa imepärane ansambel. Kui täpselt tunnetati araabia lauto *ud*'i mitteeuroopalikku temperatsiooni ning kui nõtkelt ja kultuurselt keskenduti "vesiratta" monotoonsesse masinavärki! Teos kõlas ideeliselt pretensioonitu, ent kompositsioonitehniliselt hästiteostatud minimalistliku arendusena, nagu ta arvatavasti oligi kavandatud.

Leidlikuma mulje jättis JOHN OSWALDI (1953) "Mach" (1993). Poptrummi energilise labinaga fonogrammi taustal kõlavaile helifragmentidele olid lisatud hästi kokkutöötavad visuaalsed ja valgusefektid. Teos jättis palju terviklikuma ja nõtkema mulje kui Zorni oma, arvatavasti tänu läbivale lindifoonile ja dünaamikale. Loo idees ei jäänud kahtlust: pop *contra* akademism.

LOIS V VIERK (1951) seadis teoses "River Beneath the River" (Jõgi jõe all, 1993) endale keerulisema kompositsioonitehnilise ülesande kui eelnenud autorid: glissandodena liikuvate helide ja nende akordiliste konstellatsioonide kaudu teostatud pidev areng tõusvas joones. Siiski lõppes see kuulajat pidevalt kulminatsiooni ootel hoidev teos kuidagi enneaegu ära.

ARVO PÄRDI (1935) "Fratrese" (Vennad, 1977) tuntus lubas sellele muusikale läheneda veidi teoreetilisemalt. Kavalehelt loetud Pärdi enese kommentaar teosele vastab reaalsusele: loo muusikaline materjal on fokuseeritud iseendale ja omab suurt väljenduslikku jõudu, on olnud kõigis senikuuldud seadetes veenev. Ent idee ja teostuse koosmõju kõrgväärtuslikkust mööndes võib ehk kõnelda ka esteetikast. Ja sel tasandil ei saa ma "Fratrest" kuulates kunagi lahti tundest, et Pärdi valitud suurendatud sekundiga, autentse kõlaga harmoonia pole mulle lihtsalt hingelähedane, on kuidagi võõras ja orientaalne. Teose mõjulepääsu kontserdil vähendas ka fakt, et esimene pool oli kestnud juba liiga pikalt.

Ka teises pooles kõlanud STEVE REICHi (1936) "Different Trains'i" (Erinevad rongid, 1988) paigutaksin kontserdi väärtuslikumate teoste hulka, vaatamata sellele, et mäng kõnemeloodiatega, seega teose muusikaline alus, mulle eriti ei istu. Sest see, mis Reichi teose mõjuvaks teeb, polegi niivõrd tema võime esineda "puhta muusikana". "Different Trains" on eelkõige üldinimliku sisuga traagiline dokumentaaljutustus, mille dramaturgiat aitavad võimendada järeleproovitud "inimhinge liigutajad" — paljutertsiline harmoonia, motoorne pulss ja rongide igatsevad huiked.

Kontserdi edasine kulg kippus meenutama *rock*imaratoni, kus publiku hõiskamine kutsub esile järjest uusi lisapalu. Kvartett ei lasknud end kaua paluda ja jätkas kontserti näiliselt suurima heameelega. Mängiti neli lisapala (kogu kontserdil niisiis 10 üsnagi kopsakat teost!):

esiteks arvatavasti Aafrikast pärinev "Sunset" (Päikeseloojang), mis mõjus rahvalauluseadena keelpillikvartetile;

teiseks dadaistlik rondo kohvikumuusika refrääniga, mille pealkiri kõlas David Harringtoni suust umbes nagu "lõunamuusika näljasele kannibalile";

kolmandaks, vist väga paljude kohalviibijate rõõmuks Jimi Hendrixi pala, millest nupukas fonogrammiga kvartetiseades sai tõepoolest mõjuv, brutalismi liigitada sobiv "tõsise" muusika teos, mis oma pulbitseva energia poolest ei teeks häbi ka Xenakisele;

ja neljandaks satiiriline lugu "Elvis kõikjal". Ehkki pean Elvist suurepäraseks lauljaks, pole mälestus temast mulle püha. Ka pole ma saanud seda ette heita oma kaaskondsetele. Sestap jäi mul kindlasti paljuski mõistmata lavalt kostnud pila tõeline väärtus, milles arvatavati ei jäänud hetkekski kahtlust saalis viibinud põhjaameeriklastel.

* * *

Kui rääkida võhikule asjadest, mis tema arust ei eelda haritust ega kompetentsust, nii et tal tekib mõte: ma ei tahagi sellest midagi teada, ja seega riivata tema enesearmastust, on rääkija kaotanud ühe austaja ja asi ühe huvilise.

Kui...

MART JAANSON

Kontakt prantsuse vaimuga

Eelmise nädala lõppu oli kuhjatud mitu väga huvitavat muusikasündmust: klubis "Piraat" esines laupäeval iiri ansambel "Dubliners", samal ajal mängis publikust pungil Estonia Kontserdisaalis kuulus KRONOS kvartett, mille peen keelpillikoosmäng ületas elektroonika abiga kammerlikkuse piirid. 14. - 16. aprillini kestsid Tallinnas ka prantsuse muusika päevad, millest järgnevalt lühida ülevaate annan.

Reede õhtul laulis **Silvi Vrait** Rahvusraamatukogu saalis šansoone, teda toetasid pillimehed **Jaak Jürisson** ja **Raivo Tafenau**. Lauljanna loobus mikrofonist ja sai nii publikuga väga hea kontakti. Ma pole varem juhtunud teda kuulma laulmas nii hingestatult ja avatult; esmakordselt kogesin, et prantsuse laulud võivad ka eesti keeles ehedalt kõlada.

Prantsuse šansoon ja selle ajalugu oli ka elegantse **Monika Raide** ettekande teemaks seminaril järgmisel hommikul Mustpeade Majas. Samal üritusel arutles **Leo Normet** prantsuspärase üle muusikas; **Mart Siimer** kommenteeris ja pakkus magnetofonilindilt kuulata Olivier Messiaeni orkestriteost "Chronochromie".

Festival andis võimaluse oma kunsti näidata noortele interpreetidele. **Merje Hallik, Reinut Tepp, Pärt Tarvas** ja **Tarmo Pajusaar** mängisid Mustpeade Majas Messiaeni "Kvartetti aegade lõpuks"; Estonia Teatri talveaia kammerkontsert (esinesid **Signe** ja **Villu Valdmaa** jt.) langes ajaliselt kokku artikli alguses mainitud muusikaüritustega, kuid sellest hoolimata oli talveaed täis kuulajaid, kes polnud kiiduavaldustega kitsid.

Muusikapäevadel pakuti ka prantsuse päritoluga vaimulikku muusikat. Toomkirikus pühapäevahommikusel jumalateenistusel näitas **Tallinna Noorte Brass-stuudio**, et vaskpilliansambli kõla sobib suurepäraselt kiriku müüride vahele, samal õhtul laulis **RAM** Toomkirikus Gounod' ja Duruflé imelisi missasid. Vaimustav oli Marc-Antoine Charpentier'(1634-1704) teoste "Te Deum" ning "Laudate Dominum" esitus, mille eest tasub tänulik olla noorele dirigendile **Peeter Perensile** ning **Estonia Seltsi Segakoorile, Vanalinna Barokkorkestrile** ja **vokaalsolistidele**. Et kontserdilt saadud hingeline laeng ei lahustuks kohe linna tänavamüras, pakkusid muusikapäevade korraldajad erafirmast "TK Muusikalevi" kontserdikülastajatele pisut head Prantsuse veini.

Kokkuvõtteks ütleksin, et eestlaste tehtud prantsuse muusika päevad Tallinnas olid igati meeldivad ja kordaläinud, mida külastaksin ka tulevikus.

LIINA LIIVA

Muusikatähe elektriline puudutus

Muinasjutumaailmas, kus me veel alles hiljuti elasime, oli iga harv superstaari külaskäik nagu ilmutuse kehastumine. Reaalses maailmas, kuhu me iga päevaga ühe rohkem vajume, on igal ilmutusel ja selle kehastumisest osasaamisel oma hind. Chick Corea saime veel odavalt. B. B. Kingi eest peavad Riia kontserdikülastajad kuni 40 dollarit välja panema. Aga nii see kord juba on, kui meie linnad vägevate maailmatuuride kaardile on saadud.

Muusikaäris on maailmaturnee peensusteni sissetöötatud rutiinne müügioperatsioon. Meilegi pakuti osta ilusa nimega "Paint The World" ja ilusa väljanägemisega asju. Pakutava muusikakonservi näidis avati kontserdisaalis, kuhu seekord ka napsi- või õlletopsiga lubati.

Maestro Chick Corea üleolek mängukaaslastest tuli tema tagasihoidlikkusele vaatamata ikkagi välja. **Foto: Jaanus Heinla**

Suureks läbimüügiks plaanitud produkt peab rahuldama võimalikult laia publiku maitset, peab sisaldama igaühele midagi ostmisväärilist. Mitmekesist muusikat pakkus ka see kontsert. Keevalisemate lugude käänulised, ettearvatult ootamatute pausidega teemad esitati taaskord sopransaksofoni-kitarri unisoonis. Rahulikumad osad võttis üles Chick Corea ise. Mõne loo sissejuhatus meenutas "Return To Forever" aegu, korraks manati esile isegi "Circle'i" päevade avangardihõnguline õhkkond. Pühendusega meenutas maestro omaaegset kolleegi Miles Davist, oma osa said ka klassikalise džässi austajad. Eriti kannatlikke premeeriti lisapalaks tehtud bluusiga. "Akoustic Band" mängijatele esitleti klaveritriot, mängiti trummide — Fender-klaveri duot, mõnda kitarrisoolot jäävad taga nutma hevifännid.

Oma tava kohaselt laskis ansamblijuht teistel mängida, enese soolodega esile tükkimata. Arvata võib, et sellise klassiga muusikutele on ka maailmaturnee igapäevane töö, mida tuleb mingil moel endalegi huvitavamaks ja lõbusamaks muuta. Nii nad kohati balansseerisidki eksaktselt esitatud teemade, peendetailideni paika pandud rütmimasina ja episoodilise kaose piiril, kus tundus, et nüüd kohe katkeb see järelejätmatult tukslev meetrum. Aga kus sellega — naeratleva kergusega libistati kõik sisseharjunud keerukustesse tagasi. Selline mänglemine nõuab muidugi tundlikku rütmitandemit, küllap seepärast saidki Jimmy Earl bassil ja Gary Novak trummidel sooloks sõna õige napilt. Viimati mainitut oleks võinud küll rohkemgi soleerimas kuulata: oli ikka tõesti plahvatuslikku jõuga, kavala struktuurikujundusega, fantaasiaküllane, hea värvitunnetusega trummar, kes tundis end kodus kõigis puudutatud stiilides. Kitarrist Mike Miller seevastu tundus valdavalt rokipõhjalise taustaga olevat. Trikirohketes teemades sulas ta ansamblisse laitmatult. Saksofonivirtuoos Eric Marienthal tutvustas end väga vaimurohke muusikuna. Tavapäraselt üsna pikkades lugudes olid kõikide viisipillide soolod kujundatud eri tempos ja rütmistruktuuris. Kui kitarrist Mike Milleri soolod olid ehitatud üsna sarnastele alustele, siis Eric Marienthal oli tellinud endale kõikvõimalikke taustu, mida ta vormis ja kaunistas nautleva mänglevuse ja sellise energiaga, mis vaid tõelistele tähtedele jõukohane. Lennukas fraseoloogia ja usalduslik toetumine arengut tundlikult jälgitavatele ansamblikaaslastele tegid tema dünaamilised soolod viimseni nauditavaks.

Maestro Chick Corea üleolek oma mängukaaslastest tuli tema tagasihoidlikkusele vaatamata ikkagi välja. Muidugi on ta staar. Kuid ka kõigil staaridel pole tingimata oma selgelt väljakujunenud muusikalist keelt. Chick Coreal on ja ta väljendab end selles keeles samasuguse ükskõikse ladususega kui meie oma emakeelt räägime, hoolimata suuremat sõna- ja lauserõhkudest, teinekord isegi grammatikavigadest, teades, et lõpuks ikkagi saab kõik hingelt öeldud ja kuulajaile selgeks tehtud.

Kogu kontsert oli staaridest proffidele kohaselt mängitud meile harjumatu intensiivsusega. Kuulaja kõrvad köideti muusikasse esimesest noo'ist viimaseni. Seejuures tundub, et kuigi mängiti kirevalt palju muusikat, ...nuks nad lisada veel teist samapalju. Vähemalt varasematelt plaati... mäletan ma Chick Coread kui (muu hulgas ka) õrna lüürikut ja k...elevat naljahammast. Need tahud jäid seekord ette keeramata.

Meie eelmise elu džässi suursaadikud, nagu Oscar Peterson ja Dave ...ubeck, kohtusid oma visiitidel ka valitud kolleegidega. John McLaugh...nist peale on asi muutunud. Töö tehtud, ei pea külalised koormama end pererahva viisaka ärakuulamisega. Kui see pole lepingus teisiti sätitud. Meie uues elus on normaalne ka kontserdi sponsori plagu; see võinuks ainult nähtav olla mujaltki kui klaveri jalgade vahelt. Täiesti kohane olnuks ka kontserdi korraldanud organisatsiooni esitlemine. Kuigi küllap pakuvad korraldajad selletagi meile edaspidi võimaluse aastaid hiljem meenutada: "See oli siis, kui ma Tallinnas sed... staari kuulamas käisin."

MATI BRAUER

Noored kardavad pausi ja laenavad frakki

ENDEL PÄRN TELEEKRAANIL

21. aprillil oleks Endel Pärn saanud kaheksakümneaastaseks. Kui juttu tuleb Endel Pärnast, tema ühest või teisest rollist, valgustatakse tavaliselt välja ikka mõni operetimiljonär või silindri ja valgete kinnastega naljakrahv. Need on osad, mida Pärn avas oskuslikult monoklit kandes ja stepikingi klõbistades. Pärn oli Estonia Teatri parim operetilaulja, kirjutas lavastaja Paul Mägi. Miks just Pärn? Aga sellepärast, et Pärna hääleulatus oli ainult kaks tooni ja imekspandavalt võis ta nende kahe tooniga laulda lugusid, mis ulatusid kahe ja poole oktaavini. Pärn ei olnud operetilaulja üksnes hääle poolest, vaid ka sellepärast, et ta ei kaotanud lauldes kunagi lavakuju. Endel Pärna näitlejakoolil puudub aadress, koolipink ja õppeplaan. "Endel Pärn on sündinud näitleja, kes areneb osas," ütles Sulev Nõmmik. Endel Pärn oli ruttu haarav, alati endast noorem, parastav, temaga polnud kerge kellelgi. Lavastajaga, kes arvas, et küll tüki mõte talle enesele proovide käigus selgeks saab, läks Pärn norima, mis selle tüki mõte ikka on?!

Säravad operetikoomiku osad jäävad kaugele tele-, teatri- ja filmirollidest, mis aga moodustavad kolmandiku näitleja loomeloost. Pärna tõsiosad, milles on isegi vapustavat traagikat ja loomingulist põlemist, teevad relvituks kõik sulemehed. Kuid parema puudumisel peab sulepea "mõtlema" lootusega, et Pärn, kes on tuntud kuuldemängus, on siis nähtav ka kirjapildis.

Julgen arvata, et Pärn on üks neid näitlejaid, tänu kellele telesalvestused ja filmistsenaariumid režissööriportfelli ei jäänud... ja veel pidulikumalt: kes autori mõtted vaatajani tõi. Kui televisiooniteatris Enn Vetemaa "Illuminatsioonid keravälgule ja üheksale näitlejale" proovideni jõudsid, kutsuti vaatama ka autor, kellel langenud koorem südamelt juba siis, kui mängimiseks andsid nõusoleku Ants Lauter, Heino Mandri, Enn Kraam, Endel Pärn jt., sest neile oli ta kirjutamisel mõelnud.

Kuidas Pärn televisiooni sattus? "Televisiooni kutsus mind režissöör Virve Aruoja. Mäletan, ütlesin tookord Virvele, et ei oska televisioonis midagi teha. Virve seletas, et tema ka ei oskavat. Usaldades teineteist oskamatuses, andis Virve Aruoja mulle nimiosa telelavastuses "Prohhor XVII"." Pärn hakkas kaameras elama, seda võimaldas ehtpärnalik vaist: "Mul on millegipärast niisugune mulje, et televisioonis ja filmis on vaja mängida nappide vahenditega — lihtsalt ja tõsiselt. Ainult laval saab näitleja olla võlts. Elus võib ta ebausutavalt mängida iseennast. Aga inimene, kes on iseendas, on alati loomulik ja teda tasubki jälgida. Tänaval näete "näitlejaid" rohkem kui laval. Heal näitlejal saab osaks seda laval tõestada."

Teleteatris "Draakoni" lavastamise käigus tõdes Gunnar Kilgas: "Pärna teeb telenäitlejaks tema ääretu täpsus liikumises, misanstseenis, teksti andmises. Ja just see, et Pärn kuulub vana hea põlvkonna näitlejate hulka. Sinna, kus režiiline täpsus on vältimatu ja vajalik."

"Draakonis" Pürjermeistri kujundamisel tulid Pärnale kasuks ka operetikoomiku võtted. Kergitamata kordagi Pürjermeistri narrimütsi, kutsus ta vaatajat eriti suurele valvsusele oma kangelase suhtes: üksikute vihjetega — pilgud, pausid, pöörded — mängis näitleja Pürjermeistri ohtlikku loomust. Pärna Pürjermeister algas isiklikust garderoobist: otsis sobiva ülikonna, kinnitas revääri külge kuradimaski, mille tütar oli Leedust toonud, kaunistades seda valge lindi ja säravate kividega — maskist sai Draakoni märk Pürjermeistri rinnas. Miks näitleja end väliselt kujundab. Selle kohta on Pärnal eluaegne etteheide, et noored kardavad pausi ja laenavad frakki.

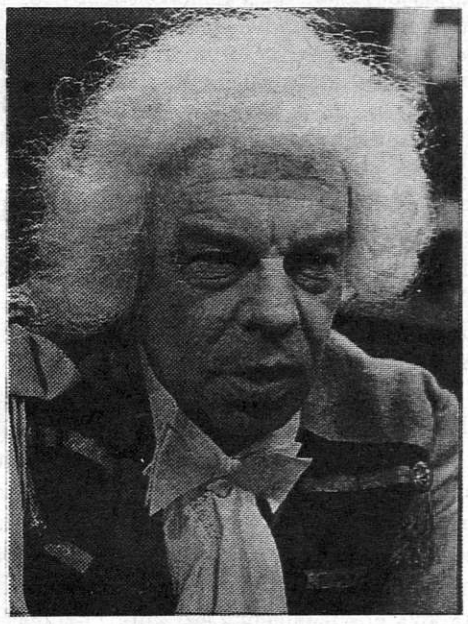

Ei mingit kaamerapalavikku, ka Newtonil.

Virve Aruoja poolt televisioonile seatud "Statisti" puhul, kus Endel Pärnal oli keskne kuju Ilja Iljitšina, leiti arvustustes, et oleks pidanud olema rohkem suuri plaane, jälgimaks näitleja nägu. Ja ometi on kirjutatud sedagi, et Pärna rollide sisemuski olnud ekraanil nähtav!

Vello Rummo "Füüsikute" telelavastuse õnnestumiseks peeti kõikide füüsikute meisterlikult loodud karaktereid: kõrvuti Ants Eskola, Mikk Mikiver jt. mängis Newtonina ka Endel Pärn.

Koostööst Endel Pärnaga on Ita Ever öelnud: "Endel on särav ja sädelev näitleja, keda on võtteplats täis, ning ei "sure" ära ka siis, kui öeldakse filmikeeles: "Mootor! Kaamera!" Vastupidi, ta teeb siis topelthästi. Ei mingit kaamerapalavikku."

Aga mis puutub karakteritesse, siis selles osas kuulub Pärn selliste näitlejate hulka nagu näiteks Ants Eskola, kellel jätkus bussipeatuses kümmekonnast minutist selleks, et mängida kolm karakterrolli. Pärna pilk on tegeliku elu suhtes nii vastuvõtlik, et ta on osav mängima ka episoode omaenda elust."

Endel Pärna osad ei lõppenud operetilaval. Ega keegi olegi kahelnud, et ta leiva ka draamalaval oleks ära teeninud. Nii on meile jäänud Estonia Teatris laulev ja tantsiv Pärn, draamalaval mõtlev ja kõnelev Pärn, televisiooniekraanil aga ISIK, mitte tema väline kuju.

MARVI TAGGO

Muusikakiri Tartust

Vaiksel nädalal täitus Tartu Ülikooli naiskoori peadirigendi Vaike Uibopuu 15 aastane unistus: Tartus kõlas kahel korral Gabriel Fauré Reekviem, esinesid **TÜ akadeemiline naiskoor** ja **"Vanemuise"sümfoonikud**, dirigeeris **Lauri Sirp.**

Gabriel Fauré (1845—1924) alustas Reekviemi kirjutamist poiss- ja meeshäältele (kellest tollased kirikukoorid koosnesid) 1887 aastal ja täiendas oma suurteost tervelt kümne aasta jooksul. Tartus tänavu ettekantud versioon on valminud 1893. aastal ja koosneb seitsmest osast, kandev. saatepartii on orelil. Juba sissejuhatavas osas (*Introit-Kyrie*) võlus **Urmas Taniloo** oreli mahe ning kaunis mäng. Tõsi, ülikooli aulas asendas orelit tehnilistel põhjustel klaver.

Teises osas (*Offertorium*) laulis baritonisoolot **Taisto Noor.** Selge itaalia hääldusega ladina keel kõlas jõuliselt Peetri kiriku võlvide all. Märksa mahedamalt, saalile sobivalt esitas solist soolod ülikooli aulas.

Reekviemi kolmandas osas (*Sanctus*) sekundeeris koorile orkester: esimese viiuli soolod kõlasid paraku kui koori nihestatud intonatsiooniga järelkajad.

Neljas — *Libera me* — oli heliloojal valminud juba 1877. aastal (metsasarve partii lisas hiljem). Taisto Noor saatis ilmekalt tšellode ja kontrabassi *pizzicato*. Ka järgmist osa (*In Paradisum*) on Fauré hiljem täiendanud, lisades sinna 1893.a. viiulipartii. Siingi võis täheldada viiuli intonatsioonilist nihet ülejäänud orkestriga. Seitsmenda osa puhul väärib esiletõstmist Lauri Sirbi dirigenditöö: talle omasel rahulikul moel juhatas noormees orkestrit, seejuures igati koori arvestavalt. Mõne kuu eest kõlanud Cyrillus Kreegi Reekviemi rabedavõitu esitusega võrreldes sai Fauré Reekviem Sirbi juhatusel täisjume ja lõpetatud viimistluse.

Tundub, et ülikooli naiskoori ja "Vanemuise" Sümfoonikute koostöö laabus paremini ülikooli aulas. Koor tundis end kindlalt *alma mater*'i sammaste vahel. Vähendatud koosseisuga orkester ning solistid sobisid kammerlikku saali. Tõnu Kaljustelt hangitud orkestripartiid võimaldasid teose ette kanda originaalorkestratsioonis.

Rõõmustav, et ilusa muusikaelamuse otsinguil ei pea sõitma Tallinna või Pariisi. Varakevadine Tartu pakub helikunsti kõrgtaset ka oma interpreetide esituse.

ANNELA RANNAMETS

EKS-i koht tänapäeva kultuurisituatsioonis

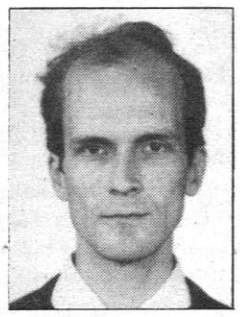

Mart Velsker

Taastatud Eesti Kirjanduse Seltsi püüdlused leida oma kohta praeguses kultuurisituatsioonis on kestnud eelmise aasta varakevadest saati. Küllap on paras aeg küsida, mil määral on need otsingud viljakad olnud. Siinkirjutaja saab vahendada eelkõige lühipilku seestpoolt, mis näeb üksikasju lähemalt, aga ka erapoolikumalt.

Järjepidevuse paindumatud kaitsjad võivad kohe teha märkuse: otsida pole midagi, vaja on ennistada kõik funktsioonid, mis EKS-il 1930. aastatel olid. Järjepidevust selts loomulikult ka taotleb ning põhikirjalised ülesanded on endised — ainult paratamatult tegutsetakse muutunud oludes ning "vanade heade aegade" igatsemisest üksnes ei piisa. Nii ei taha EKS ignoreerida seda tööd, mida teevad praegu Kirjandusmuuseum, Emakeele Selts, kirjastus "Ilmamaa", ajakiri "Keel ja Kirjandus" jt. Vastupidi, konkreetsete ülesannete ümbermängimine oli vahepealsetel aastatel vaimse püsimise huvides vajalik ja hea.

Muutused ühiskonnas on tekitanud ka teistsugust kriitikat ja kahtlusi, kas EKS üldse enam kellelegi midagi pakkuda saab. Möödunud aasta kinnitab, et saab. Seltsi liikmeskond ei anna küll välja massiorganisatsiooni mõõtu, kuid praegusele 130 [illegible] mesele näib seni üha lisa t[illegible]vat. Samuti on asjahuvilist auditooriumi jätkunud kõigile EKS-i üritustele, saalid pole olnud oluliselt hõredamad kui sõjaeelsetel aegadel. Seega võib kritiseerida ettevõtmiste korralduslikku külge või valitud esinejaid, kuid potentsiaali kahtlemata jätkub. Peale mõne õnnestumise suuremate kirjandusürituste näol (nt. Gustav Suitsu mälestusõhtu) on kasutatud ka intiimsemaid töövorme, nagu seda on noorte kirjandusuurijate ettekannete sari Karl Ristikivi muuseumis. See pole siiski enesessesulguv klubilisus — pigem saab nõnda aegamisi välja kujuneda tuumik aktiivsematest inimestest, kes seltsi juhtimisel edaspidi kaasa rääkida võiksid.

Siinkohal on sobiv välja kuulutada ka üks plaan, mida EKS — taas koostöös Karl Ristikivi muuseumiga — ellu viia tahab. Nimelt on kavas korraldada oktoobri alguses kahe-[illegible]vane kirjanduskonverents [illegible]ujate[illegible]a seotud teemadel. Ettepanekuid esinejate ja ettekannete osas oodatakse Tartus EKS-is (Vanemuise 42, Kirjandusmuuseum) või Karl Ristikivi muuseumis (Hermanni 18) suve hakuni.

EKS-i tegevuses on praegu esiplaanil olnud eri suurusjärgus kõnekoosolekud. Ühelt poolt kohustab meid selleks Rahvuskultuuri Fondi sihtotstarbeline ja tänuväärne toetus, teisalt oli just neil aladel tekkimas tühik, mida täita saab. Aga prioriteedid laiemas mõttes on igasuguses vahendavas tegevuses — kultuur liigub inimese juurde kindlaid kanaleid pidi ja üks neist kanaleist on EKS. Juba on alustatud koolide abistamist kirjanduspäevade korraldamisel ning kaalutud kirjastamise toetamise ja algatamise võimalusi. Esimese tagasihoidliku väljaandena peaks aprillis avalikkuse ette jõudma Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat XXIV. Vahendamine ei pea olema ainult ühemõõtmeline ja -suunaline. EKS võiks tulevikus saada organisatsiooniks, kus kohtuvad ja ühendavad oma jõupingutusi tegevusalade esindajad — eesti filoloogide ülekaal seltsis pole olnud taotluslik.

Kui terendub oma koht kultuuris, siis oleks loomulik omada kohta ka otseses mõttes. EKS-ile kuulus enne sõda poolmajast Tartus aadressil Vanemuise 19; praegu aga peame läbi ajama kitsukese peavarjuga Kirjandusmuuseumis. Varade tagasinõutamine jätkub, ehkki takerdused juriidilistes umbsõlmedes tunduvad asjaosalisele enam kui kummalised. Seda enam, et Kirjanduse Maja praegune põhivaldaja ja varasem kaasomanik Eesti Kirjanike Liit EKS-i taotlusi igati toetab ja probleemide lahendamisele kaasa aitab.

Kindla asukohata selts pole kõiki oma seltsielulisi tähendusi veel saavutanud, sest eriomane õhustik tekib ju ikka konkreetsetes ruumilistes piirides. Rõõmustagem siis seni sellegi üle, et Tartu linnas on EKS-i kohalolu juba aimata.

MART VELSKER,
EKS-i teaduslik sekretär

Vaatlusi Masingule kriitilise mõistuse seisukohalt

Uku Masing. Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt. "Ilmamaa", Tartu, 1993.

Kirjastus "Ilmamaa" on hiljuti [illegible]blitseerind paksu köite artikleid [illegible]ku Masingult. Tegemist on raske raamatuga, mis lugejalt palju nõuab, sest kui vööraid kultuure tutvustavad kirjutised kõrvale jätta, on suure osa ylejäänute päämiseks teemaks Vana Testamendi prohvetite kõnesid meenutav hoiatamine ja meeleparandusele manitsemine, ainult et nondega võrreldes näitab Masing meile uut teed. Seepärast ärgem põlakem vaeva, vaid uurigem ja puurigem raamatut, mis tõotab meile näidata, olgugi vaid ähmaselt ja ebamääraselt, pikka aega salat tõdesid.

Tõed tõdedeks - neid rõhutab Masing ise piisavalt -, mina vaatlen siinkohal lyhidalt mõnesid valesid ja kysitavusi. Me ei pääse mööda tõigast, et kysesoleva raamatu yldises toonis on midagi patoloogilist, nimelt vihkamine, mida autor Euroopa ja kõige säält tuleva vastu tunneb. Masingu eruditsiooni ja lugemust arvestades söandan ma väita, et see vihkamine pole muud kui laenukaup Euroopast, sest sääraseid iroonilisi mõtteid nagu see, et eurooplased olla muud maad kultuursemaks teind, "sest enne sääl söödi inimesi, nüüd juuakse ja põetakse suguhaigusi" (lk. 44), avaldati Euroopas juba enne Masingut. Paiguti jääb mulje, nagu kannaks Masing vaimseid silmaklappe, mis ei lase näha seda, mida näha *ei taheta*, nii näiteks retoorilises kysimuses: "Mis on aga meil tegemist indogermaanlaste, ajaloo kõige hilisema produktiga?" (lk. 46). Masing kindlasti teadis Spengleri arvamist selle kohta, mille järele kogu praegune maailm on Õhtumaa vaimse surve all, kaasa arvatud India, Hiina ja Araabia maad, aga suvatses seda ignoreerida. See omakorda teeb pelgaks kehklevaks bravuuritsemiseks järgmise yleskutse: "Ma arvan, et on aeg lahti saada surevast Läänest ja tema meile mitteolulisist probleemest ning selle asemel enam tutvuda Idaga... Eestlased olla ja eurooplasteks saada tähendab surma, eestlased olla ja asiaatideks saada tähendab elu." (Lk. 37.) Arvatavasti seisnes Masingu eksitus mitte tajumas, et Ida kultuurid on surnud, sest need ei olnud surnud *temale*. Ometigi on naeruväärne kehutada meid tutvuma sureva kultuuri varade asemel surnud kultuuride aaretega. Me saame eurooplasiks, sest et vastupidine oleks nonsenss, kui me just ei taha Tertullianuse kombel väita: see on kindel, sest see on võimatu.

Kõige indogermaanliku vastasena peab Masing loomulikult ka dualismi eitama ja nii eitabki ta Kurja olemasolu, pidades seda nähtavasti inimeste kurjuse ja juhmuse vääraks projitsiooniks väljapoole. Protestantlikel kirikuil on alati olnud probleeme Kurjale oma systeemides mõistliku koha leidmisega, aga säärane mõtteakrobaatika ärgitab lausa kiusu pärast vastu väitma, et võib-olla pole siis Jumalgi midagi muud kui inimeste headuse projitsioon.

Mis puutub Masingu väitesse, nagu olnuks meie rahval võimatu Jumalat isandana kujutella ja nagu mõtelnuksid meie esivanemad seepärast Piiblit lugedes, et "Issand" tuleb lugeda nii, nagu seda kirjutetakse (lk. 236), siis seisab see ysna ebakindlal pinnal. Kas sel juhul sõnakuju "issameie" peab tähendama, et meie esivanemail oli võimatu Jumalat isana kujutella?

Yks ristiusu suurimaid vastolusid, millele Masing meie tähelepanu juhib, on see, et yhest kyljest oleks Jeesus nagu meid kõiki pattudest lunastand, aga teisest kyljest võitlevad usklikud pattudega surmani, neist lõplikult lahti saamata. Masing järeldab selle põhjal, et inimesed mõistavad Jeesuse õpetust vääriti ja et kõik muutuks, kui nad saaksid vaimselt laste sarnasteks, puhastades oma meeled sõgedusest. Ometi võiks sellest järeldada ka hoopis midagi muud. Kui me ei sulgeks silmi Läänest tulevale tarkusele, võiksime koos Jaspersiga väita, et Jeesus polnud Jumal, vaid inimene, kelle missioon Lunastajana mingil põhjusel nurjus (siis ei pea me ka yhes Tertullianusega neidsinaseid sõnu ytlema). Usklikud oleksid siis määratud surmani pattudega võitlema seepärast, et nad aluseta usuvad end lunastetuks. Ja kuigi võib olla, et tõesti igal inimesel on võimalus saada Jumala sarnaseks, ei ole see võimalus midagi etteantut, millest osasaamine eeldaks yhekordset tahteakti.

Uku Masing

Vältimaks võimalikke arusaamatusi kinnitan ma omalt poolt, et need kriitilised märkused pole mõeldud sugugi Masingu õpetuse kummutamiseks. Need rynnakud on vaid näilised nagu teoreetiliste seisukohtade erinevusedki. Uku Masingu isik on meile heaks näiteks selle kohta, et religioosne maailmakäsitus ja teaduslik mõtteviis ei tarvitse tingimata teineteist luuta. Me saame kyll eitada mitmeid punkte Masingu õpetuses, isegi ysna olulisi, aga me ei saa eitada ega naeruvääristada ta metoodi. Ja sel teel võime veel märksa kaugemale jõuda, kuigi selleks tuleb enne vabaneda haiglasest vihkamisest, olgu selle esemeks siis Euroopa ja indogermaanlased või miski muu.

Mis puutub vaidlusesse Masingu eesti keele oskuse yle, võin ma kinnitada, et Masingu keelepruuk tugineb suuresti Oskar Looritsa seisukohtadele, millest Joh. Aavik taunis yhe osa kui sõnajärje liig kaugele mineva degermaniseerimise, mis aga paratamata juba *venepärasusse* kaldub.

AADU HURT

Konverents Rein Kruusi mälestuseks

14. mail 1994 toimub järjekordne konverents "PERIFEERIA JA KIRJANDUS" Rein Kruusi mälestuseks Eesti Keele Instituudi saalis, algus kell 12. Ettekandeks saab registreeruda aprillikuu jooksul. Palume lahkesti osavõtusoovist teatada:

Märt Väljatagale — "Vikerkaare" toimetus, Toompuiestee 30, Tallinn EE0031, tel. 60 18 58;

Toomas Haugile — "Loomingu" toimetus, Harju [illegible] Tallinn EE0001, tel. 44 13 65;

Andres Heinapuule — tel. 53 89 23 (õhtuti).

Kes soovib hea mõtte või millegi muuga konverentsi kokkupanekule kaasa aidata, palume teatada samadele isikutele.

Rein Kruus

Vaos hoitud ja tööle pandud

Treffoonia 110. Hugo Treffneri Gümnaasiumi väljaanne. Koostanud ja toimetanud Ants Ilus, Helmer Jõgi, Ain Kaalep, Väino Laja, Allan Liim.

Eestlane on ajast aega pürginud haridusele ja armastanud selle allikat — kooli, eriti **oma** kooli. Eks see ole küll veidi kummaline armastus, ikka tagantjärele ja seda kuumem, mida kaugemale minevikku taanduvad kunagi käidud kooliteed.

Nende koolide hulgas on kümmekond, mida armastatakse niivõrd, et nad kannavad mõne eriti auväärse eestlase nime. Ja nende hulgas üks, mida teab iga eestlane. Kui lausuda: "Hugo Treffneri Gümnaasium", muundub see võlumõiste meie teadvuses otsemaid "Mauruse kooliks" selle unustamatute õpilaste, õpetajate ja eriti oma veidrustes ja inimlikkuses suure direktor Mauruse *alias* Hugo Treffneriga.

Eriti sügavalt ja tegusalt on oma kooli armastanud treffneristid. Lisaks väljapaistvate vilistlaste memuaarteostes koolipõlvele pühendatud lehekülgedele teab kooli praegune direktor Helmer Jõgi vaadeldava kogumiku eessõnas nimetada kooli juubeliks 1933. aastal välja antud kogumikku, 1977. aastal New Yorgis ilmunud kogumikku "Treffoonia 1883—1978: HTG mälestusteos" ja kooli 100.a. juubeliks Californias 1983. aastal ilmunud **Arno Niitme** mälestusteost "Noorus ja kooliaastad Treffoonias", lisaks veel materjale, mis laiemale avalikkusele pole just eriti kättesaadavad.

Nüüd siis, selliste juhutrükiste jaoks eriti keerulisel ja ka kallil ajal, on "treffneriaana" saanud väärtuslikku ja hinnatavat lisa. Koostajatetoimetajatena nimetatud ja veel mitme entusiastliku isiku ettevõtmise viljana on mu ees enam kui 300-leheküljeline kreemjasvalge, elegantselt lakoonilise kaanega teos, koondamas "Treffoonia vaimu" aastatest ...nojah, ütleme, et peamiselt sajandi alguskümnest kuni punaste naasmiseni 1944, mis mõneks ajaks "peatas" HTG nimeliselt, suutmata aga päriselt hävitada selle trotslikku ja teadmisjanulist vaimu. Kaudselt olen sellest osa saanud minagi, nühkinuna kooli hoones ühe talve pinke — küll samas tegutsenud õhtukeskkooli viimases klassis.

"Treffoonia 110" on rikas raamat. Sisult jaotatuna kolme suurde rubriiki, ajalooliseks, ülevaateliseks ja mälestuslikuks, sisaldab ta kõige mitmesugusemat materjali, alustades kuiv-kõnekast statistikast ja lõpetades hellade isiklike mälestustega. Kirjutisi on niihästi kodumail püsinud kui ka laia ilma rännanud treffneristidelt. Me ei kohta küll enam "direktor Maurust" (või siiski — vihjeliselt), kuid ka tema järeltulijast Konstantin Treffnerist on niihästi vilistlastel ja õpetajatel, aga ka pojal Arvo Treffneril mõndagi mäletada. Meile luuakse vägagi tõene mulje, et igas eluvaldkonnas ja igal meie selle sajandi ajaloojärgul on keskeltläbi iga kümnes silmapaistev eestlane vähemalt mingi aja õppinud HTG-s. Ilma naljata. Nii on see olnud poliitikas, riigi valitsemisel ja kaitsmisel, nii ka arstiteaduses, metsanduses, matemaatikas, kaunites kunstides, spordis... tõsi jah, päris kõigi elualade kohta pole veel autoreid leidunud-leitud, kuid raamat sisaldab veendumust, et järgmises teoses (see peaks minu arvates ilmuma hiljemalt kooli 125. aastapäevaks) on loodud juba ammendav ülevaade kõigist ja kõigest.

Ma ei taha ega suuda "Treffooniat" ümber jutustada, ammugi siis kritiseerida. See on teos, mille ei peaks kätte võtma mitte üksnes kooli vilistlased, vaid kogu meie pedagoogide ja vaimuinimeste pere. Vesteldes direktor H. Jõega sain teada, et tiraaž ei ole küll väike, kuid minu arvates ka mitte ülemäära suur. Ja et seda ilmselt kauplustesse ei antagi, kes tahab, saab koolist. Ja veel — et seda välismaal elavatele treffnerlastele saata, läheb üle mõistuse kalliks. Kuid see on juba teine jutt ja hoopis üleüldisem mure.

HENN-KAAREL HELLAT

P.S. Pealkirjas kasutan raamatust Karl Raudsepa väljaöeldut, kes kirjutab 1928.a. lennu kohta: "Ega me, ligi sada poissi, kes kolmes klassis paralleelselt lõpetasid, polnud kaugeltki paiposid. Aga meid oli vaos hoitud ja meid oli tööle pandud. Suurelt osalt oli see K. Treffneri teene."

H-K. H.

Murdeluulevõistlus

Austades rahva muistekeelt, eesti keele murdeid ning nende rikkusi, pidades silmas nende kadumatut väärtust loomekeelena ning normkeele kõrval jätkuvat eluõigust, asutab Viljandimaa Tarvastu vallavalitsus

Hendrik Adamson

HENDRIK ADAMSONI MURDELUULEAUHINNA

Murdeluuleauhind määratakse kas autori kogu murdekeelse loomingu eest või siis korraldatakse võistlus, saamaks luuletust, mis oma tasemelt ja eripäralt oleks lähedane meie murdeluule suurima esindaja Hendrik Adamsoni loomingule ning mis omalt poolt lisaks murdeluulele uusi väärtusi.

Murdeluuleauhind (5 000 krooni ja vastav tunnistus) antakse välja üle aasta Hendrik Adamsoni sünnipäeval, 6. oktoobril Tarvastu rahvamajas.
Esimene auhinnasaaja kuulutatakse välja 1994. aastal.
Samuti antakse välja vastav tunnistus keskkooliõpilasest laureaadile.

Murdeluulevõistlusele tuleb esitada märksõnaga varustatud luulevalimik (-tsükkel) vähemalt viiest luuletusest. Kinnises ümbrikus lisada autori nimi ja aadress.

Luuletused tuleb saata neljas eksemplaris hiljemalt **1. juuliks** aadressil: Tarvastu vallavalitsus MURDELUULEVÕISTLUS, EE2922 Mustla, Viljandi maakond.

TARVASTU VALLAVALITSUS
MURDELUULEAUHINNA KOMISJON

Hendrik Adamsoni murdeluuleauhinna saamisloost

Veerandsada aastat on allakirjutanu seda soovunelmat endas kandnud, ikka aeg-ajalt võimu- ja võimaluste meestele auhinna asutamise mõtet korranud. Ent tulemusteta: kord oli kalits kõhn, kord mägi kõrge (preemiaid kinnitati tollal Toompeal Ülemnõukogus).

Nüüd aga leidus Tarvastus sõnakassõakas mees, vallavanem Jaan Lukas, kes asjasse kui endastmõistetavasse suhtus, valla volikogus avalduse teatavaks tegi ja sealt ka toetust leidis. Eesti kultuur tänab neid ja kultuurilugu fikseerib kõik asjaosalised Hendrik Adamsoni murdeluuleauhinna asutajatena. Siit tekib mõte, et Tarvastu mail ei ole muiste-eesti kultuuri lättesoon kuivanud, vaid ajalademeist uuesti üles uhanud, kastmaks vastseid vaimuvõrseid... Meenutagem vaid neid, kelle suu selle lättesoonel on kosutust saanud — ja kes omakorda on seda lätet voolamas hoidnud. Martin Lipp, kirjanik, koolitegelane. Vennad Simmid (Juhan viisistas Adamsoni "Mulgimaale", "Mõtte"). August Rennit, luuletaja, kultuuritegelane. Aino Tamm, ilmalaulja. Friedrich Lenz, Tarvastu kirikuõpetaja, hilisem Tartu Ülikooli esimene eesti keele lektor. Ammendamatu energiaga Wühner, kes asutas Tarvastusse eesti esimese rahvaraamatukogu, laulu- ja pillimängukoorid; mees, kes oli Eesti Kirjameeste Seltsi algatusmõtte juures. Vennad Ado ja Tõnis Grenztein, luuletaja ja kunstnik, ilmamehed. Liigutav luuletaja ja mulgi kuue püharüüks tõstja Ado Reinvald. Mihkel Veske, maailmaulatuslik keelemees. Ja lõpuks — esimene:

Hendrik Adamson. Ta sündis 6. oktoobril 1891 Kärstna vallas — suri 7. märtsil 1946 Tuhalaanes — seega vaid 55 eluaastat, ent oma maa ja rahva suhtes kui viljakat aastat! Metsakuru Patsi talus elas ta oma elu esimesed kümme; sünnitalu meenutab ta oma luuletustes üha nagu ümberistutatud puu koduaia mulda. Ta õppis Kärstna vallakoolis ja ministeeriumikoolis, seejärel Tartu Õpetajate Seminaris, kus omandas koolmeistrikutse.

Hiljem rändasid vanemad Hendrikuga Kodu talusse — kui sügav võib olla luuletaja kodutunne **Kodu** talus! (Hooned pole säilinud; seda paika märgistab vaid rändrahn mälestustahvliga ning põlispuu, nn. Adamsoni tamm külvab seal tõrusid nagu kunagi Hendrik luuleridu.) Kodu talu vaeserikkas atmosfääris valmis esimene, tema ande olemuslikum luulekogu "Mulgimaa".

Tal oli üks kadumatu kirg — tänapäeva mõttes narkomaanlik: Hendrik armastas kaardimängu, ent ta ei mänginud kunagi raha peale... mida tal pealegi polnud. Küüdivankril või jalgsi astus Hendrik mööda suist tulitsevat või talist tuiskavat teed Mustlasse, kus käisid koos temasugused kaardimängugurmaanid. Eks ole: hasartmäng on nagu looming (keegi vaidles lõputult, et vastupidi).

Väepealikest von Anrepite suguvõsale kuuluvas Kärstna mõisas paiknes kool, kuhu Hendrik üsna pea asus õpetajaks, hiljem koolijuhatajaks (ta armus kogu sädetvõtva poeedisüdamega oma õpilasse, rikkasse talutütresse, ent nende ea- ja kaukavahe oli ületamatu, ning poeedi süda murdus).

Võib-olla just murtud südamest tulevad parimad laulud.

Sellesse eluperioodi kuulub kogu ta väärislooming: luulekogud "Inimen" (1925). "Tõus ja mõõn" (1931). "Kolletusepäev" (1934). "Mälestuste maja" (1936). "Linnulaul" (1937). Novellikogumik "Kuldblond neitsi" (1925), sümbolistlik "Roheline sisalik" (1925). "Kuldsel elukoidikul" (1928). Ning mõned tõlked.

Hingeummiku päevadel, mille kutsusid esile vastustamatu armastus; pettumus naises, *homo sapiensis* üldse; äratundmises, et inimsoos, ses "looduse kroonis", on enamik teemante võltsid, ja mis on ehtsad, on mõraga — tõmbus Hendrik Adamson elust sügavasse üksindusse. Sealt väljapääsu otsides õppis ta lühikese ajaga ära esperanto ning, taastamaks põletatud sildu inimese, avaramalt inimsoo juurde, hakkas luuletama esperanto keeles, saavutades laialdase tuntuse ja tunnustuse (esperanto kaudu on Hendrik Adamson eesti luuletajatest maailmas tuntuim). Tema luule on esindatud enamikus esperantokeelseist kogumikest. (Jutustus "Auli", Budapest, 1934. Luulevalimik "Vesperkonto", La Laguna, 1937).

Väikeses universumis nimega Mulgimaa aga tunneme ja armastame Hendrik Adamsoni ennekõike tema karekoomiliste murdeluuletuste pärast.

Juhan Liiv, Ernst Enno, Hendrik Adamson — nemad kolm, kes tundsid oma rahva hinge paremini teistest. Neile kuulugu põlvkondade imetlus, tänu ja jätkuv tähelepanu.

NIKOLAI BATURIN

Tarvastus 4. aprillil 1994

"RAAMATUKUULUTAJA" nr. 1

Eesti Kirjastuste Liidu infoleht, mis on mõeldud nõuandjaks raamatukaupmehele, kirjastajale, raamatukoguhoidjale, ja toob kirjastuste kaupa informatsiooni neis saada olevatest raamatutes koos hindadega. Koostanud Valter Haamer. Eesti Kirjanike Liit, 1994. 26 lk.

E. Niinivaara. IKKA PAISTAB SEESAMA PÄIKE. ELU MU NOORUSAJA EESTIS JA SOOMES

Helsingi Ülikooli kauaaegse eesti keele ja kirjanduse õppejõu Eeva Niinivaara (sünd. Eestis 1901) mälestused kodukohast Jõgeva lähedal, õpingutest Tartus, tööst Võru Õpetajate Seminaris ja Helsingi Ülikoolis.

Tähelepanu on koondatud pöördelistele ajaloosündmustele ning kokkupuudetele paljude mõjukate Eesti ja Soome kultuuriinimestega (Villem Ridala, Gustav Suits, Kristjan Raud jt.).

"Eesti Entsüklopeediakirjastus", Tallinn, 1994. 192 lk.

Kõige soodsamalt saate raamatu osta "Eesti Entsüklopeediakirjastusest" Pärnu mnt. 10, IV korrus, tuba 402. Info tel. 44 48 31.

Olev Remsu. "POEET JA JEESUS"

Olev Remsu värskeim raamat sisaldab novelle "Gaasivedaja sum", "Viimaseid muljeid suurlinnast, eriti selle tagamaast", "Euroopa piiril. Eerika", "Kamikaze" ning "Kabinetid ja positsioonid".

Lisaks neile on kaante vahele kogutud seni lavastamata filmistsenaarium Juhan Liivist "Poeet" ja ajastudraama "Eliil".

Välja antud AS ERA-Panga toetusel. Palendanud Jüri Arrak. "Umara", Tallinn, 1994. 216 lk.

"NOHIK. NOORE HUMANITAARINTELLIGENDI KUUKIRI" nr. 1

"NOHIK" on teinud panuse teie noorusesse, jõukusse, haridusse ja tarmukusse. Need omadused kergendavad kindlasti tunduvalt meie edasist koostööd. Väljaandja AS Pikker, Tallinn, 1994.

Repliik Mart Kalmu paari väite kohta

Mart Kalm. "Arhitektuurileksikon — monument ENSV-le". "Kultuurileht", 2. aprill, lk. 9; leheküljel 1. aprill.

Mõned Mart Kalmu väited selles artiklis on sõbralikuks aprillinaljaks oma hiljutistele kolleegidele asutusest, kus ta alustas arhitektuuriajaloolase karjääri ja valmistas ette ka kandidaadiväitekirja.

Võib tänada autorit, et ta seostas vastse arhitektuurileksikoni "Eesti arhitektuuri" I köite viimastel aastatel ilmuva "Arhitektuurikroonikaga". Lisaksin, et "Arhitektuurikroonika" oli kavandatud "Eesti Arhitektuuri" jätkuna, täiendades viimast aastast aastasse valmivate ehitistega.

Infoallikana on "Arhitektuurikroonika" siiski ulatuslikum: selles on ka aasta jooksul valminud projekte, esitatakse põhilisi arhitektuurielu sündmusi koos täieliku aastabibliograafiaga eesti arhitektuuri kohta. Käsikirjas 1985.a. valminud Ehituse Teadusliku Uurimise Instituudis ette valmistatud osaga arhitektuurileksikonist on nüüd trükivalgust näinud I köide — "Tallinn". Kogu vabariigi ehitisi esitavat "Arhitektuurikroonikat" on trükis ilmunud kuus raamatut. Esimene oli "Arhitektuurikroonika '85".

Kalmu olevat juba Tartus hoiatatud: "kõik arhitektuuriajaloolased olevat väga kiivad". Kiivas näib olevat nüüd Tallinnas ka Kalm ise. Sellisele järeldusele võib jõuda, otsustades tema väidete järgi ETUI arhitektuuriosakonna töötajate tegemiste kohta. "Arhitektuurikroonikat" olevat ebamugav kasutada, sest puuduvad pildiallkirjad. Nähtavasti jäi kahe silma vahele, et ehitise või projekti fotod ja joonised on samas all või kõrval, kus on kõik andmed ja iseloomustus. Kroonikale on ette heidetud veel "elementaarsete registrite" puudumist. Missuguste? Teatmeteoses võib neid olla mitu. Igas kroonikas on kirjanduse register eesti arhitektuuri kohta ilmunud raamatute ja artiklitega koos selle nimeregistriga. Seega on kaks registrit. Leksikonis "Eesti arhitektuur" on vaid üks, nimeregister. Ka "Arhitektuurikroonikas '86" oli nimeregister, ent see jäi omal ajal (ka Kalmul hiljem) märkamata. Kroonika koostajad jõudsid seisukohale, et otstarbekam on koondregister mitme aastaraamatu kohta, mitte igas aastaraamatus eraldi. Siis on nimeregistril ka analüütiline väärtus. Seeriaväljaannete puhul nii tavaliselt tehaksegi. Kroonika iga leheküljepealses on konkreetne viide, mida korratakse väikeregistrina sisukorras.

Kuidas aga hinnata Kalmu väidet, et Ehituse TU Instituudi arhitektuuriosakonnas "...ei viitsitud (meie sõrendus) seda ette võtta ja tagajärjeks on kogu raamatut häiriv ebafunktsionaalsus"? Jutt on ENSV-aegsetest tüüpprojektidest ja sellekohastest tegemata jäänud artiklitest arhitektuurileksikoni lõppu. Artiklid elamute tüüpprojektide seeriate kohta olid koostatud. Need jäeti ära kui leksikoni struktuuri sobimatud. Pealegi pole selge, kuidas tüüpprojektide järgi ehitatud hoonete näited võisid mõju avaldada kogu raamatule.

Kiivusega kaasneb tihti enese tähtsustamine. Küllap arutati Tartus 1970. aastate lõpul Kaur Alttoa eestvõttel (ja Mart Kalmu osalemisel) eesti arhitektuuri ajalooraamatu võimalikkust leksikoni kujul. Asjaolude selgitamiseks ja mälu värskendamiseks tuletagem meelde arhitektuurileksikoni koostamise algusluku. Arhitektuuriajaloolaste hulgas oli 1970. aastatel päevakorral uue raamatu "Eesti arhitektuuri ajalugu" koostamine. Sellise raamatu programmi koosas Helju Sirel ETUI arhitektuuriosakonnas 1975. a. Uus raamat nõudnuks täiendavaid uurimusi. Seetõttu tekkiski mõte koostada arhitektuurileksikon, kasutades kõiki meil juba tehtud arhitektuuriajaloolisi uurimusi. Tollane ETUI teadur Kaia Lehari korraldas 1977.a. instituudi saalis väljapaneku uuemate arhitektuurialaste leksikonitüüpi raamatutega tutvumiseks. Siis otsustatigi teha leksikon ja valiti välja eeskujud. Lehari koostas arhitektuuriosakonna tööna ka leksikoni esimese programmi. Märksõnastiku tegid paljud autorid ja toimetajad hiljem iga osa kohta eraldi.

Kiivas suhtumine teiste tehtavasse ja malbus oma töösse või osavõtul tehtavasse on loomulikult väga inimlik. Peaks vältima siiski mälulünki ja konjunktuurset kiivust. Leksikoni "Eesti arhitektuur" on siiski õiglasem nimetada "Monumendiks tegijatele", pidades silmas arhitekte ja ehitajaid läbi sajandite.

"Arhitektuurikroonika" koostajad alates 1986.a.
HELJU SIREL
OLEG KOTŠENOVSKI

8.04.94

Toimetus vabandab tekkinud vea pärast — 1. aprill ilmumiskuupäevana 9. leheküljel. Et eksimine on inimlik, seda näitab ka repliigi nr. 1 (siinavaldatu on teine variant) dateering — 6. 02. 1994.

Vabariiklik akvarellinäitus Tartus

Kuni 14. aprillini oli Tartu Kunstnike Majas avatud Eesti akvarellistide näitus, mis peaks vaatajale andma ülevaate meie akvarellmaali tasemest ning kunstnikest, kes seda tehnikat viljelevad. Peab aga kohe ütlema, et näitusel avanev pilt ei olnud sugugi meeliülendav. Kui ülejäänud kunstivaldkondades näib olevat kätte jõudnud novaatorlike ideede realiseerimise aeg, siis akvarellmaal püsib kindlalt paigal, selle sõna halvemas mõttes. Tundub, et mõne aasta vältel pole sisu ja vormiline uuenemine selles maalitehnikas olnud üldse päevakorras. Kahtlemata ei võimalda puhas akvarellvärvi kasutamine mingeid peadpööritavaid eksperimente, kuid juba aastaid tagasi tehtu taastootmine kunstipublikut vaevalt rahuldab.

Küllalt ebaühtlaselt koostatud näituselt võiks siiski ära märkida mõned autorid, kes oma taiestega üldisel hallil foonil meeldivalt silma hakkavad. Naiskunstnikest oleksid need tartlased **Helle Vahersalu**, kelle kompositsiooni- ja värvitunnetus on alati laitmatu olnud, seda eriti suureformaadilistes õlimaalides. Ka **Tiina Viirelaiu** esteetilis-dekoratiivsed tööd on mõjusad, võib-olla aga rohkem ruumikujunduslike detailidena.

Meeskunstnikest, kes sellel väljapanekul on silmatorkavas vähemuses, tahaks ära märkida noorte autorite loomingut. Oma juba tuttavas groteskses-karikatuurses laadis esineb **Albert Gulk**, kes on end peamiselt eksponeerinud koos Kursi rühma liikmetega. Heal tasemel on ka Eestis võib-olla vähem tuntud noor kunstnik **Rein Ereb**, kelle lakooniliselt abstraktsed monokroomsusele kalduvad taiesed oleks kindlasti väärinud suuremat eksponeerimispinda. Näib, et ebatraditsiooniline lähenemine akvarellitehnikale, pean silmas just kaht viimast autorit, on end igati õigustanud.

Üllatav oli näha **Maria-Kristiina Ulase** töid teiste akvarellistide hulgas. Kas hakkab Eesti akvarellistide pere täienema? Nüüd mõni küsimus **Tiina Viirelaiule**, näituse korraldajale ja kujundajale.

Kuidas hindad selleaastast akvarellivõistlust?

Seekordne näitus on katse taaselustada kunagist akvarellinäituste traditsiooni Tartus, mis vahepeal katkes. Kuid ilmselt on pikem paus ja praegune kunsti seis, mis väikseformaadilist tasapinnalist kunsti eriti ei soosi, avaldanud teatud mõju ka sellele žanrile. Ei saaks küll öelda, et sellelt näituselt puuduks palju nimesid, keda teame akvarelliga suuremal või vähemal määral tegelevat, kuid paraku ei ole märkimisväärselt juurde tulnud uusi arvestatavaid tegijaid. Mis seal salata, suurtel ülevaatenäitustel, kus domineerivad efektsed formaadid ja tormakam värvijõud, on akvarellil kui suhteliselt vaiksema meelelaadiga tehnikal end suhteliselt raske maksma panna. Ometi ei usu ma, et akvarelli võiks igandina tänapäeva kunsti arsenalist maha kanda. Selle väite kinnituseks olgu kas või möödunudsügisene Riia akvarellitriennaal, kus kõrvuti Balti riikide väljapanekuga oli eksponeeritud väga huvitav kollektsioon Lääne-Euroopa nüüdisaegsest akvarellikunstist, mis demonstreeris nii sisuliselt kui vormiliselt sootuks avaramat suhtumist sellesse pikaajaliste traditsioonidega tehnikasse.

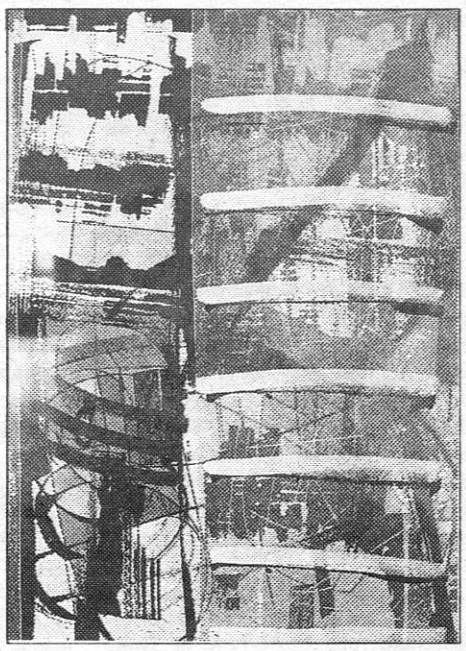

Heal tasemel esines vähemtuntud noor kunstnik Rein Ereb.

Mis puutub praegusesse näitusse Tartu Kunstnike Majas, siis tõepoolest peab möönma, et üldmulje on küllaltki ebaühtlane ja erksamast mõttest kantud elustavad aktsendid kipuvad lahustuma tavalises värvivees. Kuid olgu seekord siis niimoodi, jäägu iga autori südametunnistusele see, mida ta näidata tahab. Akvarellistide ühenduse ettepanekul said eksponeerimisvõimaluse kõik osavõtjad, tingimuseks oli vaid, et guašši, temperat ja pastelli seekord enam akvarelliks ei nimetata.

Iseloomusta veidi lähemalt esinevaid autoreid.

Esinejatest umbes kaks kolmandikku on tallinlased, ülejäänud kolmandik Tartust. Kõige julgemini on materjaliga ümber käinud **Tiiu Pallo-Vaik**, kelle sädeleva värvijõuga maalidest võib lähemal uurimisel avastada tuttavaid struktuure, mis siidpaberisse mähkununa saavad korraga hoopis uue tagamaa. **Malle Leis** oma suvepiltides on jõudnud reaalse ja abstraktse piirimaile, pakkudes välja näituse üldmuljest tugevalt erineva värvikäsitluse. Kui näitusel tervikuna küllalt ühtlaselt domineerib abstraktsioon, milles ehk kõige tundlikumalt mõtestatud lahendusteni on jõudnud **Pille Lehis** ja **Helle Vahersalu**, siis figuratiivses ainevallas on amplituud ühest äärmusest teiseni palju suurem, alates **Inge Kudisiimu** mõtlikust filosoofilise alatooniga "Jäljest" ja lõpetades **Albert Gulgi** intrigeeriva "Lõunase seenega". Loomulikult on esindatud ka maastikumaal, mis näib siiski olevat loovutamas oma traditsioonilist positsiooni akvarellis.

Kas sellistel näitustel on akvarellistidel üldse perspektiivi ja arenguruumi?

Püüdes lühidalt ja kokkuvõtvalt analüüsida sääraste näituste vajalikkust või mittevajalikkust praeguses kunstipildis, arvan, et kunsti piiride avardumine ei tähenda vältimatult nende ahenemist selles vallas, mis tundub olevat justkui piisavalt tuttav ja tavaline, et teda tõugata dekadentliku nokitsemise tasandile. Olles ise nii kohustuslikus korras kui vabatahtlikult umbes tosin vesivärvikarpi tühjaks maalinud, usun, et akvarellil on elujõudu, et püsima jääda, ja veel piisavalt mänguruumi, et õigustada oma olemasolu mitte ainult kribu-krabuga kauplevates kunstipoodides, vaid ka prestiižikates galeriides.

HOLGER RAJAVEE

ERNST KIRS
(1920—1994)

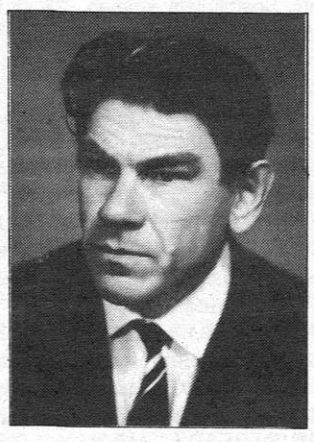

Eesti Kunstnike Liit teatab kurbusega, et 15. aprillil suri skulptor Ernst Kirs. Ta sündis 1920. aastal Kemerovo oblastis (end. Tomski kubermang) väljarändajate perekonnas. 1923. aastal siirdusid vanemad Eestisse, kunstiõpinguid alustas Ernst Kirs Jaan Koorti nim. Riigi Rakenduskunsti Koolis. Sõja ajal oli ta eesti rahvuskorpuses, osaledes lahingutes Velikije Luki all. Õpinguid jätkas ta pärast sõda Tartu Riiklikus Kunstiinstituudis, mille lõpetas 1950. aastal. Ernst Kirs oli Anton Starkopfi andekamaid õpilasi ning läks repressiooniaastatel meistriga kaasa Moskvasse, kus töötas S. Merkurovi ateljees.

Ernst Kirsi loomingus on kesksel kohal graniitskulptuur, milles on talle eesti sõjajärgse skulptuuri ajaloos raske võrdset leida. Seejuures eelistas ta kõik tööd teostada oma kätega. Kirsi skulptuuripärandisse jäävad figuraalsed kompositsioonid, portreed ning dekoratiivskulptuurid parkides ja kalmistutel. Väsimatu töömees on oma töö teinud ja teda jääb meenutama tema looming materjalis, mis on igavene.

EESTI KUNSTNIKE LIIT

Ernst Kirs sängitati Metsakalmistule 19. aprillil 1994.

ETENDUS

ESTONIA TEATER

Esmasp., 2. V kl. 19 **"Can-can"**; kolmap., 4. V kl. 19 **"Sevilla habemeajaja"**; neljap., 5. V kl. 19 **"Luikede järv"**; reedel, 6. V kl. 19 **"Can-can"** (reserveeritud); laup., 7. V kl. 19 **"Luikede järv"** (viimast korda hooajal!).

Maikuu etendused perepiletiga.

Pühap., 8. V kl. 12 **"Pipi Pikksukk"** (viimane etendus!).

ESTONIA TEATRI TALVEAED

Kolmap., 4. V kl. 18.30 **Värvilised unenäod "Macbeth'i" teemale**; neljap., 5. V kl. 18.30 **tähistaeva õhtu**. Esinevad Eesti Astromuusika Ühingu liikmed. Õhtut juhib Urmas Sisask; reedel, 6. V kl. 18.30 **Schumanni ja Brahmsi loomingut**. Laulavad Marika Eensalu ja Mauri Laakso (Soome). Klaveril Ülle Rebane. Luulet loeb Martin Veinmann.

Sissepääs talveaeda 45 min. enne üürituse algust. Pileteid müüakse 7 päeva ette Estonia Teatri kassas, teisipäeviti tund enne üürituse algust talveaias. Piletite ettetellimine tel. 66 63 02.

EESTI DRAAMATEATER

Reedel, 22. IV kl. 19 **"Naiste kool"**, kl. 19 **"Toalahing"** (väikeses saalis); laup., 23. IV kl. 19 **"Mõrtsukas Freddy"**, kl. 19 **"Ämbliknaise suudlus"** (väikeses saalis); pühap., 24. IV kl. 12 **"Piparkoogimehike"**, kl. 19 **"Lavalised segadused"**, kl. 19 **"Suvepäev"** (väikeses saalis); teisip., 26. IV kl. 19 **"Pikk päevatee kaob öösse"**, kl. 19 **"Filosoofipäev"** (väikeses saalis); kolmap., 27. IV kl. 19 **"Ja anna meile varjud"**, kl. 19 **"Filosoofipäev"** (väikeses saalis); neljap., 28. IV kl. 19 **"Lulu"**, kl. 19 **"Ämbliknaise suudlus"** (väikeses saalis); reedel, 29. IV kl. 19 **"Mõrtsukas Freddy"**, kl. 19 **"Gertrud"** (väikeses saalis).

Kassa avatud iga päev kl. 9—19. Info ja piletite tellimine tel. 44 33 78.

EESTI RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Pühap., 24. IV kl. 18 **"Meie läheme "Tšapajevit" vaatama"**; kolmap., 27. IV kl. 19 **"Tüütu"**; neljap., 28. IV kl. 19 **"Angelo, Padua türann"** (lavast. Ingo Normet).

TEATER "VANALINNASTUUDIO"

Reedel, 22. IV kl. 18 **"Prügikast ehk Alguse asi"**; laup., 23. IV kl. 18 **"Kui kass on kodunt ära, siis..."**; esmasp., 25. IV kl. 18 **"Prügikast 2 ehk Põhi paistab"**; teisip., 26. IV kl. 18 **"Saame kokku veebruaris"**.

KÜLALISETENDUSED VALGA KULTUURIMAJAS

Kolmap., 27. IV kl. 19 **"Uus miniister"**; neljap., 28. IV kl. 18 **"Kui kass on kodunt ära, siis..."**; reedel, 29. IV kl. 18 **"Saame kokku veebruaris"**.

EESTI NOORSOOTEATER

Laup., 23. IV kl. 18 **"Tartuffe"**; pühap., 24. IV kl. 18 **"Kes kardab Virginia Woolfi?"**; esmasp., 25. IV kl. 19 **"Maetud laps"**; teisip., 26. IV kl. 19 **"Maetud laps"**; kolmap., 27. IV kl. 17 **"Romeo ja Julia"**; neljap., 28. IV kl. 17 **"Romeo ja Julia"**; reedel, 29. IV kl. 19 **"Valge abielu"**; laup., 30. IV kl. 14 **"Nukkude akadeemia"** (lavakunstikateedri 16. lennu viimane diplomietendus, Toom-Kooli 4).

EESTI RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 23. IV kl. 12 **"Hunt ja seitse kitsetalle"**; pühap., 24. IV kl. 12 **"Ruhv ja lendav hollandlane"**; kolmap., 27. IV kl. 11 **"Sookoll ja sisalik"**; neljap., 28. IV kl. 11 **"Hunt ja seitse kitsetalle"**; reedel, 29. IV kl. 11 **"Põial-Liisi"**, kl. 18 **"Alice imedemaal"**.

VON KRAHLI TEATER

TEATRISAALIS: 5.—9. V **Tadashi Endo** (Jaapan/Saksamaa) *Butoh ma workshop* (info ja registreerimine tel. 44 92 55 — Priit Raud); teisip., 10. ja kolmap., 11. V kl. 19 **Tadashi Endo** (Jaapan/Saksamaa) *Butoh ma* etendus **"Quai Dan"**.

TEATRI BAARIS: reedel, 22. IV kl. 21 **Walking Band** (funk, bossa, latin); kl. 24 **Saxappeal Band** (funk, soul, jazz) 20.-; laup., 23. IV kl. 21 **Untsakad**, kl. 24 **L'dorado EB** (bossanova) 20.-; pühap., 24. IV kl. 13 **perehommik**; esmasp., 25. IV kl. 21 **Öömuusikud** (sving) tasuta; teisip., 26. IV kl. 21 **The Shoe** (jazz, world music,...) 10.-; kolmap., 27. IV kl. 21 **"Sulliwan Unplugged** (unplugged) 10.-; neljap., 28. IV kl. 21 **L'Dorado EB** (bossanova) 10.-; reedel, 29. IV kl. 21 **Can't Hide**, kl. 24 **Nice Try** (unplugged, rock) 20.-; laup., 30. IV õhtul **suur volbrikarneval**. Pidu läbi öö. Compromise Blue, Ultima Thule jt.; pühap., 1. V kl. 21 **Celtic Flame** (iiri muusikat Limerick'ist, lirimaalt) 10.-.

LINNAHALLI KONTSERDISAAL

Neljap., 28. IV kl. 19 **Anne Veski show "Tulede meres"**.

Piletid müügil Linnahalli ja Eesti Kontserdi kassades. Piletite tellimine tel. 60 16 55. Teated tel. 60 18 88.

TEATER "VANEMUINE"

SUURES MAJAS: reedel, 22. IV kl. 18 **"Oliver!"**; laup., 23. IV kl. 18 **"Tähti Lõvi tähtkujust"**; pühap., 24. IV kl. 12 **"Sabajant"**, kl. 18 **"Romeo ja Julia"**; esmasp., 25. IV kl. 18 **"Hulkur Rasmus"**; teisip., 26. IV kl. 11 **"Sabajant"**; neljap., 28. IV kl. 18 **"Pähklipureja"**; reedel, 29. IV kl. 18 **"Pajatsid"**.

VÄIKESES MAJAS: reedel, 22. IV kl. 18 **"Iwona, Burgundia printsess"**; laup., 23. IV kl. 19 **"Kaunimad aastad Su elus"** (ovaalsaalis); pühap., 24. IV kl. 18 **"Me sõidame Torontosse"**; esmasp., 25. IV kl. 18 **"Traviata"**; teisip., 26. IV kl. 18 **"Ideaalne abikaasa"**; kolmap., 27. IV kl. 18 **"Iwona, Burgundia printsess"**; neljap., 28. IV kl. 18 **"Kaunimad aastad Su elus"** (ovaalsaalis); reedel, 29. IV kl. 18 **"Ma olen siin varem olnud"** (Heikki Haravee juubeli tähistamine).

VILJANDI DRAAMATEATER "UGALA"

Pühap., 24. IV kl. 12 **"Itaalia muinasjutud"**, kl. 18 **"Kolmekrooniooper"**; esmasp., 25. IV kl. 13 **"Lugu tulipunasest lillekesest"** (Eesti Draamateatris), kl. 19 **"Kirsiaed"** (Eesti Draamateatris); teisip., 26. IV kl. 19 **"Söögituba"**; kolmap., 27. IV kl. 19 **"Söögituba"**; neljap., 28. IV kl. 19 **"Helisev muusika"**; reedel, 29. IV kl. 19 **"Hiirtest ja inimestest"**.

KONTSERT

"EESTI KONTSERT"

ESTONIA KONTSERDISAAL: laup., 23. IV kl. 15 **Tallinna Noorte Puhkpilliorkestri 25. aastapäeva tähistamise kontsert**. Kaastegev poistekoor "Revalia". Dirigendid: Vello Loogna, Kalev Kütaru, Olev Roosa, Hirvo Surva; pühap., 24. IV kl. 19 **Eesti Muusikaakadeemia ooperistuudio kontsertetendus**. Dirigent Andres Heinapuu. Kavas Puccini "Õde Angelica", Verdi "Falstaff" II pilt. Kaastegev Eesti Muusikaakadeemia sümfooniaorkester; esmasp., 25. IV kl. 19 **Kalle Randalu** (klaver), **Jüri Leiten** (trompet), **Tallinna Kammerorkester**. Kavas Mozart, Rääts, Šostakovitš; kolmap., 27. IV kl. 19 **Eesti Rahvusmeeskoor**. Dirigent Ants Soots. Kavas Brambachi oratoorium "Columbus"; laup., 30. IV kl. 19 **Eesti Filharmoonia Kammerkoor**. Dirigent Tõnu Kaljuste. Kavas Górecki "Miserere", Vajda "Missa Brevis" (esiettekanne), Poulenci "Figure Humaine".

VÄRAVATORNIS: laup., 23. IV kl. 16 **"Hortus Musicus". Biber ja tema aeg.**; laup., 30. IV kl. 16 **"Hortus Musicus". Praetorius.**

NIGULISTE KIRIKUS: pühap., 24. IV kl. 11.30 **Kristiina Hoidre** (orel). Kavas Frescobaldi, Trabaci, Gabrieli, Walther, Bach, Alain.

MUSTPEADE MAJA VALGES SAALIS: teisip., 26. IV kl. 19 **"Klavertramp"** (Rootsi). Jan Wallgren, Elise Einarsdotter, Bengt Forsberg. Kolme kõrgklassi pianisti värvikas *show* improvisatsioonidega.

RAEKOJA SAALIS: reedel, 29. IV kl. 19 **Juubeliõhtu Harry Oldi ja eesti muusikaga**. Oldi, Kreegi, Tubina ja Tormise loomingut esitavad Leili Tammel, Urmas Vulp, Ervin Kärvet, Peep Lassmann, Virgo Veldi, Vardo Rumessen, Nata-Ly Sakkos ja Tallinna Kammerkoor. Dirigent Andres Heinapuu.

Laup., 23. IV kl. 19 RAKVERE TEATRIS, pühap., 24. IV kl. 19.30 TARTU ÜLIKOOLI AULAS, esmasp., 25. IV kl. 19 ESTONIA KONTSERDISAALIS **Kalle Randalu** (klaver), **Jüri Leiten** (trompet) ja **Tallinna Kammerorkester**. Kavas Mozart, Rääts, Šostakovitš.

Kolmap., 27. IV kl. 18 TARTU H. ELLERI MUUSIKAKOOLIS, neljap., 28. IV kl. 18 RAKVERE MUUSIKAKOOLIS **"Klavertramp"** (Rootsi). Jan Wallgren, Elise Einarsdotter, Bengt Forsberg. Kolme kõrgklassi pianisti värvikas *show* improvisatsioonidega.

EESTI MUUSIKAAKADEEMIA

MATKAMAJAS: 22. IV kl. 17 esineb **Siim Selis** (klaver) ja **Mait Meibaum** (klaver). Kavas Liszt, Schubert, Bach, Beethoven, Vähi, Berg.

ESTONIA KONTSERDISAALIS: 24. IV kl. 19 **ooperistuudio ja sümfooniaorkestri kontsert-etendus**. Dirigent Andres Heinapuu. Kavas Puccini "Õde Angelica", Verdi avamäng oop. "Saatuse jõud", Verdi oop. "Falstaff" II pilt.

VÄRAVATORNIS: 25. IV kl. 19 esineb **Heili Saard**, magistrand (barokkflööt). Kavas Bellinzani, Haydn, Barre, Benda, Bach.

AJALOOMUUSEUMI SAALIS: 26. IV kl. 17 esineb **Lande Kits** magistrand (flööt). Klaveril Pille Taniloo. Kavas Hindemith, Reinecke, Copland, Tubin.

MATKAMAJAS: 26. IV kl. 19 esinevad van. õp. **Enn Seep** ja **Mati Mikalai**. Kavas Liszt, Chopin, Rahmaninov, Kapp, Beethoven.

MUSTPEADE MAJA VALGES SAALIS: 28. IV kl. 17 esinevad **Jana Peäske** magistrand (klaver) ja **Mihkel Peäske** (flööt. Kavas Prokofjev, Denissov, Jolivet, Bach.

AJALOOMUUSEUMI SAALIS: 28. IV kl. 17 esineb **Olga Voronova** (viiul). Klaveril Thea Nestor. Kavas Bach, Beethoven, Paganini, Ravel.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

MATKAMAJAS: laup., 23. IV kl. 15 esinevad **Tiiu Ranna** ansambliklassi õpilased. Kaastegev Moonika Sutt (laul).

EESTI AJALOOMUUSEUMIS: laup., 23. IV kl. 16 esinevad **Eve Paju** ja **Mai Katsuba** klaverieriala õpilased.

OLAVI SAALIS: pühap., 24. IV kl. 14 esinevad **Harald Aasa** ja **Niina Murdvee** viiulieriala õpilased.

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS: pühap., 24. IV kl. 16 esinevad **Kirti-Kai Loorand** (viiul) ja tema õpilased.

■ LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata **püsiekspositsioon "Tallinn 1700—1918", näitus "Joonistuskunsti visioonid ja stiihiad" ja näitus "Johan Laidoner 110"**.

■ RAEKOJA KUNSTIKELDRIS **Katri Kiige maalid. Üllatus.** Avatud T—L kl. 11—17.

■ RAEVANGLAS (Raekoja tn. 4/6) **fotonäitus "Täiesti rõivastatud naine" (1860—1940)**. Avatud N—T kl. 10.30—17.30.

■ RAEVANGLA FOTOKELDRIS "LEE" (Raekoja tn. 4/6) **Lauri Dammert** (Taani).

■ EESTI TA AJALOO INSTITUUDI ARHEOLOOGIAMUUSEUMIS (Rüütli tn. 10) näitus **"Eesti muinasaeg"**. Avatud N ja R kl. 12—16 ekskursioonidele, ettetellimine tel. 44 48 05.

■ TA RAAMATUKOGUS (Rävala pst. 9) näitus **"Eesti TA teadlaste välismaal ilmunud publikatsioone 1993"**.

■ LOODUSMUUSEUMIS (Lai tn. 29) näitus **"Taimedega värvimine"**. Avatud K—P kl. 10—17.30.

■ MEREMUUSEUMIS (Pikk tn. 70) näitus **"Sadamalinn Tartu"** (maalid EKM-i ja TKM-i kogudest).

■ KIEK IN DE KÖKIS (Komandandi tee 2) **Tartu rahvusvaheline fotonäitus NF'94** ning **Pille Kängsepa, Mall Metsa, Katrin Sasi ja Jane Rannametsa nahkehistööd** (ostuvõimalus). Avatud T—R kl. 12—17.30, L ja P kl. 12—16.30.

■ TALLINNA LINNAARHIIVIS (Tolli tn. 6) **näitus "Märtsipommitamine"** (arhiividokumente ja -fotosid). Avatud E—R kl. 11—16.

■ TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) **püsinäitus muuseumi pillikogust**. Avatud K—P kl. 10—18.

■ "KULLO" LASTEGALERIIS (Kuninga tn. 6) **Mustamäe Laste Loomingu Maja õpilastööd.** Avatud K—E kl. 11—17.

■ DOMINIIKLASTE KLOOSTRIS (Vene tn. 16) **keskaegse raidkunsti näitus**. Avatud eelregistreerimisega tel. 44 46 06.

■ EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Tartu, Veski tn. 32) näitus **"SETO MAA, RAHVAS, KULTUUR"** (koostanud Merike Toomas). Avatud K—P kl. 11—18.

■ MAARJAMÄE LOSSIS (Pirita tee 56) **ERM-i näitus "Kaukaasia eestlased" ja näitus "Eesti Pank 75"**.

■ ILLEGAARDIS (Tartu, Ülikooli tn. 5) fotonäitus **"American West"**. Avatud E—L kl. 11—18.

■ EESTI KUNSTIMUUSEUMI JÕHVI FILIAALIS (Jõhvi Kultuurikeskuses) **Ida-Virumaa kunstnike kevadnäitus ja FK "Viru" fotoväljapanek "Virulane tantsib"**.

■ NARVA KUNSTIGALERIIS (Kommunaari tee 2) näitus **Lavretsovide muuseumi kogudest, Rutt Tulvingu** (Kanada) **graafika** ja näitus **"Visiit"** (Rootsi tekstiil), **Aleksandr Morejevi maalid** ning **Narva kunstnike tööd** (fondinäitused).

■ NARVA LINNUSES **püsiekspositsioon "Narva ajalugu"**, näitused **"Möödunud aja romantika", "Meremehe mälestused", Vitali Kuznetsovi maalid, Peeter Puide fotonäitus "Eestimaalasi 1988—93" ja fotonäitus "Raimond Valgre"**.

■ "CHAPLINI" KUNSTIKESKUSES (Pärnus) näitused **"Eesti põimevaip", "Elo Järve paramaailm", "Malle Antsoni vaibad", "Tiina Lõhmuse keraamika** ja **Ludmilla Swarzevska minitekstiil"**. Avatud iga päev kl. 10—18.

■ KIVIÕLI KUNSTIDE KOOLIS (Vabaduse tn. 6) **Aira ja Mati Rautso joonistuste näitus.**

SAAREMAA MUUSEUMIS (Kuressaare linnuses) **ERM-i fotonäitus "Tuhande sammuga...", Anne Behrndti maalid** ja näitus **"Ajaleht "Meie Maa" 75"**. Avatud K—P kl. 11—17.30

■ KOHVIKUS "SAMAARIA" (Lai tn. 34/Vaimu tn. 3) **Imme Viidalepa** (Tartu) **söövitused**. Avatud E—R kl. 11-17.

■ TALLINNA BOTAANIKAAIA (Kloostrimetsa tee 52) kasvuhooned ja K. Pätsi muuseum ekskursioonidele lahti T, K, N, L. Vajalik eelregistreerimine tel. 23 90 03 kl. 10—15. (Bussid 34, 38.)

■ EESTI VABAÕHUMUUSEUMI territoorium on avatud iga päev (v.a. esmaspäev) kl. 10—15. Ekskursioonid tel. 55 91 76. Buss nr. 21.

■ TALLINNA LOOMAAED (Veskimetsas) avatud iga päev kl. 9—17. (Trollid 6, 7 ja 8.)

E E S T I K U N S T I M U U S E U M

EESTI KUNSTIMUUSEUMIS
RÜÜTELKONNA HOONES (Kiriku plats 1)
näitus **"Eesti Kunstimuuseumi uue hoone võistlusprojektid"**.
Avatud K—E kl. 11—18. Restoran "Juta" avatud iga päev kl. 11—18.
TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17)
näitus "Urmas Orgusaar — 25 aastat loomingut" kuni 24. IV ja **eesti tarbekunsti püsiekspositsioon.** Avatud K—P kl. 11—18.
KR. RAUA MAJAMUUSEUMIS (Nõmmel, Raua tn. 8)
Juta Vahtramäe ehted ja püsiekspositsioon Kristjan Raua loomingust.
Avatud K—P kl. 11-18.
NIGULISTE MUUSEUMIS (Niguliste tn. 13) **"Vana kunst"**.
Avatud K kl. 14—18 ja N—P kl. 11—18.
ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3)
näitus **"Aleksander Krims ja Roman Haavamägi"** ja **püsiekspositsioon Adamson-Ericu loomingust.** Avatud K—P kl. 11—18.
Tasuta külastuspäev iga kuu viimane reede.

RAHVUSRAAMATUKOGU NÄITUSED
Tallinn, EE0100 Tõnismägi 2

kuni 31 IV **Ungari raamatunäitus** (7. korruse lugemissaalis);
22. IV—20. V **Jüri Keremi karikatuurid** (5. korruse trepigaleriis);
21. IV—21. V **P. Ulas** (6. korruse trepigaleriis);
21. IV—21. V **P. Ulase eksliibrised, originaalillustratsioonid** (8. korruse näitusesalis);
25. IV—7. V **Stuudio 22** (3. korruse peanäitusesaalis);
26. IV—28. IV **Balti lasteraamatute päevad ja raamatute väljapanek** (konverentsisaali fuajees).

PROJEKT

Eesti kultuuripoliitika kontseptsioon

SISUKORD

I. KULTUURIPOLIITIKA KUJUNDAMISE ÜLDISED KÜSIMUSED

1. Sissejuhatus
1.1. Kultuuripoliitika olemus ja sisu
1.2. Kultuuripoliitika eesmärgid
2. Finantseerimine
2.1. Avaliku sektori vastutus
2.2. Erasektori koht kultuuri finantseerimises
2.3. Finantseerimise põhimõtted ja vormid avalikus sektoris
2.4. Fondid
3. Kultuuriehitused
4. Haldusreform

II. KULTUURIVALDKONDADE ARENGUSUUNAD JA MEETMED

5. Rahvakultuur ja folkloor
6. Filmitootmine
7. Teater
8. Muusika
9. Kunst
10. Muuseumid
11. Muinsuskaitse
12. Raamatukogud
13. Kirjastamine
14. Autoriõigus
15. Ringhääling
16. Filmilevi
17. Loomeühendused

KULTUURIPOLIITIKA KONTSEPTSIOONIST

Tsivilisatsiooni lahutamatu osana on kultuur sõltuv ühiskondlikest tingimustest ja võimalustest. Kuna normaalne areng on oma põhiloomult valdavalt evolutsiooniline, kujunevad ühiskondlike olude muutudes ka kultuuris välja uued, teisenenud tingimusi ja vajadusi arvestavad ning neist lähtuvad eesmärgid, nagu ka teed ja vahendid nende saavutamiseks.

Stabiilses ühiskonnas, kus toimib pika aja jooksul kujunenud poliitiline süsteem, täpsustatakse kultuuripoliitikat pidevalt ning seetõttu pole ilmselt vajadus tervikliku, selgelt formuleeritud kultuuripoliitika arengukava järele eriti suur. Viimaste aastate ühiskondlikud muudatused on kogu olukorra Eestis kardinaalselt ümber kujundanud. Sellest tingituna on tekkinud tuntavaid mittevastavusi elualade vahel. Vana, sageli juba mitteeksisteerivate institutsioonide poolt kehtestatud korraldus ei vasta tänapäeva vajadustele ega võimalda muutunud tingimustes saavutada ülesannete lahendamisel soovitud tulemust. Ka kultuuri toimimise ja arenguga seonduv on vaja kompleksselt ümbermõtestada. Ilmselt on vajadus tervikliku, süsteemse, nähtuste ja protsesside sisemist loogikat ja omavahelisi seoseid arvestava kultuuripoliitilise kontseptsiooni järele kõige suurem just üleminekuajajärgul, mil tuleb kujundada uutele oludele vastav efektiivne, kogu ühiskonda hõlmav kultuurikorraldus. Suure osa käesoleva dokumendi mahust moodustab erinevate kultuurivaldkondade hetkeseisu fikseering, kuid olulisem on tulevikuarengu kavandamine. Sellisest lähenemisest tingituna on püütud visandada nii üldisem tulevikustrateegia kui loetleda konkreetsed sammud lähemaks kolmeks aastaks. Tegemist on püüdega sõnastada teatud ühiskondlik kokkulepe kultuuris püstitatavate eesmärkide ja nende saavutamise teede ning vahendite kohta, aktsepteeritav üldine tegevusprogramm, et pärast iga poliitiliste jõudude vahekorra muutust poleks vaja hakata nullist uusi suundumusi kujundama. Loomulikult saab see kontseptsioon fikseerida vaid teatud üldised põhimõtted ja suundumused. Tegemist ei ole direktiivi, kanoniseeritud normdokumendi, dogmaga. Pigem peab kultuurikontseptsioonist kujunema elu arenguga kaasaskäiv, muutuv ja teisenev, ent sellest hoolimata terviklik ja süsteemiloov kultuurikäsitlus konkreetses ühiskonnas.

KULTUURIPOLIITIKA OLEMUSEST JA SISUST

Kultuuripoliitika on osa kogu poliitikast, tema konkreetne panus seisneb demokraatia püsimiseks hädavajaliku vaba ja vaimselt erksa õhkkonna kujundamises ühiskonnas. Kultuuripoliitika tähendab eelkõige ühiskonna püüdu mõjutada kultuurielu ja tegevust, lahendamaks ühiskondlikult aktsepteeritud eesmärkidest tulenevaid ülesandeid. See eeldab institutsionaliseeritud tegevust kultuurielu korraldamisel, juhtimisel ja arengu suunamisel. Rahvusriigi kultuuripoliitika põhisisuks on võimaluste kujundamine inimeste aktiivsuse suundumiseks rahvuse jaoks oluliste eesmärkide saavutamisele. Kultuuripoliitika peab tagama loovisikute ja kultuuritöötajate kindluse kultuuri püsiva ja väärtustatud ühiskondliku seisundi ja kestmise suhtes, samas ka terve ja korrektse konkurentsi valdkondade sees. Igaühel tuleb teadvustada, et ta peab hoidma end tasemel ja õigustama tegudega oma kohta kultuuris. Küsimus on, kas armastatakse kunsti või iseennast kunstis. Kuna kultuuriprotsess toimub ja areneb suurel määral iseregulatsiooni teel, saab kultuuripoliitika seda arengut vaid osaliselt mõjutada eelkõige soodsate tingimuste loomise kaudu loomuliku arengu tagamiseks. Kultuuripoliitika kontseptsiooni koostamine ja arutelu tähendab kujunenud olukorra, olemasoleva institutsioonide võrgu ning toimivate juhtimis- ja finantseerimispõhimõtete analüüsi ja hindamist; sellest lähtuvalt perspektiivide selgitamist ja arengustrateegiate kavandamist, konkreetsete teede ja vahendite otsimist kavandatavate muudatuste teostamiseks. Kultuuripoliitika kontseptsioon peab andma põhimõttelise vastuse kolmele suurele küsimuste grupile: 1) millised on kultuuri eesmärgid, s.t. milline on kultuuri roll ühiskonnas; milleks ühiskond kultuuri vajab; 2) kuidas peab kultuur arenema, milliste meetmetega on võimalik lahendada ülesandeid, mis on suunatud aktsepteeritud eesmärkide saavutamisele (eeldab ka võimet prognoosida kavandatud sammude tulemuslikkust, vajadust analüüsida saavutatud tulemusi). Kindlasti tuleb seejuures arvestada arengu invariantsusega võimalusega, et õiged võivad olla mitmed, üksteisest vägagi oluliselt erinevad lahendused; 3) kuidas ja milliseid vahendeid kasutatakse eesmärkide saavutamiseks; kuna kõigel on hind, tuleb paratamatult prognoosida, kui palju läheb maksma üks või teine arengutee (kindlasti on vaja võrrelda ka erinevate lahenduste efektiivsust), otsida ja leida finantseerimisallikaid, luues selleks ka vajalikke tingimusi.

KULTUURIPOLIITIKA EESMÄRGID

Kultuur täidab ühiskonna arengus erilist rolli, rahvuse eksistentsi ja arengu lahutamatu komponendina on ta sisuliselt selle arengu vältimatu eeltingimus. Tänapäeval on kultuur kujunenud ka oluliseks rahvamajandusharuks — arenenud riikides on selles sfääris hõivatud märkimisväärne osa töövõimelisest elanikkonnast (näiteks 1980-ndate aastate lõpul Saksamaal pea 700 tuhat inimest, Suurbritannias 2,1% töötajatest), kultuuris luuakse arvestatav osa ühiskonnas tarbitavate teenuste ja kaupade kogumahust (Suurbritannias näiteks 2,5%). Üha rohkem rõhutatakse kultuuri muutumist otseselt majanduskasvu mõjutavaks faktoriks — kultuuri suunatavate investeeringute tulemuseks on üldine arengutaseme tõus koos sellest tuleneva töövil jakuse kasvuga. Paljude riikide kogemus on tõestanud kultuuri olulist rolli sotsiaalses arengus, eelkõige piirkonna imidži parandamisel ja elukvaliteedi tõstmisel. Kvalifitseeritud tööjõu juurdetõmbamise kaudu võimaldavad kultuuriinvesteeringud stimuleerida paikkondade üldist arengut. Ülalöeldut arvestades võib kultuuripoliitika kesksed eesmärgid sõnastada järgmiselt:

- rahvusliku identiteedi alalhoidmine, tugevdamine ja arendamine;
- loovuse arendamine, loometegvuse soodustamine ;
- võimaluste loomine kultuuriliseks eneseteostuseks;
- humanistlike väärtushinnangute kujundamine, levitamine ja kinnistamine ühiskonnas;
- kultuuripärandi säilitamine;
- rahvusvähemuste kultuurielu ja tegevuse toetamine;
- kultuuri muutmine n.-ö. tootlikuks jõuks;
- Eesti tutvustamine ja teadvustamine maailmas rahvuskultuuri abil.

FINANTSEERIMINE

Kuigi Eesti võimalusi kultuuri finantseerimisel ei saa võrrelda arenenud riikide absoluutarvudega (näit. moodustas 1993.a. Soomes riiklik toetus kultuurile ca 75% Eesti Vabariigi sama aasta riigieelarve kogumahust), on oluline kultuuri finantseerimise üldlevinud põhimõtete rakendamine ja kultuuripoliitiliste süsteemide võrreldavus. Eelkõige on vaja tagada kultuuri areng ja sõltumatus finantseerimisallikate, nii avalike kui eravahendite paljususe, nende kombineeritud kooskasutamise kaudu.

Vaieldamatult peab avalik sektor täitma teatud kindlaid kultuurifunktsioone ning finantseerima nende teostamist. Avalikule sektorile lisanduvad nii kultuurietteevõtlus kui erasektori toetus.

AVALIKU SEKTORI VASTUTUS

Avalikul sektoril — riigil ja omavalitsustel — lasub **kohustus** tagada kultuuri stabiilne eksisteerimine ja areng, mis tuleneb kultuuri erilisest tähendusest ja asendist ühiskonnas. Seetõttu ongi Euroopa riikides kultuuri ülalpidajaks valdavalt otseselt maksumaksja, s.t. finantseerimine toimub eri tasandite võimuorganite eelarvest. (Nii ületasid kümnendivahetusel Suurbritannias ühiskondlikud kulutused kultuuri erafinantseerimise mahu ligi 7 korda, Rootsis moodustasid kultuurikulud eelarvete kogumahust 2,5%, s.h. 3 mlrd.kr. riigieelarvest ning 8 mlrd.kr. omavalitsuselt, millele mitmesugustest fondidest lisandus üle 30 miljoni kr.).

Kultuuri finantseerimise üldlevinud allikateks avalikus sektoris on

- riigieelarve,
- kohalik eelarve,
- eelarvevälised sihtfondid,
- isetasuvus (ettevõtlus) — valdavalt kommertsliku suunitlusega.

Avaliku sektori vaieldamatuks kohustuseks on:

1) ülal pidada kultuuri säilimiseks, toimimiseks ja arenguks vajalikke institutsioone;

2) toetada olulisemate kultuuriürituste korraldamist, eelkõige süvakultuuri vallas;

3) loovisikutele vajalike tingimuste tagamine aladel, kus kommertsedu (loomingu tulemuse müügiedu) on võimatu või vähetõenäoline.

Kindlasti tuleb Eestis otsustada, kas on võimalik ja vajalik kõigi seni riigieelarvest finantseeritud kultuuriasutuste jätkuv ülalpidamine otseselt maksumaksjate arvel. Ilmselt on otstarbekam toetada teatud kindlat tegevust, s.t. osaliselt finantseerida üldiselt aktsepteeritud, ühiskonnas saavutatud kokkuleppega vajalikuks peetava eesmärgi saavutamist. Seega on tegemist mitte finantseerimismahu vähendamisega, vaid avaliku sektori toetuse konkretiseerimisega, selle täpsema sihitusega ja vormi muutusega.

Selleks tuleb õigusaktides korrektselt sätestada finantseerimispõhimõtted ja -normatiivid. Ellu tuleb viia põhimõte, et kultuuri riiklik finantseerimine toimub ühest allikast: see tagab parema ülevaate raha kasutamise otstarbekusest ja efektiivsusest.

Eesmärgiks peab olema perspektiivne finantseerimine — nii on näiteks Suurbritannias kasutusel 3-aastased finantseerimisprogrammid. Analoogilised programmid annavad ka meil suurema kindluse kõigile eelarvetest finantseeritud kultuuriasutustele tegevuse planeerimisel, samuti võimaldab riigi konkreetne garantii hõlpsamalt kaasata eratoetajaid.

Oluline on välja töötada ja kasutusele võtta riiklike kultuurisubsiidiumide jaotamise mudel, milles otsuste langetamisel osalevad autoriteetsed ekspertide nõukogud: paljudes riikides laialdaselt kasutatava nn. käepikenduse põhimõtte realiseerimine võimaldab kaasata otsustamise protseduuri avalikkuse esindajaid ning selle kaudu saavutada laiem kontroll maksumaksjate raha kasutamise üle, saavutada suurem või väiksem sõltumatus valitsevast võimust, lähtuda kultuuri finantseerimise vajaduste rahuldamisel eelkõige valdkonnasisestest asjaoludest, välistades otsustamise kõrvaliste eelistuste alusel, langetada suhteliselt kompetentsemaid otsuseid.

ERASEKTORI KOHT KULTUURI FINANTSEERIMISES

Kuigi avalik sektor kannab kultuuri arengu eest põhivastutust, ei suuda isegi kõige arenenumad riigid kogu kultuurielu finantseerida. Erasektor võib ja saab nende funktsioonide täitmist toetada ja täiendada, kuid ülal pidama hakkab ta ikkagi vaid neid asutusi, mis annavad otsest ja selget tulu, kuigi see ei pruugi alati olla rahaliselt väljendatav.

Erakapitali osatähtsuse kiire ja tunduv kasv paljudes riikides on otseselt seotud kultuurikorralduse detsentraliseerimise ja demokratiseerimisega. Nende põhimõtete realiseerimist on alustatud ka Eesti kultuuripoliitikas.

Erasektori osa kultuuri finantseerimisel erineb riigiti tunduvalt ja sõltub paljudest

(Järgneb 18. lk.)

faktoritest: maksusüsteemist, traditsioonidest jpm. (Ajaloolise arengu eripärast tingituna on erasektori osa väga suur teatavasti USA-s. Üksikutel aastatel on erasektori osakaal seal ulatunud isegi kolme neljandikuni kultuurikulude kogumahust. 1991.a. eraldati seal kultuurile 0,1% riigieelarvest - 1 miljard dollarit, mõni aasta varem kogunes aga eraannetustest 104 mlrd. USD, s.h. 7 miljardit kunstile; nii ongi 4/5 avalikest kunstikogudest tekkinud annetuste tulemusel). USA-s kannavad paljude kultuuriasutuste või -kollektiivide ülalpidamiskulud rohkearvulised fondid, kuhu raha laekub erasektorist.

Üldiselt kaldub erasektor asutuste toetamisele eelistama konkreetsete projektide (ürituste, ettevõtmiste jne.) finantseerimist, pidades sageli oluliseks avaliku sektori suhtumist: riigi või omavalitsuse osalemine ürituse või projekti finantseerimisel näitab kõige otsesemalt ürituse ühiskondlikku aktsepteeritavust ning see lisab autoriteeti ka eratoetajatele.

Otstarbekas on funktsioonide jaotamine erinevate sektorite vahel. Kuigi paljudes riikides käsitletakse kultuuri erafinantseerimist üha rohkem "vältimatu pahena", on pankade, korporatsioonide ja fondide kaasamiseks kultuuri subsideerimisse loodud spetsiaalsed organisatsioonid.

Erafinantseerimine toimub maailmapraktikas järgmistes põhilistes vormides:

- kommertsfinantseerimine, mis on suunatud otsese või kaudse (näiteks reklaamist) tulu saamisele;
- sponsorlus kui kaudne reklaam, s.t. tutvustatakse mitte konkreetset toodet, vaid firma nime või kaubamärki ja selle läbi ka prestiiži tõstmine;
- heategevus (annetused ja metseenlus) — eelkõige toetaja isikliku või korporatiivse reputatsiooni tõstmiseks ühiskonnas, kuigi samas ei saa välistada omakasupüüdmatut toetust kõrgetele vaimsetele eesmärkidele ja kultuurilistele väärtustele.(Sageli on heategevus oma olemuselt üks kaudse reklaami liikidest.)

Kultuuri finantseerimisel on sponsorluse vaieldamatuteks plussideks:

- kiire ja paindlik reageerimine ühiskonna vajadustele ja elanike huvidele;
- võimalus projektide kaudu toetada uut, eksperimenteerivat alget kultuuris, suhteliselt suurem riskivalmidus;
- vabadus klišeedest ja dogmatismist;
- toetatakse eelkõige seda, millel on eeldus silma paista või mille vastu on ühiskonnas kõrgendatud huvi;
- finantseerijale jääb võimalus ise otsustada oma raha kasutamise üle kultuuris;
- tulemusekesksus.

Samas pole sponsorluski vaba puudustest:

- võimalik dubleerimine (koordineerimatus) kultuuripoliitika teostamisel on suhteliselt väike pahe;
- kuigi absoluutväärtuses võivad sponsorsummad olla suhteli-selt suured, on sponsorluse osakaal kultuuri finantseerimises tervikuna siiski üsna väike — Euroopa paljude riikide kogemus kinnitab, et see moodustab 2-5% avalike kultuurikulutuste kogumahust;
- kuna kõige paremini "müüb" end atraktiivsus ja hasart, orienteerub sponsorlus kogu maailmas eelkõige spordile kui väga suure auditooriumiga meeliköitvale vaatemängule, kultuuris aga tippkultuurile ja suurtele riskivabadele prestiižikatele üritustele, mille puhul on tagatud kõrge kvaliteet, kuid mis vajaksid võib-olla suhteliselt vähem toetust kui uusi trende rajavad nähtused;
- etteplaneerimatus ja äärmine ebastabiilsus — toetus võib lõppeda sõna otseses mõttes päevapealt, samuti suurendab lootus sponsorite toele oluliselt kogu ettevõtmise riskimäära;
- kindlasti peab toetatav vältima sattumist liigsesse sõltuvusse sponsorist (lisaks eelmises punktis märgitud ohule pole vähemtähtis subjektiivse otsustamisega seonduv — sponsor ei ole kohustatud käsitlema kultuuri arengut tervikuna ja sageli puuduvad tal seleks vajalikud teadmised);
- omalaadne võistlus sponsorite toetuse pärast toimub kõikjal, ent edukate, sponsorlusega tegelevate firmade nappusest tingituna võib Eestis kujunenud olukorda nimetada omamoodi võidujooksuks.

Arvestades tõsiasja, et poolsajandi jooksul püüdis valitsenud režiim kõigiti hävitada inimeste iga tõsisemat algatust, on selle tulemusena heategevuse (metseenluse) traditsioonidesse jäänud suur lünk. Sisuliselt meie ühiskond alles taasteadvustab endale heategevust ning teeb esimesi samme selle praktilisel korraldamisel. Takistusteks on eelkõige tänane majanduslik seis ning asjaolu, et heategevust on meil viimastel aastatel seostatud valdavalt konkreetsete inimeste või sotsiaalsete rühmade personifitseeritud abistamisega. Oleks lühinägelik ja vastutustundetu püüda veeretada avaliku sektori kohustusi kultuuri finantseerimisel sponsorite kaela. Vaba tahte avaldustena saavad sponsorlus ja heategevus vaid **täiendada**, mitte aga **asendada** eelarvelist finantseerimist.

Sponsorlus on meil paratamatult alles tegemas esimesi samme, tema kosumine nõuab aega ja üksikud suuremat tähelepanu pälvinud aktsioonid ei mõjuta eriti üldist tegelikku olukorda - 1993.a. võimaldas tulumaksuseadus ettevõtetel annetada maksuvabalt kuni 15% maksustatavast aastatulust, reaalselt kasutasid Eestis tegutsevad firmad sellest sponsorluseks keskmiselt vaid 3%. Kindlasti sõltub sponsorluse ulatus ja määr ka majanduse üldisest olukorrast, ent arvestada tuleb sellegagi, et seni on sponsorluseks sageli nimetatud heategevust. Kindlasti tahavad aga sponsorid juba lähitulevikus oma raha paigutamise eest saada konkreetset, nende endi jaoks olulist ja kasulikku tulemust.

Sätestada tuleb annetuste kasutamise põhimõtted ja see, millistel kasutamistingimustel need kuuluvad maksustamisele, vältimaks näiteks P.Salmi kirjandusauhinnaga kaasnenud arusaamatuste kordumist. Uues tulumaksuseaduses on olemasolevat kogemust arvestatud ning selline süsteem fikseeritud. Annetamist ja sponsorlust soodustaks kindlasti see, kui seadustes sätestatud eesmärkidel annetatud summad kuuluksid annetaja maksustatavast tulust mahaarvamisele sooduskoefitsendiga (näiteks 1,5).

KULTUURI FINANTSEERIMISE PÕHIMÕTTED JA VORMID AVALIKUS SEKTORIS

On vaja kujundada optimaalne seostatud süsteem, mis võimaldaks efektiivselt kasutada vahendeid aktsepteeritud eesmärkide saavutamisele kaasa aitamiseks.

Eelkõige peavad nii riik kui omavalitsused otsustama:

- milliste eesmärkide saavutamist peavad nad vajalikuks toetada ning millistes vormides nad saavad seda kõige otstarbekamalt teha;
- milliseid kultuuriasutusi ja -institutsioone nad ülal peavad.

Kultuuriasutuste tegevuse korraldamisel on vaja valdavalt üle minna tulemusjuhtimisele, s.t. institutsioonide ülalpidamine tuleb asendada tegevuse ja planeeritud tulemuste saavutamise toetamisega, teatud aktsepteeritud eesmärgini jõudmise finantsilise toetamisega. Selleks määratletakse prioriteetsed sihid (kuivõrd kultuuris prioriteetidest üldse rääkida saab), mille alusel töötatakse välja riiklikud toetusprogrammid. Kultuuriasutuste finantseerimisel on hädavajalik loobuda senisest meetodist, mis lähtus saavutatud finantseerimistasemest, ja asendada see kindlate tulemuste saavutamiseks vajalike kulutuste stabiilsete normatiividega.

Ülalmainitud riiklik finantseerimissüsteem peab sisaldama vähemalt järgmisi põhilisi elemente:

1. ASUTUSTE FINANTSEERIMINE.

A. Täielik ülalpidamine riiklikele asutustele (näit. teatrid, muuseumid, raamatukogud jt.): riik tagab katte kõigile põhitegevuseks vajalikele kuluartiklitele. See eeldab muidugi asutuse põhitegevuse mahu eelnevat fikseerimist ning stabiilsete finantseerimispõhimõtete ja -normide väljatöötamist, samuti tõenäoliselt sellesse rühma kuuluvate asutuste arvu vähenemist.

B. Osaline ülalpidamine munitsipaalasutustele: riik tagab seaduste ja omavalitsustega sõlmitud kokkulepete alusel kindla osa põhitegevusega seotud kulude katmise. Selliste skeemide rakendamisel on tavaks lähtuda põhimõttest, et riik ei võta endale suuremaid kohustusi kui omavalitsus (1925.a. avalike raamatukogude seadus nägi ette riigitoetuse vähemalt summas, mille eelnenud aastal oli raamatukogu tegevuseks eraldanud omavalitsus). Praegustes tingimustes võib esimeseks sellesuunaliseks eksperimendiks (ja kindlasti omalaadseks vaheetapiks munitsipaliseerimisprotsessis) pidada Noorsooteatri finantseerimist, mille palgafondi 1994.a. tagab riik, kõik muud kulud kaetakse aga Tallinna eelarvest.

C. Tegevustoetused mitteriiklikele, s.h. eraõiguslikele kultuuriasutustele või -institutsioonidele: fikseeritud kriteeriumide (näit. eelmise aasta tegevustulemuste) alusel makstavad sihtotstarbelised toetused eraasutustele, mis pidevalt täidavad ühiskonna jaoks olulist kultuurifunktsiooni: teatrid, muuseumid, galeriid, kontsertide korraldajad jt.

2. TULEMUSTOETUSED.

Osaline otsene finantstugi konkreetsete tulemuste saavutamiseks kultuuriettevõtluse aladel (näit. filmitootmine ja -levitamine, raamatute kirjastamine, muusika salvestamine ja kirjastamine jne.). Toetust võivad taotleda kõik neis valdkondades tegutsevad ettevõtted omandivormist sõltumata, jaotuskriteeriumideks on eelkõige projekti kunstiline väärtus ning majanduslik põhjendatus. Kasutada saab ka toetamise kaudseid vorme, nii võib riik garanteerida näiteks raamatu või heliplaadi teatud tiraaži ostmise koolidele, raamatukogudele, kultuurikeskustele vms.

3. ÜRITUSTE TOETUSED.

Otsene rahaline toetus riigi mastaabis tähtsate kultuuriürituste korraldamise kulude (näit. kunstinäituste, mitmesuguste festivalide, ülevaatuste ja võistluste jne.) osaliseks korvamiseks. Eriti lähiaastatel on oluline riiklikult toetada maakondades toimuvaid regionaalseid kultuuriüritusi, kuna omavalitsuste võimalused (kahjuks mõnigi kord ka tahe) osaleda maakonna ürituste finantseerimisel on üsna kasinad. Erilist tähelepanu ja toetust vajavad kindlasti ka nii koolitusüritused kui eesti kultuuri tutvustamine välisriikides.

Teatud kultuurialadel ning ühiskonnale oluliste annete väljaselgitamiseks peab riik toimima promootorina, luues võimaluse võistluseks ja võrdluseks, loovaks konkurentsiks.

4. LOOMINGUOSTUD JA TELLIMUSED.

Riik tagab vahendid dramaturgia ostmiseks teatritele, heliloomingu tellimiseks orkestritele ja interpreetidele, kunstiostudeks muuseumidele ning monumentaalkunsti teoste loomiseks. Levinud on praktika, et riik paneb välja preemiad mitmesuguste loomevõistluste edukamatele. Ostude ja tellimuste kaudu saavutatakse omamoodi topeltefekt: loodud või ostetud teos rahuldab ühiskonna kultuurilisi/esteetilisi vajadusi ning samas tagab honorar, auhind või ostusumma loovisikutele elatusvahendid.

5. LOOMESTIPENDIUMID JA -TOETUSED.

Loomestipendiumide süsteem on kasutusel ja end õigustanud paljudes riikides, olles põhiliseks loovisikute toetamise vormiks. Esiteks ei saa turumajanduse tingimustes riik parimagi tahtmise korral anda välja üldist vekslit, et kogu kunstiliselt väärtuslik looming kindlasti ära ostetakse: on ju kunstiturg oma olemuselt rahvusvaheline, mis paratamatult mõjutab oluliselt kunstiteoste hindu. Seetõttu ei ole riigil võimalik osta kaugeltki mitte kõiki seda väärivaid teoseid. Nii on riigi ülesandeks luua ja rakendada selge ja konkurentsipõhimõttel kõigile ligipääsetav süsteem, mis stimuleerib väärteoste loomist, tagades autoritele teatud ajaks või konkreetse teose loomiseks kindla sissetuleku. Kuulub ju Eesti autorite loodu rahvuskultuuri varamusse ka siis, kui iga teose omanikuks pole Eesti riik. Teiseks on stipendiumisüsteemi puhul autor ise sunnitud hoolitsema oma teoste n.-ö. müümise eest, mis võimaldab tal sageli saada suuremat tasu võrreldes sel-lega, mida riik suudaks teose omandamise eest maksta.

Riiklikud stipendiumid on ette nähtud eelkõige **loometegevuseks** ja **riikidevahelisteks kokkulepetega sätestatud kultuuriprogrammides või -üritustel osalemiseks.** 1994.a. määratakse kokku 60 stipendiumi 2 suurusjärgus, lähiaastatel tuleb stipendiumide arvu suurendada järk-järgult 150-200-ni, jaotades need 3 suurusjärku. Taotlused stipendiumide määramiseks esitatakse novembris-detsembris, mis võimaldab need kätte anda veebruaris Eesti Vabariigi aastapäevaks. Otse riigieelarvest tuleb kindlasti eraldada vahendid punktides 1A, 1B ja 5 loetletud toetusteks, kuni toimivate riiklike fondide käivitamiseni ka p.3 ja 4 fikseeritud toetusteks. Kui riiklike fondide finantsolukord stabiliseerub, jääb nende ülesandeks p.1C, 2, 3 ja 4 fikseeritud toetuste jaotamine. Eriti stipendiumide ning ürituste toetuste puhul on oluline tagada riiklik finantseerimine ü h e kanali kaudu, vältimaks dubleerimist ja raha ebaotstarbekat kasutamist.

Kindlasti tuleb kasutusele võtta uusi finantseerimisallikaid — nii on seni kultuuri toetamiseks praktiliselt kasutamata loteriidest laekuvad summad. (Põhjanaabrite praktikas kuulub loteriidele oluline osa kultuuri finantseerimises: nii pärines Soome 1992.a. riigieelarvelistest kultuurisummadest — kokku 2,8 mlrd. marka — ca 50% otseselt loteriide, kihlvedude ja ennustuste tuludest. Protsentuaalselt kasutati sellest allikast laekunud tuludest kunstile 38%, spordile 33%, teadusele 18% ja noorsootegevusele 11%).

FONDID

Mitmesugused fondid etendavad olulist osa kultuuri finantseerimises paljudes riikides. Fondide liigitamiseks kasutatakse erinevaid tunnuseid. Sõltuvalt jaotatava raha päritolust eristatakse järgmisi fonditüüpe:

1) riiklikud fondid — tegutsevad avalikõiguslike juriidiliste isikutena;
2) erafondid — tegutsevad eraõiguslike juriidiliste isikutena;
3) segafondid — tegutsevad eraõiguslike juriidiliste isikutena.

Seejuures võivad nii riik kui omavalitsused asutada eraõiguslikke fonde — eraõiguslik staatus fikseerib vaid kasutatava raha päritolu. Teisisõnu, avaliku sektori institutsioonid võivad oma ülesannete (riiklike või munitsipaalprogrammide) teostamiseks asutada eraõiguslikke juriidilisi isikuid, paigutamata neisse eelarvevahendeid.

Riiklikud fondid jagunevad sõltuvateks ja sõltumatuteks, lähtudes riigiorganite ettekirjutustest (otsesest sekkumisest) fondi tegevusele ning fondi juhatuse moodustamise viisist ja korrast.

Fondi tegevusprogramm võimaldab reeglina eristada projekte toetavaid või individuaalgrante jaotavaid fonde.

Riikides, kus fonde on arvukalt (näiteks USA-s ligi 30 000), on tavaline fondide spetsialiseerumine: ooperile, tantsule, sümfoonilisele muusikale, teatrile või mõnele muule kultuurivaldkonnale. See iseloomustab siiski eelkõige suuri, kogu riiki hõlmavaid fonde, kuid valdava enamuse fondide koguarvust moodustavad ka USA-s siiski fondid, mille programm näeb ette tegevuse toetamist mingis kindlas, suhteliselt lokaalses piirkonnas. Ilmselt on Eestiski — eelkõige reaalselt tegutsevate fondide vähesuse tõttu — kurjast dubleerimine fondide toetuspoliitikas: nii projektide kui individuaaltoetuste eraldamine mitmete fondide vahenditest samaaegselt muu-

dab komplitseerituks ülevaate saamise nende tegevusest ning sunnib ka toetusetaotlejaid korraga esitama taotlusi mitmele fondile. See tekitab asjatut segadust ning samas ei võimalda fondil omandada konkreetset imidžit ning ainult talle kuuluvat kohta meie kultuuripildis.

Riiklikud fondid on reeglina eelarvevälised sihtfondid: riik määrab asutajana ära tegevuse eesmärgid ning fikseerib stabiilsed sissetulekuallikad. Lisaks eraldistele riigieelarvest suunatakse fondidesse tavaliselt tervikuna või osaliselt mitmesugused n.-ö. kultuurisisesed laekumised (näit. eraldised kinopiletite müügitulust, mitmesugustest autoritasu laekumistest jne.). Nii seostatakse kultuuri finantseerimine osaliselt kultuuri enda aktiivsuse ja tegevuse efektiivsusega.

Harvad pole ka juhud, kus riik osaleb oma vahenditega segafondides, kuhu kaasatakse ka erakapitali. (Nii asutas Soome kultuuri- ja haridusministeerium 1969.a. koos kinoomanike liidu ja filmiprodutsentide liiduga Filmifondi, toetamaks nii filmide tootmist kui nende levitamist, 1983.a. koos kirjastajate liiduga aga Raamatufondi.)

Oluliseks põhimõtteliseks uuenduseks kultuuri finantseerimisel oli Eesti Rahvuskultuuri Fondi asutamine 1991.a: esmakordselt sõjajärgses Eestis loodi riigi toetusel põhikapital, mis investeeritult kannab protsente, mida jaotatakse toetusteks fondi põhikirjas sätestatud eesmärkide saavutamiseks.

Valmis on Kultuurkapitali seaduse eelnõu, taastamaks sõdadevahelisel ajal tegutsenud riiklikku fondi, mille põhikapital luuakse riigieelarve laekumiste arvelt. Kuna Eesti Vabariik ei saa korraga finantseerida kaht fondi, läheb Kultuurkapitali käivitumisel riigi otsene ja regulaarne finantstoetus Rahvuskultuurifondilt üle Kultuurkapitalile. Analoogiliste riiklike fondide olulisemad plussid on järgmised:

1) investeering — põhikapitali paigutatud vahendid taastoodavad end pidevalt, luues seega pikema aja vältel jooksvat finantseerimist täiendavaid vahendeid ning mõneti stabiliseerides võimalusi kultuuri finantseerimiseks;

2) nn. käepikenduse põhimõtte elluviimine — riik usaldab raha käsutamise/suunamise pädevatele ekspertidele, kellele loomulikult langeb ka suur vastutus tehtavate otsuste eest. Vältimaks või minimiseerimaks mitmesuguste võimalike erihuvide otsest mõju tulemustele, on selle põhimõtte rakendamine lahutamatult seotud ekspertide koosseisu plaanipärase rotatsiooni vajadusega.

Otsustada tuleb, kas ja kuidas toetab riik kõikvõimalike kultuuriseltside, -liitude ja -ühenduste tegevust ning eriti osalemist rahvusvaheliste organisatsioonide töös; kuidas korraldada tulevikus laulupidude finantseerimist: Laulupeofond küll tegutseb, kuid vahendite nappusest tingituna on seni puudunud investeerimisvõimalus ning finantsid on tulnud siiski eelkõige riigieelarvest.

Erafondi tegevuse eest vastutab eelkõige tema asutaja, kellele kuulub fondi juhatuse või nõukogu moodustamise ja volituste määramise õigus. Erafondid on oluliseks kodanikualgatuse väljendusvormideks, tagades nii organisaatoritele võimaluse eneseteostuseks kui maksumaksjatele valikuvõimaluse:

1) usaldada avalikku võimu ja aktsepteerida tolle otsuseid raha kasutamise kohta või

2) määrata ise konkreetne eesmärk, mille saavutamiseks peetakse otstarbekaks raha kulutada.

Kuuluvad ju fondidele tehtavad annetused reeglina mahaarvamisele maksustatavast aastatulust ning nii on näiteks USA-s igas fondidele annetatud dollaris 47 senti eelarvesse laekumata jäänud raha. Kaudselt on seegi osalemine ühiskonna arengut mõjutavate otsuste langetamises. Seetõttu pole ka alust erafondide toetamiseks eelarvevahenditest — nood peavad ise realiseerima neile seadustes fikseeritud võimalused raha hankimiseks. Sest on ju fondidele antud maksusoodustuste eesmärk just täiendavate (võrreldes eelarvega) vahendite kaasamine kultuuri finantseerimisse.

Eestis tegutseb hetkel ca 300 mitmesugust fondi, neist enamik peab oma ülesandeks ka kultuuri toetamist. Paraku on nende rahalised võimalused selle eesmärgi saavutamiseks vägagi piiratud, osaliselt ilmselt ka fondide suhteliselt vähese aktiivsuse tõttu annetuste hankimisel. Loodetavasti muutub olukord pärast eraõiguslike heategevusfondide seaduse vastuvõtmist, mis loomulikult eeldab ka eksisteerivate fondide põhikirjade korrastamist ja ümberregistreerimist.

Sageli on saanud tavaks nimetada fondideks ka mitmesuguseid sihtasutusi, mis koguvad raha konkreetse ürituse/ettevõtmise teostamiseks. Klassikalistest fondidest erinevad sellised sihtasutused eelkõige selle poolest, et nad ei moodusta vähendamisele mittekuuluvat põhikapitali, vaid kasutavad kõik hangitud vahendid ära mõne projekti realiseerimiseks või ürituse korraldamiseks. Sellest hoolimata on neil täita oluline roll.

Eestis tegutsevad esimesed kohalikud kultuurkapitalid, nende võrgu laiendamine on mitte ainult otstarbekas, vaid ka hädavajalik: see võimaldab arendada kodanikualgatust, edendada kohalikku huvi ning mõneti vähendada survet kohalikele eelarvetele.

KULTUURIEHITISED

Normaalseks ei saa pidada olukorda, kus paljud kultuuriasutused on sunnitud tegutsema kohandatud, nende funktsioonide täitmiseks mittekavandatud ning seetõttu sageli vähesobivates ruumides või hoonetes. Eestis pole praktiliselt ühtegi muuseumiks planeeritud ja ehitatud hoonet, veidigi suuremate kunstiväljapanekute korraldamine on võimalik vaid Kunstihoone saalides. Lisaks mõne kõrgkooli raamatukogule (valdavalt kimbutab neidki ruumikitsikus) ning Rahvusraamatukogule on vaid Narva ehitatud tänapäeva nõuetele vastav keskraamatukogu hoone.

Paljuski on kultuuriobjektide tänane kriitiline seisund nõukogude võimu otsene või kaudne pärand — sageli olid kultuuriasutused tagaplaanile tõrjutud juba investeeringute planeerimisel, kuna eelisjärjekorras rahuldati tööstuse taotlusi ja võib vaid loetleda kultuuriobjekte, mis on seniajani ehitamata. Teiseks tähendab tollane n.-ö. odav ehitamine praegu suuri kulutusi nii hoonete ekspluateerimisel kui ka vajadust suuremahulisteks kapitaalremontideks (kujukaks näiteks "Vanemuise" ja "Endla" teatri ning Teaduste Akadeemia raamatukogu hooned). Kolmandaks tegutsevad paljud kultuuriasutused sajandivanustes hoonetes, mille korrashoidmiseks pole vajalikku raha eraldatud mitmekümne aasta vältel. Sisuliselt on elatud tuleviku arvelt, mille paratamatud tagajärjed tõi kujukalt esile Rakvere teatris 1993.a. lahvatanud kriis.

Olukord on murettekitav: Eesti kultuuriasutuste kapitaalremondi koguvajadus lähiaastateks on vähemalt 58 milj. kr., s.h. muuseumidele (ilma Kadrioru lossi rekonstrueerimise maksumuseta) üle 17 milj. kr., teatritele vähemalt 30 milj. kr., raamatukogudele ligi 11 milj. kr. Eriline on Vabaõhumuuseumi olukord, mille eksponaathooned vajavad pidevalt küllaltki suuremahulist remonti. Kultuuriasutuste normaalse tegevuse tagamiseks tuleb kapitaalremondiks vajalikud summad eraldada eelarvest stabiilsete normatiivide järgi, mis kindla koefitsendi kaudu oleksid seotud hoonete tegeliku väärtusega. Viimaste aastate üldisest kitsikusest tingitud kokkuhoid investeeringute arvelt vaid kiirendab ja suurendab lagunemisprotsessi kumuleeruvat mõju ning võib lähiaastatel viia katastroofini reas kultuuriasutustes.

Kriisisituatsiooni vältimiseks koostatakse kultuuriasutuste ehituse ja remondi finantseerimise riiklik programm, mis fikseerib lähiaastatel ehitatavad ja kapitaalselt remonditavad objektid. Investeeringute maht peab võimaldama mõne asutuse korda teha ning samal ajal teisi jooksva remondi abil funktsioneerimas hoida. See annab teatud kindlustunde ja tegevusperspektiivi ka nendes asutustes töötavatele inimestele. Programm määratleb objektide korrastamise valdkonniti pingereana.

Omaette probleem on pooleliolevad ehitused: kulutatud on raha, materjale ja tööd, kuid soovitud lõpptulemus saavutamata. Paljud neist objektidest on olulised eelkõige nende asukoha kultuurielu korraldamiseks, seetõttu peab nende lõpetamine ilmselt paratamatult jääma ootama omavalitsuste finantsolukorra paranemist. Suuremate objektide valmimiseks on vaja vähemalt 72 milj. kr., s.h. Ajaloomuuseumile ja Vabaõhumuuseumile ning Narva muuseumile ca 37 milj. kr., Teaduste Akadeemia raamatukogu taotleb ehituseks 35 milj. kr. Auk on maas Muusikaakadeemia uue hoone krundil, uue muuseumihoone projekti saamiseks toimus 2 arhitektuurivõistlust — rahvusvaheline Eesti Kunstimuuseumi ning Eesti arhitektidele Eesti Rahva Muuseumi korraldusel. Mõlema uue hoone ehitusmaksumus on vähemalt 100 milj. kr. Võrdluseks: 1994.a. riigieelarves nähti kultuuriasutuste remondiks (koos Kadrioru lossi restaureerimisega) ette 17,1 milj. kr. ning ehituseks 1,7 milj. kr.

Eelloetletu tingib vajaduse väga põhjalikult kaaluda kõiki asjaolusid enne kultuuriobjektide ehitamisega seotud otsuste langetamist. Parimagi tahtmise juures ei saa neid otsuseid teha vaid Kultuuri- ja Haridusministeerium, mille võimalused on piiratud riigieelarvesse planeeritud summadega — otsustama peab eelkõige eelarve kinnitaja, s.t. seadusandja. Ehitamisel peab investeeringute eraldamine riigieelarvest olema tagatud arvestusega, et rajatav objekt valmib 4, maksimaalselt 5 aastaga, vastasel juhul pole raha kasutamine efektiivne ning reaalseks võib kujuneda perspektiiv "rikastuda" veel mõne lõpetamata ehitusega.

Ka peab otsustamisele eelnema ilmselt nii teatud ühiskondliku kokkuleppe saavutamine (kas pole tegemist hetkel maksumaksjatele üle jõu käiva ettevõtmisega) kui ka poliitilisele konsensusele jõudmine (et ehituse jätkumine ei sõltuks sellest, milline on erakondade jõuvahekord parlamendis või kes personaalselt esindab konkreetset erakonda Riigikogus).

HALDUSREFORM

Eri tasandite võimuorganite staatuste ja volituste täpsustamisele järgneb omavalitsuste tegevustoetuste (s.h. kultuuri finantseerimise) normatiivide seadusandlik sätestamine. Sellega kaasnevad eelläbirääkimised praegu veel riigi haldamisel olevate kultuuriasutuste munitsipaliseerimise üle. Täna ei ole veel võimalik seda täielikult ellu viia — valdavalt just omavalitsuste ebapiisava tulubaasi tõttu (kuna munitsipaliseeritud vara on lisandunud või lisandumas väga palju). Eelläbirääkimiste käigus saab rajada korrektse aluse kultuuriasutuste tulevasele munitsipaliseerimisele ning välistada haldusreformi alguses ilmnenud ebakõlade kordumist. Vaja on stimuleerida kohaliku huvi kasvu.

Munitsipaliseeritavate kultuuriasutuste ülalpidamine tuleb korraldada paindlikult, tagamaks kindlasti nendest perspektiivsemate tegevuse jätkumise, et mitte tekitada katkestust kultuuriprotsessi järjepidevuses. Selleks on võimalik kasutada mitut erinevat põhimõtet, millest tuleb teha valik (arvestades kõigi võimalikke tagajärgi):

1) paljudes riikides on kasutusel põhimõte, et riigi toetuse suurus munitsipaalasutusele ei ületa kohaliku omavalitsuse panust. Riigi toetus seostatakse kindla suhte alusel omavalitsuse toetusega — siis saab omavalitsus oma panuse suurendamisega tõsta ka riikliku toetuse summat, kaasates oma haldusterritooriumil tegutsevatesse asutustesse rohkem vahendeid riigieelarvest;

2) riik kannab kindlate normatiivide alusel teatud sihtotstarbelised kulud (nagu praegu toetatakse erakoolide tegevust õppetöö kulude katmisega), pannes seadusega omavalitsusele kohustuse finantseerida kultuuriasutuse tegevust vähemalt sama summaga;

3) seadusega kohustatakse omavalitsust maksma palka kultuuriasutuse töötajaile ning riik kohustub toetama tegevust vähemalt sama summaga (põhikooli ja gümnaasiumi seaduses on kohustused jaotatud vastupidi, ent õigem ja loogilisem on mudel, kui palka maksab omanik);

4) konkreetsed üldriiklikud sihtprogrammid (praegu toetus raamatusoetusteks, tulevikus näit. toetus kohamuuseumide tegevuseks).

Kindlasti on vaja diferentseerida riigi toetus kohalikele omavalitsustele kultuurikulude osas sõltuvalt omavalitsusüksuse asukohast, tegutsevate kultuuriasutuste ja -seltside arvust ning korraldatavate ürituste hulgast — teatavasti on Soomes omavalitsused jaotatud 10 rühma, mille toetusmäär on erinev. Põhimõte on lihtne: mida keerulisemad on tingimused, seda rohkem abi antakse. Vaja on üle saada nõukogude perioodi praktikast, mil kujundati nii sotsiaal-majanduslikud kui kultuurilised ääremaad.

Loomulikult pole ääremaade likvideerimine vaid kultuurilise mahajäämuse ületamise küsimus. Ent vajalik meetmetekompleks peab sisaldama kultuurilisi eesmärke ja vahendeid nende saavutamiseks. Selleks tuleb muu hulgas lähiaastatel koostada omalaadne kultuurikaart, mis sisaldaks infot olulisemate institutsioonide ja kollektiivide asukoha ja tegevuse kohta, mille alusel oleks võimalik diferentseerida riigi kultuuritoetust omavalitsusüksustele.

FOLKLOOR/RAHVAKULTUUR

Selles valdkonnas on põhieesmärgiks paikkondliku rahvakultuuri säilitamine ja edendamine harrastus- ja seltsitegevuse ning rahvahariduslike traditsioonide toetamise kaudu. Kahetasandilises haldusstruktuuris vajab täpsustamist ühtlustatud tegevusskeemi väljatöötamine, koordineerimaks omaalgatuse, omavalitsuse ning riigi panust. Lähiaastatel vajab harrastustegevus, sh. folkloorialane, teatud materiaalset ja metoodilist toetust, mida hetkel on kohtadel saada vägagi raske. Siin peaks aitama riik (kas otseste eelarveliste sihtprogrammide kaudu — läbi ministeeriumi või läbi paikkondliku toetuse — omavalitsuste toetuse vormis või maavalitsuste kaudu), samuti fondid ning sihtkapitalid.

Aegade vältel on välja kujunenud rahvakultuuri olemasolu ja toimimise jaoks oluline asutuste võrk — klubid, rahvamajad, seltsimajad, mille eksistentsialused on samuti oluliselt muutunud. Eelkõige on küsimus nende asutuste omandilises kuuluvuses ning nende ülalpidamise finantseerimises: kuidas leida üleminekuperioodiks sobiv lahendus, mis tagab tegevuse jätkamise, välistab suure augu tekkimise harrastuskultuurilises tegevuses. Küsimus on paratamatult omavalitsuse pädevuses, kes esmatasandi võimuorganina (ja sageli ka omanikuna) peab leidma lahenduse kultuurieluga seotud probleemidele tema territooriumil. See eeldab nii vastavat arenguplaani kui kultuurisummade fikseerimist eelarves. Sotsiaalse vajaduse otseseks indikaatoriks kujunevad ilmselt kultuuriasutuste hoolekogud või seltside nõukogud, tegutsedes omamoodi survegruppidena. Rahaliste vahendite nappusest tingituna võib kohaliku kultuurielu keskuseks teatud ajaks muutuda ka näiteks raamatukogu või kool.

Välja on arendatud maakondlike folklooriürituste võrk, osaletakse rahvusvaheliste folkloorifestivalide BALTICA korraldamises. Folkloorialase tegevuse paremaks korraldamiseks riigis ja rahvusvahelisel tasandil loodi 1992.a. 28-liikmeline Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, mis ühendab tähtsamaid riiklikke institutsioone ja ühiskondlikke struktuure. Fikseeritud on Eestis korraldatavate olulisemate folklooriürituste kalender aastani 1999. Lisaks vajavad tegutsevad kultuuriseltsid ja -kollektiivid (s.h. eelkõige folkloorirühmad) vägagi metoodilist abi ja toe-

tust, kuna varasemaid palgalisi metoodikuid kultuuriasutustes reeglina enam pole. Sellesuunalisele tegevusele peab senisest tunduvalt enam tähelepanu pöörama Rahvakultuuri Arenduskeskus. Loomulikult jätkab toimimist väljakujunenud seminaride jm. ürituste süsteem, kuid kuna tihti pole inimestel võimalik sõita riigi teise otsa sellistel üritustel osalemiseks, on lähiaastatel vaja eriti korraldada regionaalseid seminare jt. metoodikaüritusi maakondades või nende gruppides.

Seltsitegevusel on täita tähtis funktsioon rahvakultuuri ühe olulisema kandjana. Seltside ja huviühenduste toetamisel tuleb lähtuda eelkõige nende tegevuse tulemuslikkusest inimeste vaba aja kasulikul sisustamisel.

Oluline koht ka folkloorialases tegevuses peab kuuluma soome-ugri rahvaste koostöö arendamisele, mille tähelepanu peasuunaks on Venemaal elavad hõimurahvad, kuna nende eksistents, identiteet, kultuur ja keel on kõige suuremas hääbumisohus. Jätkata tuleb hõimupäevade korraldamist.

Omavalitsuste diferentseeritud toetamissüsteemi kujundamise ja kasutuselevõtmiseni vajab ühiskonna erilist tähelepanu, hoolt ja tuge kultuurielu seni veel säilinud omanäolise autentse kultuuriga paikkondades (näiteks Setumaal ja Kihnus). Mõeldav on selleks konkreetsete tugiprogrammide väljatöötamine ja elluviimine, mis aitavad säilitada esivanemate loodud kordumatut rikkust. Setumaa puhul on oluline ka probleemi poliitiline mõõde.

Žanride tugiprogramm põhineb paikkondliku rahvakultuuri, harrastus- ja huvitegevuse edendamise kahel kesksel printsiibil. Esiteks, toimuva sisulise ja funktsionaalse tegevuse erinevate vormide (seminarõppest kuni suurüritusteni) toetamine üksteist täiendavate finantseerimisallikate kaudu. Teiseks, uue halduskorralduse väljakujunemisel maakondade finantseerimise põhialuste väljatöötamine, mis jaotab maakonnad erinevatesse kategooriatesse, lähtudes nende sotsiaal-kultuurilise olukorra ja vajaduste eripärast, ning püüab kaasa aidata regionaalpoliitika eesmärkide teostamisele.

FILM

Ilmselt on filmitootmine kultuurivaldkondadest senisega võrreldes praegu kõige keerulisemas seisus, sest nii filmitootmist, selle tehnilise baasi moderniseerimist kui kaadri ettevalmistamist finantseeriti varem valdavalt üleliidulisest eelarvest. Nii kaeti kuni 1990.a. ENSV eelarvest vaid ringvaate "Eesti kroonika" tootmise kulud, mis moodustas 12% "Tallinnfilmi" filmitoodangu maksumusest. Paraku on just see suurusjärk olnud järgnenud aastatel meie filmitootmise finantseerimise nn. kasvubaasiks.

Paratamatult tuli vaegfinantseerimise tõttu "Tallinnfilmi" loominguline ja tootmispotentsiaal viia vastavusse reaalsete võimalustega ning 1993.a. oli stuudio ammendanud sisemised reservid. Selle tulemusel toodeti "Tallinnfilmi" tootmisbaasi kasutades 1993.a. vähem filme kui sõjaeelses stuudios "Eesti Kultuurfilm".

Kuna "Tallinnfilmis" on Eesti ainus ja kõigile stuudiotele ühine tootmistehniline baas, siis tema tegevuse tagamisest sõltub sisuliselt eesti filmikultuuri eksistents.

Rahvusvahelise kogemuse põhjal suudab filmikultuur funktsioneerida tervikliku süsteemina vaid juhul, kui aastas toodetakse vähemalt 10-12 täismetraažilist kunstilist filmi (100-120 filmiosa). Väiksemas mahus on filmide tootmine majanduslikult põhjendamatu; seda tõestab ka "Tallinnfilmi" tootmistehnilise baasi majandamise kogemus.

Rahvusliku filmi olemasoluks ja funktsioneerimiseks hädavajalik filmitootmise aastamaht on 1994.a. Eesti oludes 96 filmiosa, mida osaliselt toetades (75% kogumahust) täidaks riik rahvusliku filmikultuuri garandi rolli ning ei tegeleks filmitootmise ülalpidamisega. Võrdluseks — 1991.a. oli riikliku toetuse osa filmitootmise kogufinantseerimises Belgias 90%, Soomes 79%, Rootsis, Taanis ja Austrias 60%). Eesti tingimustes on kavandatud filmitoetuse süsteemi puhul riigi suhteliselt suur osakaal näilik, kuna:

- osaline riiklik toetus on arvestatud kõikidele filmiliikidele, teistes riikides kehtib piirang vaid mängufilmidele (s.t. muud filmiliigid võivad riigilt saada ka kogu vajaliku raha);
- meil käivitub süsteemi rakendamisel vaid üks filmitoetuse vorm, ent mujal on neid reeglina mitu (s.t. filmiprojekt võib saada mitut erinevat riiklikku toetust).

Pealegi ei ole riikliku toetuse määrad erinevates Euroopa riikides rahvuslike filmikultuuride finantseerimiseks võrreldavad: kui Eestis eraldati 1994.a. 3 milj. krooni (taotlus 9 milj. kr.), siis 1991.a. eraldati Taanis 220,5 milj., Belgias 209,3 milj., Austrias 176 milj., Šveitsis 236,8 milj., Hollandis 455,9 milj., Rootsis 429,0 milj. (kõik summad Eesti kroonides).

Enamikus Euroopa riikides toetab riik filmitootmist mitmesuguste sihtfondide kaudu, mis aastakümnete jooksul on välja arendatud ühtseks komplekssELT toimivaks süsteemiks. Kuna analoogilised finantsallikad täna Eestis veel puuduvad, pole lähitulevikus riigieelarvele reaalset stabiilset alternatiivi filmitootmise toetamise allikana. Seega tuleb eesti filmi säilitamiseks sätestada riigi roll rahvusliku filmikultuuri garandina, tagada filmitootmise stabiilne finantseerimine riigieelarvest, lähtudes mahust 100-120 osa aastas ning riigitoetuse osakaalust 75%.

Eestis on võimalik korraldada filmitootmist majanduslikult efektiivselt (maht 180-200 filmiosa aastas), see tooks riiki küllalt olulisi summasid (otsestele filmitootmisalastele teenustele lisanduvad välistellijate kulutused hotellidele, transpordile, sidele jne.). Selleks peab Eesti filmitootmise tehnoloogiline tase tagama välistellijaid rahuldava kvaliteedi. See tooks välistellimusi nii mängufilmide võtete teenindamiseks, filmide ilmutamiseks ja helindamiseks, animafilmide teostamiseks — eelkõige tänu meie (välisriikidega võrreldes) madalatele kulutustele kõrge kvalifikatsiooniga professionaalsele tööjõule: võrreldes Soomega on stuudioteenuste osakaal meil mängufilmi eelarves praktiliselt sama, ent absoluutväärtuses on teenuste maksumus üle 10 korra väiksem. Välistellimustega saab tootmisbaasi pidevalt efektiivselt käigus hoida, teenides samas vajalikke vahendeid tema tehniliseks rekonstrueerimiseks. Baasi vastavusse viimine kaasaja elementaarsete tehniliste nõuetega, eriti filmispetsiifiliste teenuste osas, on rahvusliku filmitootmise säilimise ja selle majandusliku efektiivsuse tõstmise hädavajalik eeltingimus.

1992.a. avati Tallinna Pedagoogikaülikoolis filmi ja video õppetool. Esmakordselt on filmierialasid võimalik omandada Eestis. Osakonda, kus õpib 18 noort, juhib režissöör A.Iho. Õppejõududeks on meie parimad filmispetsialistid ja 14 õppejõudu välisriikidest. Mitmed valminud kursusetööd on osalenud rahvusvahelistel festivalidel Prantsusmaal, Soomes, Saksamaal. Kahjuks puudub koolil, nagu ka eesti filmil tervikuna, vähegi arvestatav kaasaegne tehniline baas, rääkimata vahenditest õppetööde valmistamiseks.

Ministeeriumi katsed taotleda vahendeid eelarvest õppetööde valmistamisega seotud kulude osaliseks katmiseks on ebaõnnestunud. Eesti filmi arengu seisukohalt on aga tegemist kõige olulisema strateegilise küsimusega, mille lahendamisest oleneb meie filmikultuuri tulevik.

1993.a. jõustati Kultuuri- ja Haridusministeeriumi määrusega riikliku filmitoetuse jaotamise põhimõtted ja kord: lähtudes konkreetsete filmiprojektide kunstilisest tasemest ja majanduslikust põhjendatusest, eraldatakse neile valikulist toetust. Vabas loomingulises konkurentsis suureneb vahendite kasutamise efektiivsus, osaline riiklik toetus sunnib produtsente otsima täiendavaid vahendeid projektide realiseerimiseks. Kokkuleppel Eesti Kinoliidu ja Eesti Filmi- ja Videostuudiote Liidu juhatustega moodustati kolmepoolne komisjon filmitoetuse jaotamiseks.

Läbi tuleb viia järgmised organisatsioonilised ümberkorraldused:

-riiklike loominguliste struktuuride likvideerimisega võrdsustatakse kõik stuudiod riigi ees;

- luua sõltumatu Audiovisuaalne Informatsiooniteenistus (mille koosseisu kaasatakse reorganiseeritud kroonikastuudio) ülesandega salvestada, koguda, säilitada, süstematiseerida ja levitada teavet Eesti Vabariigi kohta; valmistada riigi poliitilisi seisukohti väljendavaid ning strateegiliselt olulisi infoprogramme; korraldada riiklike (ministeeriumide) tellimuste täitmist. See aitaks oluliselt kaasa Eesti Vabariigi eesmärkide saavutamisele nii sise- kui välispoliitikas. Teenistuse tegevuse finantseerimise küsimused tuleb lahendada eraldi, sidumata neid filmitootmise üldise finantseerimisega;
- on alustatud senise filmistuudio "Tallinnfilm" reorganiseerimist filmitootmise riiklikuks baasiks: meil puuduvad objektiivsed eeldused filmiteenuste turu tekkimiseks. "Tallinnfilm" on monopol, eesti filmi ainus, kõigi stuudiote ühine filmitootmise baas. Riik saab kontrollida ja mõjutada filmiprotsessi just baasi kaudu, tagamaks filmikultuuri vajaduste selline kooskõla riigi võimalustega, mis lubaks riigil täita oma kultuurimissiooni. Baasi erastamine toob kaasa baasi (mille tegevuse eesmärgid on majanduslikud) ja loominguliste stuudiote (mille majanduslikud eesmärgid on allutatud põhitegevuse mittemajanduslikele eesmärkidele) vaheliste vastuolude kontrollimatu pingestumise, mis muudab võimatuks filmikultuuri kui tervikliku süsteemi edasise funktsioneerimise;
- asutada Filmikapital kui rahvusliku filmitootmise finantseerimise sihtfond, mis kindlustab filmitootmiseks vajalike rahaliste vahendite kogumise ja suunamise. Fondi tulud moodustuvad eelarvelisest sihtfinantseerimisest, detsentraliseeritud riiklikest vahenditest (võimalikud allikad kinomaks, AV-reklaami maksustamine, TV litsentsimaksud, osa riiklike vahenditega loodud filmide müügituludest, hinnalisandid jms.) ning laekumistest fondi majandustegevusest. Detsentraliseeritud vahendite allikad on eelkõige kultuurisisesed, kultuuriline oleks ka fondi majandustegevus: nii seatakse (filmi)kultuuri kasutuses olevate vahendite hulk otseselt sõltuvusse tema enda toimimise efektiivsusest.

Eeldatavasti välislaenu abil tuleb lähiaastatel läbi viia filmibaasi tehniline rekonstrueerimine:

- muretseda filmilaborisse uus tehnoloogia ja sisseseade ning rekonstrueerida laborihoone;
- muretseda helistuudio uus sisseseade;
- soetada kaasaegne võttetehnika;
- hankida korralik valgutuspark;
- rekonstrueerida Hiiu paviljon.

Seadmete muretsemiseks on vaja ca 22 milj. krooni. Praegu saab kasutada soodsat hetke, mil meile eraldatakse välislaene infrastruktuuri arendamiseks ja püsib huvi meie filmitootmise vastu (ahvatleb meie odav tööjõud; sõda on hävitanud traditsioonilised filmitootmiskeskused endises Jugoslaavias; Kesk-Euroopa riikides on filmiteenuste hinnad tõusnud praktiliselt samale tasemele kui Lääne-Euroopa arenenud riikides).

Ajaliselt jagunevad vajalikud meetmed 3 etappi:

I - finantseerimisprobleemide lahendamine,

II - organisatsioonilised ümberkorraldused,

III - tootmisbaasi tehniline rekonstrueerimine.

Üleminekuperioodi jooksul tuleb normaliseerida filmikultuuri olukord ja luua objektiivsed eeldused edasiseks arenguks. Üleminekuperioodi lõpuks luuakse Eesti Filmiinstituut, rahvusliku filmikultuuri suunamise ja finantseerimisega tegelev institutsioon, millega eesti filmi funktsioneerimine viiakse rahvusvaheliselt üldtunnustatud alustele ning võetakse vastu kinoseadus, milles kinnistatakse toimunud protsesside tulemused.

TEATER

Kuigi teatrite külastatavus on võrreldes 1980-ndate aastate teise poolega langenud ca 2 korda ning on vähetõenäoline, et taastub olukord, mil statistika andmeil käis aastas korra teatris iga eestimaalane, ei tähenda see ilmselt siiski kriisi meie teatrielus. Pigem on tegemist teatri tavapärase koha taastumisega nii kultuuripildis kui ühiskonnas tervikuna.

Lisaks riigiteatritele on tekkinud esimesed mitteriiklikud (erateatrid, linnateatrid, juriidiliste isikutena ka mitmesugused stuudioteatrid jne.). Täpsustamist vajab teatrite õiguslik staatus ja omandisuhted. Teatavasti ei kuulunud 1940.a. ükski tollal tegutsenud teatrist riigile, kuigi riik nende tegevust küllaltki olulisel määral toetas. Siiski on selge, et ainult põhitegevusest praegu ja lähiaastatel ükski Eesti teater end ära ei elata. Paratamatult on seni teatritegemisest huvitatud inimesed väljaspool riigiteatrite süsteemi olnud sunnitud käivitama mingi ettevõtluse, hankimaks raha teatritegevuseks. Paraku on see reeglit kinnitav erand: valdavalt soovivad ettevõtjad rakendada oma kasumit hoopis teistel eesmärkidel.

Lähiaastatel vajab teatrielu reforme, mille põhiülesandeks on:

- juurutada uusi (meie oludes) tegevusprintsiipe (repertuaariteatri kõrval nn. projektiteatri põhimõtte rakendamine sõnateatrites, klassikalise ooperiteatri tegevusskeemi kasutuselevõtt);
- teatritegemise finantsbaasi kindlustamine, s.t. selliste riiklike finantseerimispõhimõtete ja -normatiivide kasutuselevõtt, mis kõigepealt võimaldab jõuda olukorrani, kus eelarvest finantseeritavatele teatritele tagatakse nende põhitegevuseks ja hoonete ekspluatatsiooniks **vähemalt sama palju vahendeid kui töötasudeks;**
- välja arendada mitteriiklike poolkutseliste teatrite tegevuse (tulemuse saavutamise) toetamise riiklikud normatiivid, millega riik tunnistab nende tegevuse oluliseks ja tagab neile kindla toetuse stabiilsete normatiivide järgi;
- taaselustada ja moderniseerida harrastusteatrite nõustamise süsteem;
- seoses Eesti taasühinemisega Berni konventsiooniga reorganiseerida dramaturgia hankimise senine kord. Selle tegevuse kultuuriministeeriumi koondamise põhjuseks oli varem eelkõige režiimi soov ideoloogiliselt kontrollida teatrite repertuaari. Selle funktsiooni kadudes on loomulik ja loogiline, et ministeerium ei ole vahendajaks autori ja teatri kui teose kasutaja vahel: viimastel aastatel on paljud teatrid otse suhelnud välisautoritega ja omandanud piisavalt kogemusi teoste kasutamisõiguste taotlemisel. Teatritel tuleb pärast vastava mehhanismi väljatöötamist võtta kõik dramaturgiaga seotud küsimused enda otsepädevusse. See tähendab ka vastava eelarveeraldise üleandmist ministeeriumilt teatritele.

Et repertuaariküsimused on lahutamatult seotud autoriõiguse keeruka valdkonnaga, on ilmselt otstarbekas ühendada teatrite nõu ja jõud: luua dramaturgiaagentuur, mis lisaks teatrite otseste repertuaarivajaduste rahuldamisele ning autorite õiguste esindamisele tegutseb ka valdkonna infokeskusena. Sama agentuur saab olla Eesti autorite draamateoste vahendajaks välisriikidesse. Sellise agentuuri käivitumisele seab oma tõkked meie turu piiratus: vahendatavate teenuste käive ei saa olla eriti suur, mistõttu agentuur ei suuda oma tegevust finantseerida ainult tavapärase vahendustasuga. Järelikult vajab agentuur vähemalt esialgu riigi toetust.

Riigiteatrite munitsipaliseerimine on lähiaastate arengusuund, esimeseks sammuks selles suunas on Noorsooteatri muutmine linnateatriks. "Vanemuise" ja Rakvere teatri

halduskogude esialgne tegutsemiskogemus kinnitab kohaliku võimu suurt huvi teatrite olukorra ja probleemide vastu, soovi tõsta teatrite rolli ja staatust linna kultuurielu dominandina. Lähedalt on lihtsam juhtida ja otstarbekamalt kavandada kulutusi, kontrollida raha kasutamist, vähendada ekspluatatsioonikulusid jne. Munitsipaliseerimine ei saa aga olla omavalitsustele peale sunnitud, samuti on vältimatu protsessi etapilisus vastavalt omavalitsuste tulubaasi tugevnemisele.

MUUSIKA

Muusikale on läbi aegade kuulunud eriline koht meie rahvuskultuuri arengus. Oma olemuselt on muusika kõige mobiilsem ja takistusteta ning keelebarjäärideta leviv kunstiliik, ilmselt ka kõige enam integreerunud rahvusvahelisse kunstiellu. Lähiaastatel on põhiülesandeks tagada seniste (end õigustanud) traditsioonide ja tegevussuundade edasikestmine muutunud oludes, samuti muusikaelu ümberkorraldamine: aidata kaasa uutele arengutele ja seni katmata funktsioonide täitmisele.

Organisatsioonilis-institutsionaalselt on otstarbekas suund riiklike (seni "Eesti Kontserdi" koosseisus tegutsenud) muusikakollektiivide iseseisvumine Kultuuri- ja Haridusministeeriumi alluvuses, millega

- täpselt sätestatakse kollektiivide staatus, nende õigused ja kohustused;
- kollektiivide iseseisvus saab juriidilise katte, tegevus kontsertide korraldamisel (lepingute sõlmimisel) legaalse aluse;
- "Eesti Kontsert" omandab kindlalt piiritletud funktsioonid kontserdielu korraldajana — riikliku kontserdiagentuurina.

Muusikaelu normaalse toimimise tagamiseks hädavajalikus institutsioonide ketis puudub hetkel mitu olulist lüli (interpreetide ühendus, muusika infokeskus, muusikafestivalide katusorganisatsioon), mis võimaldavad ühendada ja koordineerida jõupingutusi erinevates tegevusvaldkondades, soodustavad nii info levitamist kui tegevuse korraldamist. Osaliselt on loetletud tegevuste finantseerimiseks võimalik kasutada näiteks nn. tühja kasseti määruse jõustumisel laekuma hakkavaid vahendeid.

Initsiatiiv puuduvate institutsioonide loomiseks saab olla vaid vabatahtlik, tulla n.-ö. altpoolt. Algatajatel tuleb ka ette valmistada nende organisatsioonide tegevus- ja finantseerimisskeem.

Üliloluline on korrastada riiklik finantseerimissüsteem: vastavusse tänapäeva nõuetega tuleb viia professionaalsete muusikakollektiivide finantseerimise põhimõtted ja korraldus; otsustada tuleb, milliseid tippkollektiive Eesti riik üleval peab; kui ulatuslikes rahvusvahelistes muusikaprojektides riik osaleb, s.t. määratleda, mida (milliseid suundumusi ja tegevusi) riik muusikas toetab ning millistes vormides ta seda teeb. Kindlasti vajab rõhutamist ja teadvustamist tõsiasi, et lähiaegadel vaevalt tekib riigile tõsist alternatiivi muusika ostmiseltellimisel. Seega saab Eesti heliloomingu ja kogu muusikakultuuri kõrge taseme säilitamisel garandi rolli täita eelkõige riik.

Edasi on vaja arendada praktikat, mis näeb ette riikliku tellimistoetuse suunamise muusika otsestele kasutajatele. Esialgu ei ole see põhimõte ilmselt kasutatav väga ulatuslike teoste (ooper jt.) puhul.

Eesti muusikakultuuri kõrgtase on muusikaõppeasutuste, eelkõige Muusikaakadeemia töö tulemus. Avanenud maailmas ei võimalda aga muusikaõppeasutuste praegused töö- ja õppimistingimused saavutatud taset hoida. Lahendamist ootab Muusikaakadeemia uue õppehoone ehitamise küsimus.

Reorganiseeritakse Riigi Pillikogu ja korraldatakse ümber tema tegevus.

Muusikaürituste korraldamiseks eraldatud riiklike vahendite jaotamiseks ning muusikavaldkonna arengu analüüsimiseks moodustatakse asjaomane komisjon pädevate ekspertide osalusel.

KUNST

Riikliku kunstipoliitika eesmärgiks on tagada

- rahvusliku kunstitraditsiooni jätkumine;
- kunsti pidev uuenemisprotsess;
- rahvuskunsti integreerumine rahvusvahelisse kunstiellu.

Selle saavutamiseks peab tegevus baseeruma:

- hästi toimival mitmetasandilisel kunstiharidussüsteemil, kus lisaks üldharidus- ja kõrgkoolidele on oma koht ka mitmesugustel huvikoolidel, täiendõppekursustel jne.;
- kunstnike loomepotentsiaali rakendamisel erisuguste kunstiinstitutsioonide ja kutseorganisatsioonide tegevuse kaudu;
- rahvuskunsti paremiku talletamisel, tutvustamisel ja teaduslikul uurimisel — eelkõige kunstimuuseumide tegevuse kaudu.

Kunstipoliitika teostamisel peab oluline koht kuuluma detsentraliseerituse põhimõttele, tagamaks kunstielu paindlikkust ja arenguvõimelisust.

Kultuuri- ja Haridusministeeriumi kompetentsi kuulub eeskätt kunstipoliitikat kujundavate õigusaktide ettevalmistamine ning tugirahade riikliku süsteemi väljatöötamine, rakendamine ja täiustamine.

Senisest tunduvalt rohkem tähelepanu ja toetust vajab paikkondli-ku kunstielu ja näitustegevuse korraldus. See on eelkõige omavalitsuste ja nende liitude, samuti maakondade kultuurinõunike ja -toimkondade tegevusvaldkond.

Kunstielu finantseerimises on viimastel aastatel riigile lisandunud mitmesugused erainitsiatiivid (eelkõige galeriid ja kunstikogud), sponsorlus ja annetused. Ent sellistes olulistes valdkondades nagu riiklike muuseumide kogude täiendamine, loomingutoetused ning monumentaalteoste tellimine jääb ka tulevikus põhivastutus riigile. Kindlasti areneb edasi eratoetuste ja sponsorluse süsteem, piisavalt suure tõenäosusega võib eeldada kunsti toetavate sihtfondide teket. Ent kunsti finantseerimissüsteemi reaalne toimivus peab olema tagatud seadusandlikult, keskendades järjepidevust hoidvate põhifunktsioonide täitmise riigi ja omavalitsuste kätte ning stimuleerides eraalgatust maksu- ja muude soodustustega.

Tugirahade süsteemi eesmärgiks on:

- garanteerida teatud arvule kunstnikele tingimused loominguliseks tegevuseks;
- toetada kunstis uudsete suundumuste ja vormide kujunemist ja arengut;
- toetada erinevate kunstiinstitustioonide avalikkusele suunatud, kunstielu aktiviseerivat tegevust;
- soodustada rahvusvahelisi kontakte: koostööd ja vahetusi erinevates kunstivaldkondades, õppe- ja enesetäiendusreise, kunstiõpilaste, kunstnike ja kunstiteadlaste/kriitikute välisvahetust, samuti kunstnike õppe-, töö- ning esinemisvõimalusi välisriikides jne.

Loometoetuste/stipendiumide arvu määrab riik vastavalt oma rahalistele võimalustele. Lisaks olemasolevatele lühiajalistele stipendiumidele (kestus kuni 1 aasta) tuleb edaspidi luua ka pikaajalised (kestusega 3—5 aastat). Lühiajalised toetused orienteeruvad eelkõige noortele perspektiivikatele kunstnikele, eksperimentaatorlikele suundumustele ja ilmingutele, samuti akuutseid kunstiprotsesse analüüsivale kunstiteooriale/kriitikale. Pikaajaliste stipendiumide eesmärk on toetada mahukaid, süvenenud probleemkäsitlust eeldavaid kunstiloomening -uurimisprojekte.

MUUSEUMID

Eelkõige vajab täpsustamist muuseumide olemus ja staatus. Nõukogude perioodi ideoloogia- ja propagandaasutustest on muuseumid taas kujunemas kultuuriasutusteks, ent seni pole ühiskonnas veel teadvustatud muuseumide rolli teadusliku uurimistöö keskustena. Seda meie juhtivad muuseumid aga vaieldamatult on.

Muuseumides tulemuslikku teadustööd tegevate inimeste töö väärtustamine ja tasustamine viiakse samadele põhimõttelistele alustele teadusasutustes ja kõrgkoolides kehtivatega.

Rakendamaks muuseumide vaimset potentsiaali ja nendes talletatud infohulka, käivitatakse riiklik sihtprogramm muuseumide üleriiklike andmepankade loomiseks, automatiseeritud infosüsteemide rakendamiseks.

Kultuuri- ja Haridusministeerium säilitab ka tulevikus muuseumipoliitika väljatöötaja ja elluviimise korraldaja rolli, sätestab muuseumifonde käsitlevate juhendite ja nõudmiste olemuse.

Nõuandva organina moodustatakse ministeeriumi juurde Eesti Muuseuminõukogu (ametkondadevaheline organ, mis koosneb muuseumispetsialistidest ning mille koosseisu kinnitab KHM ettepanekul valitsus).

Üleriigilisi funktsioone täitvad muuseumid jätkavad tööd KHM või teiste ministeeriumide otsealluvuses. Nende funktsioonid, õigused ja kohustused ning võimalused täpsustatakse muuseumiseaduses.

Maakonnamuuseumid peavad muutuma maakondade museoloogilisteks keskusteks. Suurenema peab nende osa maakonna teiste muuseumide (valla, ühingute, koolide jt. väikemuuseumide) juhendamisel ja õpetamisel. Maakonnamuuseumide jooksev organisatsiooniline töö korraldatakse maavalitsuse tasandil. Ministeeriumiga kooskõlastatakse ainult põhimõttelised küsimused.

Terava vajaduse tõttu tuleb luua ca 3-liikmeline riigi palgal olev museoloogide grupp, tegelemaks:

- muuseumitöö eri lõikude metoodika väljatöötamise ja ühtlustamisega;
- muuseumide fondide regulaarse kontrollimisega;
- muuseumitöötajate regulaarse täiendõppe korraldamisega.

Eesti muuseumide arv oluliselt ei muutu, sest:

- põhirõhk tuleb panna olemasolevate muuseumide arendamisele, nende materiaalse baasi ja tehnilise varustuse märgatavale parandamisele, et Eesti muuseumid saaksid rahvusvaheliselt aktsepteeritud tasemel täita oma funktsioone Eesti kultuurisüsteemis;
- Eesti muuseumivõrk on suhteliselt tihe ja välja arenenud: kaetud on kogu Eesti territoorium (igal maakonnal on kohamuuseum või selle funktsioone täitev muuseum) ning kaetud on enamik olulisi eluvaldkondi (ajalugu, rahvakultuur, merendus, põllumajandus, sport, tervishoid jt.). 23 muuseumi on pühendatud Eesti aja- või kultuurilukku jälje jätnud inimestele ning nende tegevusele ja loomingule.

Praegu kujundatav riiklik muuseumipoliitika mõnda aega uute riiklike muuseumide teket ei soodusta.

Uute muuseumide teket võib prognoosida mitteriiklikul tasemel. Oma muuseume võivad hakata looma vallad (näiteid võib tuua praegugi). Need väikemuuseumid tekivad tihti varem tegevust alustanud nn. isetegevuslike muuseumide baasil ning kujutavad endast mõne kohaliku entusiasti poolt ümbruskonnast kokku kogutud etnograafilisi ja kultuuriloolisi kogusid ja väljapanekuid. Niisuguseid kohalikke väikemuuseume — tagasihoidliku eelarvega, ilma professionaalse kaadrita, kohalikku minevikku ja eluolu kajastavate pretensioonitult kujundatud väljapanekutega — on kõikjal maailmas. Tõenäoliselt peab mõni vald või linn vajalikuks ja võimalikuks luua muuseum seal elanud mineviku suurkujule. Ametkondlikke muuseume hakkavad tõenäoliselt looma ühingud, seltsid, majandusliku stabiilsuse saavutanud tootmisharud ja ettevõtted.

Olenemata muuseumide ametkondlikust kuuluvusest või finantseerimise allikast, jääb muuseumialase tegevuse põhisuundade ja muuseumitöö põhireeglistiku väljatöötamine ja kehtestamine Kultuuri- ja Haridusministeeriumile.

Koolides loodud ajalootoad, koduloonurgad jmt. on praegu ja peaksid jääma ka edaspidi põhiliselt haridusorganite pädevusse.

Lähiaastatel jätkatakse käesoleval aastal kehtestatud finantseerimismoodusega, kus riigieelarvest kaetakse nii KHM otsealluvate riigimuuseumide kui maakonnamuuseumide kulud. Ette tuleb valmistada üleminek järgmisele skeemile:

- üleriigilisi funktsioone täitvad ajaloo-, kunsti- ja erialamuuseumid peetakse ülal riigieelarvest;
- maakonnamuuseumide kulud kaetakse kolmest allikast: riigieelarvest, muuseumi asukoha munitsipaaleelarvest, valdade ühiskassast.

Riigi osa määramisel tuleb valida erinevate variantide vahel:

a) palgad kaetakse riigikassast

b) riigi finantstoetus suhestatakse kindlaksmääratud koefitsendi kaudu omavalitsuste panusega: mida rohkem raha annab muuseumile omavalitsus, seda suurem summa tuleb ka riigilt.

Eraldi tuleb lahendada muidugi olukord, kus maakonnamuuseumi funktsioone täitev muuseum ei paikne maakonnalinnas. Omavalitsuste muuseume peetakse ülal munitsipaaleelarvetest.

Maakonnamuuseumide väiksemad ja kaugemad filiaalid lähevad järk-järgult, majandusliku olukorra muutudes, üle valdade omandisse ja ülalpidamisele.

Paralleelselt sellega tuuakse KHM eelarves eraldi real välja rahalised toetused, mida võivad taotleda kõik need Eesti muuseumid, mida riik ei finantseeri (ka ühingute, ettevõtete jt. juriidiliste isikute muuseumid). Taotlus tuleb esitada üks aasta ette ning soovituse raha eraldamiseks annab Eesti Muuseuminõukogu.

Täiendavad finantseerimisallikad on:

- muuseumide omateenitud vahendid,
- sponsorlus ja annetused,
- pärandused (need ilmselt küll rohkem esemelised pärandused, muuseumikogude täienduseks).

MUINSUSKAITSE

Seisuga 01.01.1994 oli Eestis 18 537 mälestist, s.h. 6061 arheoloogia-, 2602 ajaloo-, 1166 arhitektuuri- ja 8708 kultuurimälestist.

01.10.1993 tegevust alustanud Riigi Muinsuskaitseamet koondas esmakordselt pärast Teist maailmasõda kõik riiklikud mälestiste kaitse institutsioonid ühtse juhtimise alla, tema tegevuse üldised raamid sätestab 09.03.1994.a. vastuvõetud Muinsuskaitseseadus, mis fikseerib ka muinsuskaitse põhiülesanded.

Eelkõige tähendab see riigi kui ühiskonna üldiste huvide esindaja ning riigi kaitse all olevate kinnis- või vallasmälestiste omanike vaheliste suhete reguleerimist ning mälestiste säilimise tagamist, mis hõlmab:

- muinsuskaitse juhtimist ja järelevalvet;
- kultuurimälestiste jätkuva väljaselgitamise, arvestuse, uurimise, kaitse, kasutamise, konserveerimise, restaureerimise, sellealase info kogumise, säilitamise ja levitamise korraldamist;
- kultuurimälestiste registri pidamist ja kultuuriväärtuste väljaveo reguleerimist.

Muinsuskaitsesüsteemi täielikuks rakendamiseks tuleb 1994.-1995.a. ette valmistada ja vastu võtta rida alamastme dokumente, s.h. 10 dokumenti vabariigi valitsusel, 1 Kultuuri- ja Haridusministeeriumil, 3 Muinsuskaitseametil. Neist tähtsamad on:

- kultuurimälestiste riikliku registri põhimäärus;
- muinsuskaitsealadeks tunnistamine ja nende põhimääruste kinnitamine (otseselt puudutab see Haapsalu, Kuressaare, Lihula, Narva, Paide, Pärnu, Rakvere, Tallinna, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru linna ajaloolisi keskusi, Koguva küla ning Rebala ajalooliskultuurilist kaitseala);
- mälestiste konserveerimise, restaureerimise ja remondi projektide koostamise ja nimetatud tööde teostamise litsentside väljastamise kord.

Kuna enamiku kinnis- ja vallasmälestiste omandivorm on muutunud, on kõige pakilisemaks ja töömahukamaks tegevuseks lähiaastatel suhtlemine omanikega (valdajatega), kellele mälestiseks tunnistamise akti alusel koostatakse kaitsekohustise teatis, milles fikseeritakse omaniku (valdaja) kohustused mälestiste säilimise tagamiseks, samuti riigilt saadavad toetused ja soodustused.

Kultuuri- ja Haridusministeerium korraldab riiklikku muinsuskaitset Riigi Muinsuskaitseameti ja selle maakondlike inspektsioonide või inspektorite kaudu. Nõuandva organina moodustatakse Muinsuskaitseameti juurde Muinsuskaitse Nõukogu, mille põhimääruse kinnitab ning koosseisu määrab kultuuri- ja haridusminister. Arheoloogia-, arhitektuuri-, kunsti-, teadus- ja tehnikaajaloo jt. spetsialiste ühendava nõukogu põhiülesandeks on:

- mälestiste nimekirjade eksperteerimine mälestiste registrisse lülitamiseks;
- ettepanekute tegemine mälestiste kasutamise kava ja tingimuste kohta;
- mälestiste väärtuse hindamine.

Muinsuskaitsealase töö tõhustamiseks kohtadel (maakondades, linnades, valdades) tuleb välja arendada efektiivsed koostöövormid omavalitsuste täitevorganitega, kes oma sellealases tegevuses juhinduvad omavalitsuse seadusest ja muinsuskaitseseadusest.

Üksikjuhtudel ning kohapealsete spetsialistide olemasolul (näit. Tallinn, Tartu ja Pärnu linn) delegeeritakse rida ülesandeid lepingutega omavalitsuse täitevorgani juures tegutsevatele või moodustatavatele institutsioonidele. Maavalitsustega tihedat koostööd tegevate maakonnainspektsioonide suhted, õigused ja kohustused sätestatakse maavalitsuste ja Muinsuskaitseameti vaheliste lepingutega. Muinsuskaitse küsimustes on maakondlikud inspektsioonid ja inspektorid aruandekohustuslikud maa- ja linnavalitsuste ees.

Käesoleval ajal spetsialistidega kõige kesisemalt varustatud haldusüksustes — valdades — leitakse tuge vallavalitsustes ja volikogudes, samuti lähiajal väljaarendatavas muinsuskaitse usaldusmeeste institutsioonis. Viimase puhul on eeskujuks sõjaeelses Eestis suurepäraselt funktsioneerinud usaldusmeeste võrk, milles tippajal oli üle 350 liikme. 1994.a. sügisel alustatakse vallavanemate ja usaldusmeeste väljaõpet maakondlikel seminaridel ja teabepäevadel.

Muinsuskaitseideede propageerimiseks ja -poliitika tõhustamiseks tehakse koostööd ideoloogiliselt samalaadsete või teiste spetsiifiliste ühiskondlike organisatsioonidega (Eesti Muinsuskaitse Selts, Eesti Kodu-uurimise Selts, Eesti Arheoloogia Selts, Eesti Sõjahaudade Hoolde Selts, Eesti Muuseumiühing jt.).

Senisest konkreetsemale tasemele viiakse koostöö täielikult või osaliselt muinsuskaitsevaldkonnas tegutsevate rahvusvaheliste organisatsioonide Eesti rahvuskomiteedega (UNESCO, ICOMOS, ICOM, Euroopa Kultuurifond jt.). Koos nendega viiakse läbi igaaastase muinsuskaitsekuu (18. aprill—18. mai) üritusi, mida Eestis korraldatakse alates 1985.a. Euroopa Muinsuskaitse Päevade Fondi poolt. 1993.a. septembris Eestis katseliselt läbiviidud Euroopa muinsuskaitsepäevad muudetakse iga-aastaseks ürituseks rahvusvahelise konverentsi, sümpoosioni või seminari korraldamisega.

Esimesi uusi samme on astumas koostöö Läti ja Leedu vabariigi muinsuskaitseorganitega, mille tulemuseks on nn. Balti Komitee moodustamine, eesmärgiks rahvusvaheliste programmide ja projektide (kus tingimuseks on vähemalt 3 riigi osalemine) koostamine ja edastamine Euroopa Nõukogule.

Seni on Eesti iseseisvalt ette valmistanud ja Euroopa Nõukogu Mälestiste Komiteele esitanud projektid järgmistes programmides osalemiseks:

- Euroopa pronksiaeg
- linnade arheoloogia.

Ettevalmistatud on ja käivad läbirääkimised teoreetilis-praktilistes aktsioonides "Hansa paigad, teed ja mälestised" ning "Ajaloolised puitasumid" osalemiseks. Neist esimene on suunatud Eesti hansalinnade tutvustamiseks Euroopale vastavate konverentside ja trükiste kaudu, kaugemaks eesmärgiks spetsialiseeritud teadusturismi arendamine analoogiliselt teistele samalaadsetele programmidele (Santiago de Compostella, tsistertslased, barokk, siiditee jt.). Puitarhitektuuri projekt hõlmab eelkõige tehnoloogilist ja majandusanalüütilist abi ning konsultatsioone meie enamohustatud linnaehitusmälestiste (puitasumite) päästmiseks ja majandamiseks.

Püüd osaleda mitmesugustes projektides ja programmides on tingitud eelkõige vajadusest saada abi rahvusvahelistelt töörühmadelt ning täiendavaid rahvusvahelisi rahalisi vahendeid.

Esmakordselt pärast 1961.a. on 1994.a. riigieelarvest muinsuskaitseks eraldatud summasid eelnenud aastaga võrreldes oluliselt kärbitud: mullu 18 milj.kr., tänavu 10 milj.kr. Meelevaldse kärpimise tõttu jäid eelarvest välja sellised muinsuskaitse seisukohast esmatähtsad objektid nagu Tartu Jaani kirik, Tallinna Toomkirik, Pirita kloostri varemed, Narva linnakindlustused jt.

Kuna üha rohkem mälestisi läheb riigi- või munitsipaalomandist üle eraomandusse, peab nende praktiline hoolduse, restaureerimise ja rekonstrueerimise finantseerimine senisest enam toimuma omanike või valdajate kulul. Riigi kanda jääb kompensatsioonide ja soodustuste süsteemi väljatöötamine ning raha leidmine enamohustatud mälestiste hooldamiseks, konserveerimiseks või restaureerimiseks, samuti valve ja signalisatsioonisüsteemide paigaldamiseks. Kinnismälestiste ja nende kaitsevööndis olevate kinnisasjade kitsenduste kompensatsioonid võivad ulatuda aga maamaksust vabastamiseni.

Ometi jääb omanike vaesuse või nende puudumise tõttu (näit. linnuste varemed, linnamäed, koguduseta kirikud jt.) paljude mälestiste hooldajaks veel pikaks ajaks riik. Seega sõltub Eestis paljude mälestiste seisukord mitte ainult muinsuskaitseinstitutsioonide aktiivsusest ja restaureerimisorganisatsioonide töövõimest, vaid eelkõige eraldistest riigi- ja kohalikest eelarvetest.

Ühiskondliku kokkuleppe korras (nagu muudegi kultuuriobjektide ehitamisel) tuleb paika panna finantseeritavate mälestiste pingeread, samuti näha ette vahendid päästeaktsioonideks õnnetuste, röövimiste ja võimalike vandalismiaktide puhuks.

Riigieelarvest peab (vähemalt lähitulevikus) olema kaetud ka rahvuslike muinsuskaitsekaadrite ettevalmistamine kõrgkoolide ja madalama astme õppeasutuste baasil. Rakenduslik täiendõpe või alghariduse omandamine korraldatakse 1994.a. sügisest alates kõrgkoolide (näit. arhitektidele ja ehitusinseneridele Tallinna Kunstiülikooli ja Tehnikaülikooli) ning Tallinna Ehituskooli baasil (kiviraidurid, puusepad, tislerid). Igati tuleb toetada mitmesuguste kutseühenduste (restauraatorid, arheoloogid jt.) vastavasisuliste kursuste ja täiendõppe korraldamist.

Kaasa tuleb aidata regionaalsete või konkreetsete mälestiste taastamiseks, korrastamiseks, hooldamiseks loodud fondide tegevusele. Omateenitud vahendite ning osa kultuuriväärtuste väljaveo tollimaksu ning muude laekumiste baasil moodustatakse Eesti Muinsuskaitse Fond, mis tagab osalise katte riigi ostueesõiguse kasutamisele vallas- või kinnismälestiste võõrandamisel. Muinsuskaitsealase tegevuse täiendava finantseerimise allikatena lisanduvad loetletutele sponsorlus ja annetused, pärandused, stipendiumid, riiklike ja rahvusvaheliste fondide toetus.

RAAMATUKOGUD

Trükisõna on läbi aegade mänginud eesti kultuuris väga olulist rolli, seetõttu on ka raamatukogud olnud meie kõige stabiilsemad kultuuriinstitutsioonid. Tänapäeval moodustavad nad teabelevisüsteemi olulise osa, mille tegevuse eesmärgid on:

- ühiskonna kindlustamine ammendava, täpse ja hõlpsasti kätte saadava teabega;
- inimeste kultuuri-, haridus-, teabe- ja meelelahutusvajaduste rahuldamine ja arendamine;

õppimise ja teadmiste hankimise ning kirjandus- ja kunstiharrastuse toetamine.

Raamatukogude võrgu funktsioneerimise põhiprintsiipideks on:

- võrdse juurdepääsu tagamine teabele igale ühiskonnaliikmele sõltumata tema ühiskondlikust positsioonist, haridustasemest ja elukohast, samuti ainelistest, vaimsetest või füüsilistest põhjustest tingitud erisustest;
- rahvuskultuuri ja rahvusliku eneseteadvuse säilitamine ja arengu järjepidevuse tagamine ideoloogiliste, poliitiliste ja religioossete piiranguteta formeeritud raamatufondide abil;
- poliitika, majanduse, kultuuri, teaduse ja hariduse edendamine, vahendades nende valdkondade jaoks vajalikku informatsiooni sõltumata selle informatsiooni asukohast;
- retrospektiivse rahvusbibliograafia ning erialabibliograafiate koostamine;
- rahvuslike andmebaaside genereerimine.

Loetletud eesmärkide saavutamine on võimalik erinevate raamatukogude (s.t. teadus-, eriala-, rahva- ja kooliraamatukogude) koostöö tulemusena.

1994.a. kujundatakse välja otstarbekas teadusraamatukogude võrk. Selleks määratakse kümmekond teaduslikku keskraamatukogu vastavalt teadusaladele, tagamaks Eesti arenguks vajalike valdkondade varustatus teabega. Vähekasutatava kirjanduse hoidmiseks ja säilitamiseks vajaliku Hoiuraamatukogu loomiseks Rahvusraamatukogu senise depoohoidla baasil alustati ettevalmistusi juba 1992/93.a. Lähiaegadel tuleb jõuda Hoiuraamatukogu tegevusserakendamiseni.

Säilitada tuleb indiviidi seisukohalt oluline rahvaraamatukogude võrk, laiendades ja mitmekesistades raamatukoguväliseid teenindusvorme. Rahvaraamatukogude efektiivseks tegutsemiseks on vaja säilitada senine nn. keskraamatukogude süsteem linnades ja maakondades ning seda täiendada ja arendada. Rahvaraamatukogude baasil tuleb arendada raamatukoguteenindust puuetega inimestele (luua neile koduteenindus, muretseda raamatukogudesse "heliraamatuid" ning spetsiaalses kirjas trükiseid).

Jätkuvalt tuleb arendada kooliraamatukogude võrku ja parandada nende materiaalset baasi. Et kooliraamatukogu saaks täita oma tegevuse eesmärke, peab ta täielikult integreeruma kooli õppekavasse, muutuma kooli info- ja kultuurikeskuseks. Välja töötatakse kooliraamatukogude tegevust reguleerivad õigusaktid.

Raamatukoguteenindus tuleb kindlustada ühilduva infotehnoloogiaga (automatiseeritud andmesidesüsteemiga), vajalike seadmete ja andmesidevõrkude vahenditega. Koostööst ja tehnoloogilisest ühildatavusest hoolimata säilitavad raamatukogud iseseisvuse nii fondide kujundamisel, koostöö-partnerite ja -vormide valikul kui ka sidemete arendamisel teiste sotsiaalsete institutsioonidega. Koostöö põhineb koopereerumisel, arvestades inforessursside (fond, andmepangad, teatmestu jms.) koostist, infoteenuste eripära jmt. Koopereerutakse nii kodu kui välismaiste raamatukogudega.

Raamatukogusüsteem ei saa täita talle pandud ülesandeid ilma ühtse, integreeritud, tarbijasõbraliku, kogu riiki haarava automatiseeritud infosüsteemita, mis teeb maksimaalselt kättesaadavaks kõigi raamatukogude inforessursid. Raamatukogude automatiseerimise üldpõhimõtted on:

- raamatukogutöö põhiprotsesside moderniseerimine kohalikul tasandil arvestusega, et kasutatavad vahendid võimaldavad välja arendada regionaalsed ja globaalsed ühiskasutussüsteemid;
- ühtlustatud struktuuriga bibliograafiliste, referaat ja faktiandmebaaside genereerimine vastavalt raamatukogudevahelisele tööjaotusele;
- infootsingu ja andmevahetuse võimaluste loomine rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasandil;
- Eesti raamatukogude inforessursside lülitamine rahvusvahelisesse kasutusse läbi sihtotstarbeliste koostööprogrammide.

Kõigepealt tuleb luua raalkataloogid teaduslikes keskraamatukogudes (kataloogikeskustes), seejärel lülituvad programmi piirkondade keskraamatukogud ja muud raamatukogud. Raaltehnoloogial baseeruvate infosüsteemide loomine nõuab suuri investeeringuid ning kvalifitseeritud spetsialiste. Koostatud on raamatukogude automatiseerimise ühisprojekt, mille elluviimist osaliste ressurssidega on alustatud Rahvusraamatukogus, Teaduste Akadeemia, Tartu Ülikooli, Tallinna Tehnikaülikooli ja Pedagoogikaülikooli raamatukogudes.

Riikliku infosüsteemi lahutamatuteks osadeks on automatiseeritud andmepangad rahvusdokumentidest (trükised, helisalvestised, filmid jne.), rahvusteadustest (teadusuuringud, -keskused, teadlased jms.), õigus-, majandus- ja haldusteabest, riiklikust statistikast jne. Andmepangad luuakse vastavalt koostatavatele tegevusprogrammidele, milles määratakse kindlaks tsentraliseeritult, detsentraliseeritult ning koordineeritult koostatavad andmebaasid. Raamatukogude koordineeritud ja kokkuleppelise koostöö eesmärgiks on kindlustada Eesti igas maakonnas või suures linnas vähemalt ühe loodavasse riiklikku andmevõrku kuuluva raamatukogu kaudu igaühele ligipääs kõigile eelnimetatud andmebaasidele.

Raamatukogude üldist juhtimist (sõltumata nende ametkondlikust kuuluvusest) teostab Kultuuri- ja Haridusministeerium, kelle ülesandeks on riikliku poliitika väljatöötamine raamatukogunduse vallas, arengustrateegia ja -kontseptsiooni kindlaksmääramine, raamatukogude tegevuse õiguslike aluste väljatöötamine, raamatukogude huvide ja vajaduste esindamine sotsiaalmajanduslike plaanide ja eelarvete koostamisel jne.

Juhtimisprobleemide lahendamiseks ja raamatukogude tegevuse koordineerimiseks on loodud Teadusraamatukogude direktorite ning Rahvaraamatukogude direktorite nõukogud. Piirkondlikult juhib raamatukogude tegevust omavalitsuse täitevorgan tema juures tegutseva raamatukogunõukogu kaudu. Ühiskondliku organisatsioonina väljendab raamatukogutöötajate huve Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing.

Täielikul riiklikul finantseerimisel on ülemaalise tähtsusega universaalraamatukogud ja kesksed erialaraamatukogud. Riigieelarves nähakse ette vahendid üldkasutatavate rahvaraamatukogude tegevuse toetamiseks riiklike tugiprogrammide (raamatusoetused, raamatubussiteenindus jne.) realiseerimise kaudu. Samuti finantseerib riik sihtprogramme üldriikliku tähtsusega andmepankade loomiseks, teadusuuringuteks, kirjastustegevuseks, tehnovarustuse muretsemiseks, raamatukoguhoonete ehitamiseks jne. Lähiaastatel toetab riik ka maakonnaraamatukogude nende funktsioonide täitmist, mis on olulised maakondliku raamatukoguvõrgu toimimiseks.

Eestis on vaid kaks kaasaegse raamatukoguteeninduse nõuetele vastavat teadusraamatukogu hoonet — Rahvusraamatukogu ning Tartu Ülikooli raamatukogu. Hädavajalikud on juurdeehitused Teaduste Akadeemia ja Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogudele ning ruumide leidmine Eesti Lasteraamatukogule. Kesksetest rahvaraamatukogudest on sobiv hoone vaid Narvas, lähimal ajal on vaja lahendada eriti rasketes tingimustes tegutsevate maakonnaraamatukogude (Võru, Läänemaa, Jõhvi, Põlva, Viljandi) hoonete küsimus.

Automatiseeritud raamatukogusüsteemide käivitamiseks on iga tüüpi raamatukogudel vaja soetada riist- ja tarkvara. Kuna trükiste eksemplaarsus on raamatukogudes vä-

henenud, eeldab lugejateeninduse korraldamine paljundustehnika kasutamist.

Raamatukoguvälise lugejateeninduse organiseerimine ja nende paikkondade teenindamine, kus raamatukogu puudub, eeldab raamatubusside olemasolu. Praegune olukord selles valdkonnas ei rahulda vajadusi.

Raamatukogude materiaalse baasi parandamiseks ja raamatukoguteeninduse kaasaegsele tasemele viimiseks on vaja käivitada järgmised riiklikud programmid:

- raamatukogude automatiseerimiseks (riist- ja tarkvara);
- raamatukoguhoonete ehitamiseks;
- raamatubusside hankimiseks.

Raamatukogude tegevuse aluseks on kehtivad seadused (1992.a. võeti vastu rahvaraamatukogude seadus, mida 1993.a. täiendati), muud õigusaktid ja töökorraldusliku sisuga normatiivdokumendid. Välja tuleb töötada raamatukogude riiklikku finantseerimist täpsustavad dokumendid, ettevalmistamisel on üldine raamatukoguseadus, teaduslike keskraamatukogude tegevust reguleerivad aktid ning kooliraamatukogude põhimäärus.

KIRJASTAMINE

Riiklike kirjastuste ja riiklike häälekandjate olemasolu ei ole vajalik (ainsaks erandiks "Riigi Teataja"). Seega tuleb kõik varem riigiomandisse kuulunud kirjastused ja väljaanded lõppkokkuvõttes erastada. 1990-ndate alguses võeti üleminekuvormidena kasutusele riigiettevõtte ja rendiettevõtte juriidiline vorm. Tollal sõlmitud rendilepingute lõppedes ettevõtted erastatakse. Kultuuriväljaanded tuleb üle anda omanikele - näiteks loomeliitudele, kultuuriorganisatsioonidele, teadusinstituutidele jne.

Ilmselt kaotab kaugemas perspektiivis oma senise koha kirjastamissüsteemis riigiettevõte "Kirjastus "Perioodika"". Meie väikesest keelealast tingituna tuleb riigil sõlmida kultuuriväljaannete kirjastajatega lepingud, milles riik kohustub stabiilselt katma teatud osa põhjendatud kirjastamiskuludest. See vabastab kultuuriväljaanded otsesest turudiktaadist ja tagab neile teatud kindlustunde.

Pärast järkjärgulist erastamist jääb riigi ülesandeks seadusandluse täiustamine, informatsiooni vaba vahendamise piiranguteta tagamine, samuti rahvusliku kultuuripoliitika seisukohast oluliste väljaannete ja teoste (s.t. selliste, mis tagavad rahvuskultuuri — keele, kirjanduse, rahvusteaduste, hariduse jne. — katkematu arengu), jätkuva ilmumise tagamine või toetamine. Dotatsiooni määramisel ei lähtuta väljaande omandivormist, oluline on konkreetse kirjastatava trükise tähtsus ja eesmärgiks on väljaande müügihinna alandamine. Toetuste määramine jääb selleks otstarbeks moodustatud komisjoni (alustas tegevust 1992.a.) ülesandeks, mille koosseisu muudetakse iga 3 aasta järel.

AUTORIÕIGUS

Autoriõiguse alal peab Eesti ühiskond teadvustama üldpõhimõtte, et intellektuaalne omand on olemuselt samasugune nagu muudki omandivormid ning seetõttu peab kõik sellega seonduv olema samuti seadustega reguleeritud. Vabaneda tuleb nõukogude perioodil kultiveeritud üleolevast suhtumisest võõra intellektuaalse omandi kasutamisse.

Autoriõiguse tähtsus ühiskonna elus on arenenud riikides pidevalt kasvanud: näiteks loodi Soomes 1990-ndate algul autoriõiguse vallas 2,9% rahvuslikust koguproduktist, praktiliselt sama palju kui tselluloosi- ja paberitööstuses. Sisuliselt on tegemist riigi intellektuaalse potentsiaaliga, mis moodustab olulise osa ühiskonna rikkusest, mida tuleb väärtustada ja kaitsta, sest vastasel juhul kaotab ühiskond vägagi suuri summasid (s.h. kannatab kultuuri finantseerimine).

Eestis pani aluse uuele arengu- ja tegutsemisloogikale selles valdkonnas autoriõiguse seaduse vastuvõtmine 1992.a.novembris, samuti Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) asutamise konventsiooni ratifitseerimise seadus 1993.a. septembris. Üldiseks arengusuunaks on Eesti jätkuv integreerumine intellektuaalse omandi rahvusvahelise kaitse süsteemi, eelkõige seoses taasühinemisega Berni konventsiooniga kirjandus- ja kunstiteoste kaitsest ning ühinemisega selle konventsiooni teksti Pariisi 1971.a. redaktsiooniga.

Riigisiseselt tuleb luua ja välja arendada iseseisvale riigile vajalikud struktuurid ja mehhanismid, mis tagavad autoriõiguse kaitse kõigis intellektuaalse omandi valdkondades. Esimeseks sammuks selles suunas oli N.Liidu autoriõiguse riikliku agentuuri VAAP Eesti osakonna likvideerimine 1992.a., mille asemel autorite (eelkõige kirjanike ja heliloojate) vabatahtliku ühinemise tulemusena tekkis Eesti Autorite Ühing.

Valmis on täiendused kriminaalkoodeksisse ja haldusõigusrikkumiste koodeksisse, mis näevad ette karistused autoriõiguse seaduse rikkumiste eest. Ette on valmistatud autoriõiguse seaduses ette nähtud tasu kehtestamine autoritele, teoste esitajatele ja fonogrammi tootjatele audiovisuaalsete teoste ja nende salvestuste kasutamise kompenseerimiseks. Muud olulisemad meetmed kirjutas ette autoriõiguse seadus:

- tasu kunstiteoste edasimüümise eest (15);
- komisjoni moodustamine üldise arengu ja tegevuse suunamiseks selles valdkonnas, mille koosseisu kaasatakse asjaomaste institutsioonide ja huvigruppide esindajad (82);
- võitlus intellektuaalse omandi igasuguse piraatliku kasutamise vastu.

Seaduse kohaselt on autori õiguste kaitsmine autori enda ülesanne, riigi kohustus on luua selleks mehhanism. Tööd rea alama astme õigusaktide ettevalmistamiseks on alustatud, eriti tähtis on efektiivse mehhanismi loomine, takistamaks piraattoodete levikut ning võimaldamaks lihtsate meetmetega kontrollida teoste kasutamise õiguspärasust — s.t. litsentside olemasolu audiovisuaalsete teoste levitajatel. Seni, kuni Eestis pole võimalik kontrollida raha liikumist, ei saa kasutada arenenud riikides rakendatavaid võtteid autorite õiguste tagamiseks ning paratamatult tuleb luua korraldus, mis:

- nõudmata erilist arvukat kontrolliaparaati, oleks siiski paratamatult suhteliselt kohmakas;
- poleks tülikas ja koormav seaduskuulekatele teoste levitajatele;
- tugineks teose kasutusõiguse preventiivsele tõestamisele.

Ilmselt tekivad ka uued autorite ühingud, kuna autoriõiguse erinevad valdkonnad omavad üsna spetsiifilisi iseärasusi. Loomulikult ei saa neid moodustada käsu korras, tekkimise aluseks saab olla vaid autorite huvi ja initsiatiiv oma õiguste tagamiseks. Oluliselt takistab uute ühingute teket aga asjaolu, et Eesti turg on väga piiratud ning käive seetõttu väike — uuel ühingul on üliraske, kui mitte võimatu tegevust alustades toime tulla riigi toetuseta. Kindlasti vajab lähiaastatel toetust ka mitmesuguste autoriõigusealaste seminaride korraldamine.

RINGHÄÄLING

Massimeedia on kõikjal tõusnud ühiskonna arengut oluliselt mõjutavaks faktoriks. Seetõttu vajavad ka raadio ja televisioon teadlikult kujundatud poliitikat, mis sätestab nende tegevuse alused, lähtudes meie ühiskonna eesmärkidest ja võimalustest. Vajaduse muudavad eriti akuutseks järgmised asjaolud:

- kuna tegemist on valdkonnaga, mida seni reguleeriti ja suunati väljastpoolt, tuleb paratamatult tegelda uue ala põhimõtete väljatöötamise ja kujundamisega;
- varem riigi monopoolses omandis olnud propagandakanalid on muutunud ettevõtluse tegevusväljaks kõigi sellest tulenevate tagajärgedega;
- Eesti meediaturul hoiavad silma peal suured ja kogenud välisriikide kompaniid, kes soovivad hõivata uusi auditooriume.

Massimeedia tegevuse reguleerimist komplitseerib asjaolu, et ajakirjandusvabaduse tagamise vajadus võib muuta õhkõrnaks piiri, mille ületamisel tegevuspõhimõtete kujundamine või täpsustamine asendub edastatava informatsiooni suunamisega, sekkumisega saadete sisusse.

Meediapoliitika peab tagama arvamuste vaba avaldamise (s.h. mitmesuguste vähemuste esindajatele), sätestades samas vastutuse vale ja laimu levitamise eest; kogu elanikkonna informeerituse, mis pole sugugi tähtsusetu ka riigi julgeoleku seisukohalt (siin on olulised nii tehniline kui geograafiline aspekt); kajastama elu kogu riigis ning aitama sellega kaasa demokraatia arendamisele ühiskonnas.

Ühiskond peab jõudma kokkuleppele avalikõigusliku massimeedia ülesannetes ja kohustustes ning tagama neile ringhäälingu institutsioonidele nende ülesannete täitmiseks vajalikud rahalised vahendid. Selle peab sätestama seadus, samuti on vaja reguleerida kaabeltelevisiooni tegevuse alused.

FILMILEVI

Paratamatult ootavad üsnagi olulised ümberkorraldused ees ka kinovõrku ja filmilevisüsteemi: varem oli tegemist riiklikult doteeritud süsteemiga, kus majandusliku efektiivsuse vastu huvi praktiliselt puudus või oli see allutatud teiste eesmärkide saavutamisele.

Viimastel aastatel on inimeste huvi kinoskäimise vastu jätkuvalt langenud — kui 1970-ndatel käis statistiliselt iga Eesti elanik aastas kinos keskmiselt 20 korda ja järgmisel kümnendil — 15 korda, siis 1990-ndate alguses vaid 6,5 korda. Selle nähtuse põhjused vajavad sügavamat analüüsi, kuid kindlasti ei lange nad täiel määral kokku teistes riikides täheldatava samasuunalise trendiga. Sellega ning muude ühiskonnas toimunud muutustega seoses on paratamatult vähenenud ka kinode arv: 1990.a. tegutses Eestis 625 kino, 1993.a. esimesel poolel 452. Sellest hoolimata ületab see arv Soome vastavat näitajat. 1989.a. otsustati kinovõrk munitsipaliseerida, kuid kaudselt jätkas riik kinolevi doteerimist.

1990-ndatel on kinoleviga riigifirma "Meedium" kõrval hakanud tegelema mitmed erafirmad. Ilmselt on lähitulevikus paratamatu kogu kinolevi muutumine ettevõtluse haruks, eeldada võib kinode arvu jätkuvat vähenemist. Sellest tõsiasjast lähtudes tuleb ümber korraldada kogu kinolevisüsteem. Maailmahindadega, mida pole enam võimalik korvata näiteks endiste naftadollaritega, tuleb muretseda filmid, mille majanduslik äratasuvus on problemaatiline nii meie auditooriumi väiksuse kui lähiajal madala elatustaseme tõttu.

Riigi osa peab seisnema eelkõige sellise korralduse loomises, mis välistaks viimaste aastate filmilevi põhipahe — piraatluse nii filmide kui videokoopiate avalikul kasutamisel. Ülesanne on komplitseeritud: 1) vahepealne õiguslik vaakum on kujundanud nihilistliku suhtumise intellektuaalsesse omandisse; 2) terav vastupanu ootab kõiki meetmeid, mis vähendavad piraatide võimalusi ebaseaduslikuks tegevuseks ja ülikasumite saamiseks; 3) riikluse taasloomise tingimustes puuduvad meil paratamatult teatud aja jooksul veel sellised institutsioonid ja mehhanismid, mis paljudes riikides on aastakümnete jooksul välja arendatud ja võimaldavad intellektuaalse omandi kasutamist suhteliselt kergesti kontrollida ning piraatlust üsnagi kergesti tõkestada.

Teiseks on riigil võimalus mõjutada filmilevi (kinode repertuaari) sihtsubsiidiumide eraldamisega — näiteks väärtfilmide või noorsoofilmide maaletoojatele, mis võimaldaksid maaletoojatel katta osa kulutusi ning jätta kinode käsutusse suurema osa kassatuludest, mis oleks vajalik kinode majandamiseks.

Loomulikult vajab kaasajastamist meie kinode tehniline sisseseade (aparatuur), samuti subtitreerimise tehnoloogia — kohustab ju keeleseadus demonstreerima filme tõlgituna riigikeelde, s.t. subtiitritega varustatult.

LOOMEÜHENDUSED

Loomeliidud on läbi aastate täitnud olulist rolli Eesti kultuurielus, kuid muutunud oludes on paratamatult teisendunud nende olemus ja staatus. Sellest tulenevalt vajavad täpsustamist nii loomeliitude funktsioonid kui konkreetsed ülesanded. Eelkõige peavad liidud ise end määratlema, s.t. otsustama, kas nad tegelevad loominguprobleemidega või oma liikmete sotsiaalsete huvide kaitsmisega. Parimagi tahtmise korral ei saa üks ja sama institutsioon tegelda korraga kahe sisuliselt vastandliku, teineteist välistava — kultuurilise või kutseühingu — ülesande täitmisega. Mõnes loomeliidus on alanud seniste struktuuride killunemine/detsentraliseerumine, tekivad mitmesugused loomingulised rühmitused. Eksisteeriva organisatsioonide paljususes on oluline tagada kõigi loome- või kutseühenduste võrdõiguslikkus. Varasematel aastatel loomeliite finantseerinud fondid (sisuliselt liitude endi majandusorganisatsioonid) on privatiseeritud ja seetõttu lakanud toetamast neid "sünnitanud" loomeliidu tegevust või võitlevad oma eksistentsi eest, püüdes ka turumajanduse oludes pinnale jääda.

Loomeliitude põhimureks on mõistagi neile kuuluvate hoonete (mis esialgu kuuluvad küll taasriigistamisele) ekspluateerimine, samuti ülalpidamiskulude ning kultuuriliseks tegevuseks vajalike summade hankimine. Sageli täidavad nimetatud hooned meie kultuurielus hädavajalikke funktsioone: nii on Tallinna Kunstihoone II korruse näitusesaalid Eesti ainus alaliselt tegutsev suurem ekspositsioonipind kaasaja kunstiprotsessi järjepidevaks kajastamiseks, samas tegutsev Graafika Eksperimentaalateljee on sõjajärgsetel aastatel olnud selleks baasiks, millele tugineb eesti graafika kõrge tase; Kinoliidu hoone toimib sisuliselt meie ainsa väärtfilmide linastamise paigana jne. Kuna loetletud tegevused toovad kaasa vaid kulutusi, mitte otsest kasu, pole hetkel keegi huvitatud nende enda kanda võtmisest. Nende ülesannete täitmata jätmine kahtlemata vaesestaks meie kultuurielu.

Lisaks on kõigi loomeliitude ühiseks tööpõlluks Eesti kultuuri tutvustamine välisriikides, mille tähtsust on võimatu ülehinnata. Selle ja teiste kultuuripoliitiliste funktsioonide (Kunstnike Liidul näituste korraldamine, Kinoliidul väärtfilmide levi korraldamine ja kinoalane koolitus, Heliloojate Liidul eesti heliloomingu fonoteegi ja noodikogu täiendamine ja korrashoidmine) täitmist peab ülaltoodud argumente arvestades riik toetama konkreetsetel kalkulatsioonidel põhinevate taotluste alusel.

Iseenesestmõistetavalt ei saa selline lähenemine tähendada ühegi loomeühenduse lausdoteerimist, kutseühinguna tegutsemiseks vajalike vahendite muretsemise eest tuleb kõigil analoogilistel ühendustel ise hea seista ja loomulikult peaksid need pärinema eelkõige liikmete endi maksetest ja muudest allikatest.

Kindlasti kuulub kutseühingutele oluline roll oma valdkonna sisulise poliitika kujundamisel (mitte eriõiguste kaitsmisel): eelkõige probleemide tõstatamisel ja nende lahenduste ettevalmistamisel, kutsealase tegevuse standardi või kvaliteedi tagamisel jne.

Töörühm:
EPP EELMAA
EBE NÕMBERG
ALAR OJALO
ENN REKKOR
REET REMMEL
HARRI TALIGA
JAAN TAMM
TIIU VALM
KAIA VARRAK

MÜÜK PIIRATUD ENAMPAKKUMISEGA

- **Veoauto "Zil" 133 neljarattaline järelhaagis (GKB-817, 1977). Alghind 2500 kr.**
- **Sõiduauto "Mitsubishi Lancer" (1983, vajab kap.remonti). Alghind 3000 kr.**
- **Sõiduauto "Moskvitš" M-2140 (1987, vajab kap.remonti). Alghind 2000 kr.**
- **Sõiduauto "Moskvitš" M-2137 osad (1982; mootor, sillad, kere, käigukast, radiaator, rehvid). Kõik kokku (eelarve) 1850—2000 kr.**
- **Furgoonauto JERAZ-762 B osad (1986; mootor, sillad, kere, käigukast, radiaator, veljed, rehvid). Kõik kokku (eelarve) 1500—2000 kr.**
- **Kasutuses olnud kontorimööbel ja majandusinventar (16 nimetust: kirjutuslauad, toolid, kapid, puhkekodu sisustus). Kõik kokku (eelarve) 6000 kr.**
- **Kasutuses olnud bürootehnika (4 nimetust: kirjutusmasinad, raadiod, terminaalid). Kõik kokku (eelarve) 1000 kr.**
- **Sanitaartehnilised seadmed (2 nimetust). Kõik kokku (eelarve) 400 kr.**

MÄRKUS: alghind ei sisalda käibemaksu.
Osavõtjatel esitada avaldus ja tasuda osavõtumaks — juriidilistel isikutel 3% ja üksikisikutel 2% alghinnast — ning tagatisraha 10% alghinnast sularahas.

INFO TÖÖPÄEVADEL kella 10—15 Tallinnas, Pärnu mnt. 8 tel. 44 05 87; 44 17 93.

Uuenev ESTONIA TEATER kuulutab välja KONKURSI

ESTONIA TEATER

järgmiste ametikohtade täitmiseks:

OOPERIAGENTUURI TÖÖTAJA

- ☐ **Vajalik inglise keele oskus, huvi muusikateatri vastu.**
- ☐ **Soovitav muusika- või teatrialane haridus ja hea suhtlemisoskus.**

MÜÜGIJUHT

- ☐ **Vajalik turundus- või reklaamialase töö kogemus, rahandusalased teadmised, huvi muusikateatri vastu.**
- ☐ **Soovitav keelte- ja suhtlemisoskus.**
- ☐ **Pakume huvitavat ja vaheldusrikast tööd ning tulemustest sõltuvat töötasu!**

Avaldused esitada hiljemalt 15. maiks teatri kaadriosakonda, infotelefon 44 35 05.

GALERIIS "G" (Narva mnt. 2)
Jüri Mildeberg.
FRAGMENTAARIUM
kuni 23. IV; alates 27. IV
Pille Lehise TÖÖD.
Avatud T—R kl. 11—18 ja L kl. 10—17.

GALERIIS "TOKKO & ARRAK"
(Raekoja pl. 14)
Maret Olveti
JOONISTUSED "VÕRSED".
Avatud E—L kl. 10—18.

GALERIIS "VAAL" (V. Karja tn. 12)
neoeksprepost "Portreed".
Avatud T—R kl. 11—18 ja L kl. 11—16.

LÜHIKESE JALA GALERIIS
(Lühike jalg 6)
TARBEKUNSTI NÄITUSMÜÜK.
Avatud iga päev kl. 10—20.

GALERIIS "SAMMAS"
(Vabaduse väljak 6)
Tarmo Roosimöldri MAALID
kuni 24. IV; 27. IV avatakse
Georg Bogatkini KERAAMIKA NÄITUS.
Avatud K—E kl. 11—18.

"DECO"-GALERIIS
(Koidula tn. 11)
Matti Kurki (Soome)
MAALID.
Avatud T—R kl. 12—18.
Tel. 43 08 89.

DIELE GALERIIS
(Vanaturu kael 3)
EESTI GRAAFIKA NÄITUSMÜÜK.
Samas ka raamatud, postkaardid, kunstitarbed.
Avatud E—L kl. 18, kl. 10—15.

KUNSTIHOONES
(Vabaduse väljak 6)
NÄITUS "Eesti kunst 1994"
kuni 24. IV;
alates 29. IV
USA GRAAFIKA NÄITUS.

GALERIIS "MOLEN"
(Viru tn. 19)
SALONGIMÜÜK.
Kellad. Autoriehted.
Avatud T—R kl. 10—18, L kl. 11—15.

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS
(Vallikraavi tn. 14) ja
KIVISILLA GALERIIS
(Raekoja pl. 18)
SUURNÄITUS "Elmar Kitse fenomen" (Vallikraavi tänavas varasem looming).

LIIVAKELL
GALERIIS "LIIVAKELL"
(Liivalaia tn. 12)
maali, graafika, klaasi ja metalli NÄITUSMÜÜK.
Avatud E—R kl. 10—18.

RÜÜTLI GALERIIS
(Tartu, Raekoja pl. 8/ Rüütli tn. 1)
Markku Pääköneni näitus "AEGLASI MÕTTEID"
Avatud E—L kl. 11—18.

KUNSTIHOONE GALERII

KUNSTIHOONE GALERIIS
(Vabaduse väljak 8)
Kaljo Põllu 1963.—1972.a. VALMINUD LOOMING
kuni 24. IV; alates 28. IV
Anni Olossoli (Rootsi)
INSTALLATSIOONID.
Avatud K—E kl. 12—18.

VÕLVISALONG

VÕLVISALONGIS
(Rahvusraamatukogus)
TARBEKUNSTI NÄITUSMÜÜK.
Avatud E—R kl. 10—17.

DRAAKONI GALERII

DRAAKONI GALERIIS
(Pikk tn. 18)
Kai-Mai Olbri AKVARELLIDE NÄITUSMÜÜK.
Avatud T—R kl. 10—18, L kl. 11—16.
Müügil graafikatarbed.

VÄLISRIIKIDE KULTUUR

Briti Nõukogu
Vana-Posti 7, EE0001 Tallinn, tel. 44 15 50

Prantsuse Kultuurikeskus
Kuninga 4, EE0001 Tallinn, tel. 44 95 05

Põhjamaade Ministrite Nõukogu Infobüroo
Tolli 3, EE0001 Tallinn, tel. 60 12 38

Saksa Kultuuriinstituut
Tolli 6, EE0001 Tallinn, tel. 69 18 69
Baltisaksa kunstniku näitus "Erich von Kügelgeni maalid ja joonistused"
kuni 29. IV;
täna kl. 17 avatakse
Mare Vindi näitus "Eesti maastikud. Litod".

Soome Instituut
Harju 1, EE0001 Tallinn, 31 39 17, fax 31 39 52.
Vanemuise 19, EE2400 Tartu, tel. 8 272 413 19
Järjekordne kultuurikolmapäev on 27. aprillil kl. 16 Tallinna Kinomajas (Uus tn. 3).
Asjahuvilised saavad soome filmide nädala raames näha filmi **"Kadunud poeg"**, režissöör **Veikko Aaltonen**.
Sissepääs tasuta.

Taani Kultuuriinstituut
Müürivahe 11, EE0001 Tallinn, tel. 44 68 36

Ungari Kultuuriesindus
Roosikrantsi 6, Tallinn

TERE TULEMAST!

Kultuurileht

Peatoimetaja	441 416	Tiina Tammer
Ärijuht	601 703	Pelle Liive
Tegevtoimetaja	601 703	Ruth Nõmm
Kirjandus	601 905	Peeter Künstler
Teater ja film	601 246	Maris Balbat
Kunst	601 905	Katrin Kivimaa
Muusika	601 822	Tiina Mattisen
Uudised	601 703	Märju Veikat
Tartu toimetus	349 84	Aivo Lõhmus
Keeletoimetaja	601 924	Taima Kiisverk
Kunstnik	601 703	Tõnu Soo
Reklaam	601 924	Rene Pärtelpoeg
Küljendus	602 793	Gädvi Kuklase
Korrektorid	601 246	Tiina Kivikas
		Lea Malvik
Masinakiri	602 793	Aili Siren
		Maarika Kaljulaid

EE0031 Tallinn, Toompuiestee 30, faks 601 883
EE0090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388
Väljaandja kirjastus "Perioodika" Tallinn, Pärnu mnt. 8
Trükk RdE PrinTall Pärnu mnt. 67a Tellimise nr. 1832
Toimetus käsikirju ei retsenseeri ega tagasta
Praakeksemplaride korral helistada 681 411
INDEKS 69786